

1766 425/1928/7-8

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА
ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 7—8

ЈУЛИ—АВГУСТ 1928.

БЕОГРАД
УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОНДИНА УЛИЦА 2
1928.

САДРЖАЈ:

»ЕКОНОМИСТ« БРОЈ 7—8, ЈУЛИ—АВГУСТ 1928.

РАСПРАВЕ:

Драган Милићевић: Производња опијума у Јужној Србији 337 Стр.

ЧЛАНЦИ:

Ј. О. Frangeš: Međunarodne institucije za promicanje gospodarstva i M. A. В. u Pragu 355
Никола Станаревић: После ванредног збора Народне Банке 362
А. Цакони: Монетарна реформа у Пољској 1927. год. . . 367
Аранитовић: Проблем штедње 376
Стрекачев: Осигурање од проневера 382

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА:

Сиришћевић: Статистика увоза и извоза наших лука регистрованог од наших царинских власти 388
Д-р В. Бајкић: О земљорадничким дуговима 399
Никола Станаревић: Измене закона о Народној Банци . 405
Осигуравајућа друштва у 1927. год. 408
Државна Ликвидациона Банка 410
Ђока Сигџин: Економски Комитет Друштва Народа . . . 416
А. Еропкић: Наша економска криза и њене перспективе 423
Стање Народне Банке 436

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:

Самостална Монополска Управа: Рачун изравнања и рачун губитка и добитка за буџетску 1926-27 год., од Н. Станаревића 437
Грујица Аџемовић: Здрав задружни покрет, од Николе Станаревића 438
Поморска Статистика Трговачке и Обртничке Коморе у Сплиту за 1927. год., од Славка Сиришћевића 438

НЕКРОЛОГ:

Љуба Срећковић 446

Уредништво и администрација „Економиста“ налазе се у Кондиној улици број 2.

Претплата на »Економист« износи 140 Дин. на годину или полугодишње 70 динара. Поједини бројеви 12 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист за 100 динара.

Редовни чланови плаћају 1.000 динара једном за свагда. Утемељачи 5.000, а добротвори Друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство 250 Дин. годишње. — Излази једанпут месечно. Прима огласе по умереној цени.

Претплату на »Економист« примају све поште у Краљевини на чековни рачун Бр. 53.017 Поштанске Штедионице у Београду.

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ и СОЦ. ПОЛИТИКУ
ГОДИНА VIII

Садржај

Првог полгођа 1928. године

<i>I. Расправе</i>	Страна
Комерцијализација железница, Горски	1
Репарације и Немачка, од Реље Аранитовића	30, 113
Улога Емисионе Банке у кредитном и новчаном про- мету по примеру предратне Русије, од А. Цакони	225
Порекло окућја, од Јеленка Петровића	242

II. Чланци

Државна Хипотекарна Банка и њен рад после рата, од А. Алкалаја	51
Неколико напомена поводом привредних невоља, од А. Гавеле	65
О потреби концентрације наших банковних капитала, од Вл. Стрекачева	70
Учешће наше Државе у Бугарском јавном дугу, од Др. Драг. Т. Булизибарића	72
За слободну производњу дувана, од Др. Уроша Стајића	125
Поморско рибарство, од С. Сиришћевића	170
Наша финансијска администрација, од Др. Душана Пантића	174
Наше закони о становима, од Др. Душана Пантића	254
Земљорадничке менице, од Л. Таубера	260
Наше привредници и економска страна дипломатско- консуларне службе, од Т. И. Ђуровића	263
За појевтињавање пољопривредне производње, од М. Ђ. Николића	280
Заштита домаће индустрије, од Петра А. Прокића	287

III. Привредна хроника

Завршни рачун Државних расхода и прихода Краљевине С.Х.С. за буџетску 1924. и 1925. год., од Пан	80
Предлог буџета за 1928—1929. год., од Ј. Ловчевића	85
Београдске Банке у 1927. год., од Н. Станаревића	89
Стање Народне Банке	92, 210, 316
Уређење радног времена у трговачким и занатским пре- дузећима, од Јеремића	185
Привредни програм Друштва Народа	191

Поштанска Штедионица у 1927. год.	196
Кретање улога на штедњу у 1927. год.	198
Прва Хрватска Штедионица	201
Прометна Банка	202
Једанаеста међународна конференција рада и Краљевина С. Х. С.	203
Закон о непосредним порезима од М. Т.	291
Статистика пред Друштвом Народа	296
Законска стабилизација динара, од Милана Ерчића	303
Београдска Берза у 1927. год.	310
Наша емиграција у месецу децембру 1927. год.	312
Енглеске железнице, од А. Вегнера	312
О земљорадничким дуговима	317

IV. Оцене и прикази

Драг. М. Бранковић: Питање станова у Европи и код нас, од Драгише Лапчевића	93
Државни дугови Краљевине С.Х.С., од Љ. Косијера	95
Потрошња хлебних жита у Краљевини С. Х. С., од Пан Сава Мојић: »Привредни Парламенат«, приказ од Све- тислава Премовића	211
Шарл Жид: »Принципи политичке економије«, од Д. Лап- чевића	215
Желез. Алманах 1928—1929. Београд 1928. год., од Пан	322
Жив. Ср. Девичерски: »Закон о непосредним порезима«, од Пан	323
Др. Вел. И. Стојковић: »Обезбеђење стоке у нашој зем- љи«, од Пан	324
Мил. М. Савић: »Наша индустрија, занати и трговина«, од Пан	325
Ливио Ливи: »Основи статистике«, од Пан	325
Приједлози привредних организација на подручју Загре- бачке Трговачке и Обртничке Коморе у погледу декон- центрације Управе те подизања привреде, од Пан	326
Статистика спољне трговине Краљевине С. Х. С. за 1927. год.	327

V. Преглед штампе

Преглед привредне штампе за октобар, новембар и де- цембар 1927. год.	96
Привредна штампа за месец јануар 1928. год.	218
Преглед штампе за фебруар и март 1928. год.	328

VI. Вести

Нови чланови. Опште Југослов. Банарско Друштво А. Д.	102
--	-----

ЕКОНОМИСТ

ГОДИНА VIII

ЈУЛИ—АВГУСТ 1928

БРОЈ 7—8

РАСПРАВЕ

Драган Милићевић

Производња опијума у Јужној Србији

I

Историјат порекла производње

Култура мака ради производње опијума јавља се у Јужној Србији у другој половини 19 века. Мак су на Балкан из Азије донели Турци. Донели су га, како изгледа, највише из трговинских разлога: тражили су производ који ће попунити празнину створену падом производње сировог памука. Јер, Балканско Полуострво до средине прве половине прошлога века важило је за главног снабдевача Европе у сировом памуку. (Види књигу проф. Влајинца: Историја Производње Памука у нашој држави, 1927. г.). Појава американског памука на европским пијацама, омогућена усавршавањем превозних средстава, (жељезнице и парни бродови) рационалнијом и јевтинијом производњом као и квалитативним одликама, свела је производњу балканског памука са међународног на локални обим.

Култура мака ради производње опијума брзо је ухватила корена у Ј. Србији из више разлога. Најважнији је без сумње погодна клима под чијим је утицајем опијум Југа добио неприкосновене и првокласне квалитативне одлике. Тврди се, а то тврђење изгледа да је тачно, како наш опијум спада међу најбоље светске врсте јер садржи до 16% морфина, док остали (турски, персијски, индијски, кинески) дају највише до 12% морфина.

Затим систем великих поседа који су били изразити облик аграрне структуре бив. турске царевине на Балкану

помогао је да се мак одомаћи. Јевтина радна снага — чипчије — свела је произвођачке трошкове на минимум, тако да је чист приход од културе мака ради производње опијума бивао неколико пута већи од трошкова које су изискивали радови техничке природе и поред сталног присуства елементарних ризика (о којима ће бити речи ниже).

Са великих поседа — чифлука — култура мака се распрострла и на мале поседе — у колико их је под Турцима било.

После ослобођења Ј. Србије од Турака затечене су три врсте произвођача опијума: 1). велики поседници; 2). мали поседници; и 3). лица без поседа која су узимала под закуп или на пола туђу земљу ради сетве мака.

Данас сем знатних промена у погледу на прву врсту произвођача, промена које су дошле као последица аграрне реформе и сеобе муслиманских власника у Азију, стање је, иначе, без мало исто тако као и пре 1918. године.

II

Од мака до опијума

Опијум је сок који се добија засецањем макове чауре. Према томе макова биљка је основица опијумске производње. Мак тражи нарочито поднебље и земљу: влажну јесен, благу зиму, без мраза или са снегом, кишу на почетку и сунце у средини пролећа до почетка лета када се врши берба опијума и јаку земљу. Свака нагла промена у томе распореду временских мена утиче штетно на крајњи исход бербе. Те промене на Југу нису одсутне. Јављају се скоро увек јаче и слабије. *Ошуда настају елементарни ризици који су у производњу унели неизвесност а у трговину спекулацију.*

* * *

Култура мака ради производње опијума дели се на два периода. Први почиње средином јесени и траје до конца зиме, други настаје од почетка до конца пролећа или од првих дана лета. (То зависи од географског положаја засађеног простора — на северу берба почиње касније на југу раније, — и од промена у времену у току пролећа).

С јесени, пре Митрова дне земља се пооре и посеје маковим семеном. Семе за сетву се одваја од претходне бербе мака, али се такође набавља и са стране (из Смирне и Марсеља) ради промене, јер се верује да сталном употребом домаће семе губи снагу. Пре почетка зиме мак никне. Ако је зима блага он у том стању добро презими. Ако падне снег мак је спашен. Но ако изненада наиђу мразеви који доносе собом хладне планинске кошаве са севера мак страда. Дешава се да услед мрза пропадне целокупна сетва. *То је највећи и најшежи ризик у првој периоди културе мака.*

Вредно је напоменути да када овакви случајеви наступе произвођачи опијума покушавају сетву мака с пролећа. Само пролетњи мак никада, по општем уверењу, не даје онај опијум који се добија јесењом сетвом мака. Услед тога врло често маково поље се претвара у дуванско поље.

По општем мишљењу на радове скопчане са првом периодом културе мака ради производње опијума (орање, сејање, набавка семена) отпада $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{5}$ укупних произвођачких трошкова.

Други период културе мака почиње првих дана пролећа. Чим нестане снега и чим мразеви, по уверењу произвођача, престану бити опасност, макова биљка под утицајем влаге и и сунца креће напред. Тада наступа низ радова који изискују многобројнију радну снагу и веће материјалне издатке. Ти су радови: пљење мака, окопавање (прашење) где када и делимично наводњавање, уклањање оболелих стабљика и делова за њих, и заламање врха (то се чини само у јужном делу опијумске зоне око Струмице, Кавадара, Неготина на Вардору и то ради тога да биљка услед нагле топлоте не оде у висину и утроши енергију која служи за крајњи производ — макову чауру).

У томе међувремену јављају се такође елементарни ризици. Они су познати у овим облицима: 1). или као нагла суша на почетку пролећа; 2). или као дуге кише, претерана влага — која не дозвољава да се макова биљка развије и која каткада утиче да биљка иструли; 3). или као болест макове биљке — сушење (јавља се са дна стабла, напада прво лист и пењући се врху захвата целу биљку до времена када она прецветава и замеће чауру); 4). или као нагла киша у тренутку кад је макова чаура засечена.

Мак цвета у току априла и првих недеља маја. Пре конца маја месеца цвет замеће чауру, која, ако је време погодно нагло зри. *Тада наступа најважнији моменат производње: опсецање чауре. Произвођач, сам, ако је вешт, или нарочити радник, вичан шоме послу, обично по подне, пошто мине дневна топлоћа, опсеца полукружно макову чауру.*

Из засека у току вечери и ноћи лагано исцурни густ смоласт сок млечне боје који при додиру са ваздухом тамни, постаје мрки — сличан пекмезу од шљива или катрану. Сутра дан исти радник кратким ножићем скида смоласт сок који преставља *сиров опијум*. Замешен у облику малих хлебова и обавијен у маков лист опијум се односи са њиве. *Он је тада гошов*. Све што остаје јесте да се просуши и изнесе на продају.

Сушење опијума врши се због тога што купци нарочито полажу на то да роба буде што лакша, т. ј. да из ње буде искључена влага, јер се уз квалитет — који се утврђује голим оком (дугом праксом у том погледу створени су првокласни стручњаци) — за основу цене узима тежина.

Пошто се извуче опијум чаура се оставља да се сасуши. Из ње се разбијањем добија маково семе.

* * *

Просечно један хектар треба да да 20—25 кгр. сировог опијума и 600—750 кгр. маковога семена. Наравно да се услед честе појаве елементарних ризика ова размера никада у потпуности не одржава. Принос је разнолик и дешава се да од две њиве удаљене једна од друге за свега неколико километара, једна да два пута више од друге.

Макова биљка, пошто се разбију чауре, служи за огрев.

* * *

Радна снага у култури мака ради производње опијума није тако многобројна ни разнолика као што је то случај са културом дувана. Произвођач је у стању да обави сам највећи део послова уз помоћ својих укућана. За орање, сетву и окопавање тражи се одрасла и снажна радна рука. За плевљење се употребљава млађа снага: деца. За опсецање чауре се тражи нарочито умешна и поуздана рука. То исто важи и за скидање опијумске смоле.

Сва радна снага, ако је најамљена, плаћа се, по правилу у новцу. Наднице варирају према локалним приликама и према врсти посла. На њихову висину у доброј мери утиче и степен обраде земље за дуван; то јест када се дуван производи у већим размерама у границама опијумске зоне онда је тражња радне снаге нешто већа, па су следствено веће наднице радника, и обратно.

Специјална радна снага која опсеца макову чауру и скида опијумску смолу са ње плаћа се у натури: *обично један драм од оке опијума.*

* * *

Опијумска зона у Јужној Србији обухвата кружну околинду следећих места: Велеса, Штипа, Радовишта, Струмице, Кавадара, Неготина на Вардару, Прилепа и Куманова.

Као језгро зоне, т. ј. део у коме култура мака ради производње опијума спада међу најважније и највеће гране пољске привреде сматра се Тиквеш (Кавадар и Неготин на Вардару), Радовиште и Велес.

У осталим деловима зоне мак се јавља једновремено са културама других производа: дувана, пиринча, памука, свилене чауре, поврћа и зрнастих усева.

Према томе у језгру зоне најтеже се осећа криза коју стварају било мали принос опијума било слабији приход од дувана.

Тешко је одређено рећи у колико је обим зоне смањен за последњих десет година. Но да је смањен то је тачно, јер се та промена огледа на количини укупног годишњег приноса. Пре 1912. г. давала је Ј. Србија 200—220.000 кгр. опијума у доброј берби. После рата најбоља берба дала је једва 120—130.000. кгр.

Ово опадање може да се објасни покретима који су се јавили у социјалном саставу насеља и у поремећајима који су изазвати у аграрном склопу Јужне Србије од 1912 г. до данас.

Сеобом муслиманског живља из опијумске зоне у Азију отишао је добар број радне снаге вичне пословима у култури мака и производњи опијума. То је нарочито случај са радном снагом за опсецање чауре и скидање сока са ње. Њихова празнина није још свуда попуњена. Насељеници из дру-

гих крајева државе или дошљаци из ближе и даље околине не могу се у искуству и вичности мерити са ранијом радном снагом.

Затим оскудица у зрнастој храни првих година по Ослобођењу и аграрна реформа одјекнули су по приносу опијума. Зрнасти усеви су сејани по нужди, јер их је било тешко добавити на брз и јевтин начин. Разбијањем великих поседа разбијена је и организација радне снаге. Ослобођени чипчија постао је мали поседник. Добио је жељу да своју делатност пренесе са опијума и на друге гране рада, према могућностима и потребама.

Насељеници су, у колико је то био случај ушли у производњу опијума неспремни, па је и то оставило трага на укупном износу приноса. Нису умели па и данас нису кадри да се снађу потпуно када треба, по инстинкту оценити када који посао ваља почети и свршити.

Најзад, држава са своје стране није учинила ништа за заштиту културе мака од елементарних непогода и болести, и ако је, у томе погледу нешто могло да се учини.

Ипак, може се рећи, да би према засејаном простору Јужна Србија могла данас давати просечно 100—180.000 кгр. опијума годишње када не би постојали елементарни ризици.

Према томе произвођачка зона је опала за просечно једну трећину до једне половине у поређењу са оним што је била под Турцима.

* * *

Производња сировог опијума према количини приноса од 1920. г. до данас кретала се је од 30—130.000 кгр. Као просечан принос за све године може да се узме количина од 50—60.000. кгр.

Бербе су првих година по Ослобођењу биле слабије *мање* услед елементарних неприлика а *више* услед одсуства сређених трговачких прилика у земљи — што се тиче исхране — и на страни — (прекид страних веза са пијацама који је наступио као последица рата, сеобе Јевреја из Солуна, промене режима у Грчкој и т. д.) Последњих година елементарне неприлике најјаче утичу на резултат бербе. Тек у други ред долазе последице миграције Муслимана, неумешност насељеника за културу мака, и развој малога поседа у екстензивном привредном правцу.

Ако се елементарне неприлике уклоне — а за то је потребна или директна помоћ државе или организација произвођача на задружној основи — принос сировога опијума може да се постави на темељну основу и завидну висину.

Наравно да ће добар део рада у овоме правцу зависити од коначног решења опијумског проблема на међународном политичком форуму, у Лиги Народа. О томе ће бити речи мало даље.

Квалитативно Тиквеш (Кавадар са Неготином на Вардару). Радовиште и поједини делови велешке околине дају најбољи опијум. Но ипак географски положај обрађеног поља и јачина земље и у томе погледу су од пресудног значаја.

III

Трговина опијумом

Да се схвати суштина трговине сировим опијумом у Ј. Србији потребно је створити јасну преставу о најважнијим чиниоцима који упливишу непосредно и посредно на њен обим и ток. Ваља тога ради видети улогу и преимућства произвођача опијума, посредника и стварног извозника.

* * *

Произвођач сноси у већини случајева велики део рада и ризика за производњу опијума, а, међутим, спада међу најмање награђене чиниоце трговине тим производом. Произвођаче ваља двојити и то: а) на оне за које је приход од опијума (уз приход од дувана) главни извор средстава за опстанак; и, б) на оне за које опијум представља другостепено средство за живот.

Сталешки посматрани произвођачи су пре свега сељани и маловарошани. Међу овим последњим има малих трговаца и занатлија (у последње време и чиновника) који се одају култури мака ради опијума, сејући мак на својим сопственим малим и средњим поседима (њивама) или на њивама узетим под закуп. Нису ни случајеви производње на пола или на проценат ретки. У овом последњем случају власник земље даје средства за производњу и прима ризике, радну снагу даје друга страна и стиче право на удео у приносу.

Велики поседници су постали ретки као произвођачи опијума. Према томе може се рећи да у производњи опијума

кулминира мали посед односно мали човек. Његова делатност се простире од дана сетве до дана када своју бербу опијума да из руку посреднику или агенту извозника.

Дугогодишња производња створила је извесан поредак за промет опијума који ратови упркос свога трајања и својих последица нису могли много да измене.

Произвођач коме приход од опијума преставља главни извор за живот налази се у мање повољном положају од произвођача који уз мак може да обавља културу још два или три производа од трговинске важности. Он по правилу нема никад довољно новчаних средстава да би помоћу њих могао издржати све ризике и исхранити себе и своју чељад до дана када, сматрајући конјуктуру добром, прода плод свога рада. Он најчешће већ с пролећа натеже са средствима за живот. Услед тога, не знајући како се берба може завршити због ризика, он или своју сетву прода на „зелено“ или „прави зајмове“. Правити зајмове значи узимати од трговаца и занатлија оно што му треба за живот са обећањем да плати када збере опијум. *И како се опијум процењује увек у златним турским лирама, он је постао у неку руку синоним злата.* Плаћање ове врсте дуга најчешће се врши, место готовим новцем, у натури т.ј. трговац кредитор за износ дуга прими одговарајућу количину опијума. Такви трговци односно занатлије су у много случајева и сами произвођачи опијума. Исто тако они престављају *скупљаче* – стварно посреднике између произвођача и извозника. Зато су они у неку руку у стању да произвођачу стешњеном нуждом, одреде цену која може бити прилично мања од оне коју би он непосредном продајом извознику (или његовом агенту) добио. Извозник (односно његов агент) нема ни времена ни рачуна да се бави скупљањем малих количина. Он тај посао оставља маловарошком трговцу односно занатлији коме каткада даје и авансе за куповину од оних произвођача са села који им могу недуговати ништа.

* * *

Произвођачи које борба за опстанак не гони да сетву мака продају „на зелено“ продају свој опијум обично пошто га оберу. Моменат када ће га продати зависи од разних личних и општих побуда. Продаја се врши обично непосредно преставнику извозника (агенту који путује или локалном трговцу који за рачун извозника скупља опијум).

Ако је берба дала обилан принос, цене се, најчешће крећу ка беси (но то не мора увек да буде, пошто на цене утичу и прилике у производњи опијума на страни као што ће бити ниже објашњено.) Један део бербе се одмах прода. Тај се део обично састоји поред новог још и од старог опијума. Јер, берба једне године никада у њеном току т. ј. пре наредне бербе не иде цела у промет ради продаје. Увек се један део задржи.

Пијаца је мирна на почетку пролећа. Трговина у ставу ишчекивања, да се оцрта јасно изглед на принос нове бербе. Ако су изгледи повољни остаци из прошле године (или прошлих година — јер се и то догађа) се продају. Ако су изгледи неповољни пијаца је *стегнуша* јер се очекује покрет цена у правцу „хосе“.

* * *

У овој напред поменутој радњи *посредник* игра највећу улогу. Посредник је често и сам произвођач.

Али за разлику од произвођача који није посредник он обично располаже јачим средствима за куповину која су средства како кад, сопствена или добијена од правог извозника.

Посредник најчешће ради за свој—*„комисион“*. Његов се рад креће у границама које поставља за одређивање цена прави извозник, или ако са овим нема присне везе, т. ј. ако је посредник самосталан, онда под утицајем тих граница.

Посредник је *„извозник“* у толико што купујући робу за рачун правог извозника или продајући своју робу правом извознику, он опијум извози до — Солуна.

Посредник каткада дела самостално. У неку руку пркоси правом извознику, јер се устеже да робу одмах прода рачунајући на бољу цену доцније. Тога ради он је до скоро код Солунских банака (сада то чине и неке наше приватне банке) на подлози опијума добијао привремене позајмице, помоћу којих је плаћао своје обавезе (ако је их имао — а било је случајева да их је стварао примајући опијум од произвођача са обећањем да у року од 2, 3 и више месеци плати пун износ погођене суме) — и живео. Када је сматрао да је цена повољна он је давао банци налог да прода, односно утврђивао је погодбе за продају и банци саопштавао да робу преда купцу, при чему је сам лично или преко купца (ако је овај банчин клијент) враћао позајмицу.

Ваља водити рачуна да су се изузетне политичке и економске прилике под отоманским режимом изразито огледале у структури трговине са опијумом. Цео промет је обављан *за гошово*, на бази злата, јер свет није имао вере у другу врсту новца. Отуда је опијум постао синоним злата. Имати ћуп златних лира или стотину малих хлебова опијума — било је за појмове Ј. Србијанаца иста ствар. И једна и друга роба могла се лако преносити и невидљиво мењати. Шта више опијум због сталне тражње а ограничене понуде има јача својства за спекулативне сврхе од злата. Јер, сваки варошки привредник Југа, било трговац или занатлија, представља у извесној мери и *сарафа*.

Када посредник у својству „локалног“ извозника преставља само агента правог извозника, он опијум шаље („извози“) за Солун. Пре тога или после тога он добија свој комисион.

Важно је нагласити две околности: Ови посредници су били у бољем положају (а и данас су) од произвођача ма да ипак нису успели стићи правог извозника у послевним преимућствима и заради.

Прва околност има за последицу то што посредник нерадо гледа на еманципацију произвођача ради директне продаје у локалном промету; друга околност је изазвала завист према правом извознику и покушаје да се његова преимућства у локалном и међународном промету што је могуће више окрње ако не и униште.

Посредник, стварно гледајући, преставља клицу нашег правог националног извозника. Као шакав он, у одсуству једне смислене организације произвођача опијума, у данашње време оличава у себи једини услов да се извоз опијума, као саставни део народне привреде Јужне Србије и целе државе, еманципује од диктатуре странаца извозника. Зато његовоме положају и његовим потребама треба посветити изузетну пажњу и указати сваку потпору.

* * *

Извозника опијума у правоме смислу те речи ми до скоро нисмо имали у нашој земљи. Они су сада тек у повоју. Стварају се и јачају по цену огромних напора од којих привреда Југа нема нарочите користи, јер ти напори неби били неопходни да држава зна и врши своју дужност.

Извоник опијума је странац. Он је диктатор и то још једнако са пуно права неприкосновен диктатор. Његова су преимућства његова снага и то: *снага у финансијским средствима* и *снага у искуству*.

Трговина опијумом захтева тешке паре. Да се набави један вагон (10.000 кгр.) ваља имати 8—10 милиона динара. Тих пара наши извозници немају. Наше банке, у колико би и могле да нађу толики капитал стоје по страни. Зашто? Зато што су за трговину опијума новчана средства само један од два битна услова успеха:

Други услов за извоз опијума представља *искуство*. Оно се не стиче за дан. Оно се не ствара царинским преговорима и рекламом. Знају странци — потрошачи добро квалитативне одлике нашега опијума, па се ипак нерадо обраћају директно на наше трговце. Раде са Солунским извозницима и то из свих разлога:

Солунски извозник има своје старе везе још од пре неколико десетина година. Стварао је их брижљиво, још пажљивије их негује и чува. Опијум сем морфина даје још читав низ деривата (алколоида) који служе за многобројне хемијске и апотекарске израде. Ништа готово не иде од сировине на неупотребљиви отпадук. А цене инд. израдама од опијумских састојака су такве да не могу поднети знатан скок у цени сировина па да то не утиче на финални производ. Фабриканту — потрошачу је главно да у свако доба може добити потребну количину сировина и то сортирану према његовој потреби, упаковану по његовом укусу, подесну за брзу мајнипулацију.

Зато извозник — странац живи. Он зна све светске пијаце, њихове потрошаче, њихову потрошњу, њихове потребе, њихов укус. Према томе се и равна. Он стоји у вези и са својим кункурентима (можда су и картелисани); он се јавља на берзама као понуђач.

Он делимично општи са Ј. Србијом. Делимично, кажемо за то, што он опијум набавља са свих страна, када може. Сви опијуми нису истог квалитета. Зато им он утврђује квалитет, суши их, меље их, меша их. На та начин добија сорте које траже поједине пијаце у свету. Пакује их и шаље са својом марком, дајући сортама, по ћуди, произвољно називе који постају обрасци за робне мешетаре на лондонској и другим бер-

зама. По њима се он тражи и купује. Без њих он не значи много, бар до скоро није много значио.

Када се јави нов конкурент, а јавља се на берзама са својом понудом опијума (јер у већини случајева потрошачи нерадо улазе у склапање директних куповина са новим понуђачима) прави извозник на њега насрће без милости. Ако је човек слабији он одмах подлегне; ако се покаже јак и отпоран прави извозник му пружа руку, тражи да разговарају, покушава компромис и све се завршава споразумом и савезом.

У неколико махова до сада страдали су наши људи при покушајима да мимо солунских извозника продру на светску пијацу и утврде свој положај. Страдали су јер су им финансијске подлоге биле кратке и искуство недовољно.

Прави извозник, као војсковођа, рукује куповином опијума у свима крајевима света где се она обавља. Он утврђује цене, он има стотине агената које плаћа непосредно за услуге или којима даје „комисион“. Али избегава да на велико финансира производњу примајући ризике. То оставља „посредницима“ који су ближи произвођачу и произвођачкој зони.

Извозник је банкар т. ј. он радо даје кредит на подлози опијума као што га и радо непосредно купује од посредника непосредно, од произвођача преко агената плаћених или под комисијом.

Постоји оправдана сумња на ове извознике да они у великој мери помажу нелегалан промет са сировим опијумом, дакле кријумчарење зарад пушења.

Наш опијум због високог процента који садржи није употребљив за непосредне штетне сврхе т. ј. није за пушење. Он је нарочито подесан за индустријску прераду у хемијске артикле. Али он се да искористити за мешање. Извозник га меша са опијумом слабијег процента морфина, да би овај последњи појачао квалитативно. Услед тога може да се деси да и поред обилне бербе у Азији и код нас цене нашем опијуму за једну сезону не покажу тендецију ка беси, пошто наш опијум служи за мешање. На тај начин наступа оно што би се по појмовима економске теорије назвало анахронизмом т. ј. да нагло повећана понуда не утиче на пад цена.

Погребно је напоменути да извозници — странци купљени опијум не прерађују одмах. Дешава се да га често годинама држе у својим магацинима, и да њиме покривају своје потребе

у кредиту, који добијају, као и остали напред поменути чиниоци у опијумској трговини.

На закључку овог параграфа о чиниоцима у трговини са опијумом намеће се, по сили околности ово резонување:

1). Потребно је отклонити диктатуру страног извозника са нашег опијума. То је интерес народа на Југу као и интерес извоза целе државе.

2). Да се диктатура отклони ваља помагати стварање и јачање правих домаћих извозника и подупирати сваку њихову акцију у правцу стварања непосредних веза са страним потрошачима. Но, при томе ваља водити рачуна да се *наш* садашњи прави извозник (у колико постоји) налази у односу према своме потрошачу са којим жели створити присне и трајне везе, у положају сеоског дућана пуног робом доброг квалитета али робом коју не троши сеоски живаљ већ градско становништво. Међутим грађани само по чувењу знају да на селу постоји дућан са робом коју они требају, али којом их без тешкоћа и брзо снабдева њихов варошки трговац.

3). Еманципација извоза предпоставља опсежан рад на сортирању опијума, на стварању његове марке на оспособљавању домаће производње да може стално снабдевати сировим опијумом иностране потрошаче и т. д.

4). Најзад успех целог овог великог и сложеног посла кога се наши вредни јужносрбијанци привредници смело и неуморно лаћају зависиће у доброј мери и од споразума који се у Женеви буде склопио о ограничењима производње и трговине како сировим опијумом тако и фабричким производима којима он служи као главна сировина.

IV

Кретање производње, извоза и цена

Да би слика трговине т. ј. извоза опијума била што јаснија ваља бацити један поглед на кретање производње и извоза и на стање цена. За основицу прегледа, који се даје, ниже узета су: 1) саопштења угледних трговаца о производњи појединих година и о остацима из минулих година; 2) процена годишњих Конгреса Комора и извозничких Удружења односно контингент за извоз и његова вредност по кгр. и 3) стање и вредност извоза према званичној царинској статистици:

Год.	Берба до кг.	Остатак раније бербе до кг.	Укупно кг. до кг.	Конгрес проценио извоз кг. до кг.	Конгрес проценио цене по кг. дин.
1924.	30.000	5.000	35.000	25.000	1.600
1925.	130.000	25.000	155.000	150.000	1.000
1926.	80.000	45.000	110.000	60.000	840
1927.	60.000	25.000	85.000	45.000	800

Година	Извоз према званичној статистици	Вредност извоза према званичној статистици
1924.	10.369 кг.	9,223.418 дин.
1925.	112.818 „	70,555.116 „
1926.	87.539 „	46,665.607 „
1927.	82.278 „	62,133.404 „

У подацима из званичне статистике извоза није направљена разлика између брута и нета. Узета је бруто тежина у коју спада и амбалажа (сандуци) даље ваља водити рачуна да опијум једне бербе сушењем губи 5—10% своје тежине.

Извоз се је кретао и креће се првенствено у правцу Грчке. У 1927. г. скоро 50.000 кгр. је извезено на ту страну. Значајно је да се поред Грчке јављају као земље извоза још и: Немачка, Мађарска, Белгија, Енглеска, Француска и Швајцарска — (додуше у много мањим количинама него Грчка). Та појава може да се поздравља као добар знак развоја непосредних веза са сталним купцима опијума.

Међутим за будућност производње трговине опијумом биће несумњиво од пресудног значаја споразуми који се склопе и закључе у Лиги Народа а за чије ће поштовање морати и наша држава да прими обавезе.

Зато на завршетку ваља утврдити што хоће и зашто то хоће Лига Народа да се ограничи међународна производња и промет у сировом и прерађеном опијуму и каква судбина може да снађе нашу производњу и наше произвођаче и извознике опијума.

V

Опијум као међународно питање

Концем прошлога и почетком овог века опијум је постао крупно међународно питање и то како у погледу производње и трговине тако и у погледу индустријске прераде и потрошње. Данас је мање више опште позната ствар да је

хемија отворила широко врата за многобројна нова и корисна открића. Многи од тих проналазака имају за циљ да отклоне или ублаже болове људскога организма. Прерађени опијум у томе погледу заузима врло видно место. Од њега се добија морфиум — чије су услуге у медицини од неизмерне користи. Од њега се такође добија и велики број алкалоида који служе за разноврсне медицинске и хемијске препарате намењене разноврсним потребама људскога духа, људскога рада и људскога живота.

Али и сиров опијум располаже својствима за употребу. Како кад и како где сиров опијум је за извесне ствари благодет док је за друге ствари пустошећа зараза. Има на пример на далеком Истоку, у Индији, великих просторија, већих често од половине наше државе, на којима живе хиљаде и милиони људских бића, просторија са slabим комуникацијама. И догађа се често пута да у таквим пределима због наглих климатских промена наступају изненадне заразе и редње код људи и стоке које стручна лекарска помоћ и крај најбоље воље није у стању да ублажи и отклони брзо. У тим и таквим случајевима масе народне су од давнина научене да употребљавају опијум. Дају га у разним видовима оболелим лицама и стоци да им умину болови, или да стекну енергију коју опијум може тренутно да дигне.

Али уз ове употребе постоје злоупотребе. Оне су врло честе. Оне прете да захвате (а негде су већ захватиле) широке размере, а где ухвате корена тешко их је уништити. Те злоупотребе јављају се најчешће у два вида: *као пушење опијума и као убризгавање морфијума* главног опијумског састојка.

Пушење опијума је велико социјално зло нарочито на истоку: у Кини и Индији. Развијено је међу најнижим друштвеним слојевима — најчешће међу радницима по рудницима и фабрикама. Поједини противници ове опаке страсти отворено тврде да су за њу одговорни грамзиви западни капиталисти, власници титанских рудника и фабрика, који посредним начинима шире страст пушења опијума међу радницима па их, када се на њу навикну, безбожно експлоатишу.

Пушење опијума је схваћено и као политичко зло. Противу њега су у данашње време и националистичке струје у Кини и националистичке струје у Индији.

Убризгавање опијума — морфиоманија — представља тежак социјални проблем у Америци. Опасност је у толико већа што је та страст захватила омладину. А њено ширење по мишљењу њених противника омогућено је кријумчарењем опијума и опојних дрога. Кријумчарење опијума и опојних дрога је последица неспутане производње сировог опијума и неконтролисаног промета његовог као и израђевина израђених од њега.

Постоји данас у Сједињеним Државама у Америци једна велика Лига за борбу противу злоупотребе опојних дрога (опијума, хашиша и кокаина) која броји преко *пет милиона чланова* — махом интелектуалаца. Поред тога обадве политичке странке у Сједињеним Државама и републиканска и демократска имају у својим програмима као засебну тачку сузбијање злоупотребе опојних дрога.

Опште узев Америка је прва устала противу злоупотреба. Колико су њене побуде хумане а колико опет социјалне и политичке, и које од њих држе превагу тешко је рећи. Има кругова (то се дало опазити у Женеви на II. међународној опијумској конференцији 1924. г. и 1925. г.) који верују да је опијумско питање добило свој међународни хумани облик зато, да би се лакше покрили трење и сукоби између Америке са једне и Енглеске са Јапаном са друге стране и то због политичке превласти над Кином. У ствари изгледа да се међународног гледишта опијумско питање садржи у себи све ове побуде, али да хумани обзири воде ипак прву реч бар што се тиче Америке.

Још пре рата на две међународне конференције у Шангају и у Хагу (1912. г.) претресане су мере за сузбијање злоупотребе са опијумом и осталим опојним производима. Конференција је оставила дубок траг без дубоких последица. Америка, која је у оба случаја била међу иницијаторима чекала је своју прилику. И дочекала је на завршетку Великога Рата. Председник Вилсон је утицао — и успео — да у уговоре о Миру и у Пакт Лиге Народа уђу и да се прихвате одредбе којима све силе потписнице примају на себе обавезу да сузбијају злоупотребе опојних дрога.

За последњих десет година чињени су покушаји да се то начело спроведе у живот. И ако програм није још остварен многе су мере до ситница прегледане, испитане, претражене и начелно прихваћене.

Те мере изражавају убеђење да се злоупотребама опијума може учинити крај само тако:

1). Ако се производња опијума ограничи на ону меру која је довољна да се задовоље *стварне* потребе друштва.

2). Ако се промет сировина и прерађевине (увоз и извоз) подвргне брижљивој контроли путем увозних и извозних дозвола.

* * *

Ова два начела т. ј. непосредно ограничење производње опијума и контрола промета, прераде и потрошње, после две велике међународне конференције и више састанака саветодавне опијумске Комисије у Лиги Народа разрађена су у један технички план који, у главном, овако изгледа:

Место непосредног завешће се, током времена, посредно ограничење производње опијума. Све државе произвођачи опијума примају на себе обавезу да о утврђеним роковима обавештавају Женеву о изгледима за бербу опијума, о резултату бербе, о извозу опијума, о земљама у које је опијум извезен. Извоз има да се врши на основу извозних дозвола т. ј. држава произвођач решиће на начин који је по њеном схватању најпогоднији ко може бити извозник.

Свака држава прерађивач сировог опијума односно увозник има да се обавезе, да благовремено саопшти Лиги Народа количине које треба за прераду, количине израђевина које ће увезеним опијумом путем индустријске прераде створити, објашњења колико ће од прерађеног опијума требати она сама а колико мисли да извезе у државе које опијум не прерађују. Државе увознице имаће да одреде унутрашњим законодавством ко може увозити сиров и извозити прерађен опијум.

Према томе промет опијума између произвођача и потрошача треба да буде регулисан извозним и увозним дозволама. Увозник са дозволом има да тражи у земљи производње извозника са дозволом. Лига Народа ће се постарати да на време и једне и друге обавести како стоје ствари у држави, која производи и држави која извози.

На сличан начин се предвиђа и поступак за регулисање промета опијума у сировом или прерађеном стању у случајевима када је у земљи произвођач у исто доба и прерађивач или када жели да постане прерађивач.

Опште узев може се рећи да када овај режим ступи на снагу у свима државама света које су признале уговоре о Миру и поштују Пакт Лиге Народа — а то је ствар догледног времена јер се многе велике силе за то упорно залажу — да ће онда неминовно наступити ове ствари: 1). производња ће бити смањена, 2) данашњи прави извозници — странци изгубиће свој значај великих посредника измеђи земаља производње сировог опијума и земаља које опијум прерађују за лекарске и друге научне и хигијенске сврхе, — 3). положај досадашњих извозника — странаца заузеће национални извозници; 4). као трговачки артикал опијум ће изгубити много од своје еластичности коју је стекао и одржао у режиму неспутаваног промета.

Важно је напоменути да су неке државе већ више година увеле систем увозне контроле (Сједињене Државе у Америци) док друге следујући раду Лиге Народа почињу да уводе у живот горе описани поредак. Тако је прошле године Грчка била учинила један потез да забрани уз извоз (јер стварно није произвођач опијума) и транзит опијума преко њене територије. То је изазвало велику забуну међу нашим светом у Ј. Србији.

* * *

Какве последице могу снаћи нашу производњу сировога опијума у Ј. Србији у будућности када нови режим међународне контроле промета буде у потпуности ступио на снагу?

На то питање није лако дати тачан и одређен одговор зато што ће број и обим последица зависити од тога у колико поједине државе буду спровеле нови режим у својој средини, у колико буду поштовале обавезе примљене у Лиги Народа а нарочито од тога у колико Лига Народа буде била у стању да води надзор над извршивањем обавеза.

Једна је ствар ипак јасна. Кријумчарење опијума ће бити ако не онемогућено онда сведено на мању меру него што је то сада био случај.

Друга ствар која се тиче непосредно наше производње јесте то што ће под новим режимом инострани потрошачи опијума бити принуђени да обилазе солунске посреднике и да се обраћају непосредно на трговце у нашој земљи. Наравно у колико ће то бити случај зависиће највише од тога када и колико ти потрошачи требају наш опијум, односно опијум

нашег квалитета. Може се претпоставити да ће тражња постати јача услед тога што је наш опијум нарочито подесан за индустријску прераду, тако да у томе стоји испред опијума свих осталих земаља на ближњем и даљем Истоку.

Међутим та околност није и не мора бити меродавна за све случајеве. Јер, целу зграду брижљиво подизаног режима контроле промета може да сруши каква обимнија промена у земљама производње: престанак културе мака, рђаве бербе, болести биљке и др.

Према томе сем једне позитивне користи: да ће наш извоз бити ослобођен диктатуре странаца извозника сви остали услови за потпун и трајан успех у будућности су обавијени у таму неизвесности. Зато и држава и приватни морају са највећом опрезношћу улазити у питање будућности производње опијума у Јужној Србији.

ЧЛАНЦИ

Међународне Институције за Promicanje Gospodarstva i M.A.B. u Pragu

Diferenciranjem problema poljoprivrede i rastućom potrebom povezivanja jednakih interesa u nacionalnim grupacijama nastaje prirodno potreba za stvaranjem institucija, koje bi z. jedan stepen dalje povezivale nacionalne, rajonske grupacije u internacionalne, složenije i opsežnije organizacije. Ovakove težnje u našem vijeku mnogo laglje ostvaruju no što je to ikada prije bilo moguće. Tako dolazi, da nalazimo razmjerno velik broj »internationalnih« institucija poljoprivrednog značaja, koje si stavljaju razne zadaće u cilju proučavanja specijalnih pitanja (agrogeoloških, entomoloških, ichtyoloških itd. itd.) ili sa praktičnim ciljevima (za standartizaciju mljekarskih proizvoda, za uredjenje proizvodnje slatke repe i trske za kontrolu vinske produkcije itd. itd.) ili ako povezuju zadrugarske ustanove. Ovim se vrlo brojnim institucijama ovdje ne mislimo baviti, već ćemo se ograničiti na one, koje se priznaju kao zvanične zastupnice poljoprivrede u pojedinim smjerovima njezinim. I tih je institucija već toliko, da izvan njihovog kruga

stojećim nije više lahko lučiti jednu od druge, a ponajpače poznavati granice njihove kompetencije. Pisac ovoga iznio je bio kao predsjednik komisije za poljoprivredu u Svjetskoj ekonomskoj konferenciji u Ženevi prošle godine predlog glede razgraničavanja djelokruga pojedinih tih institucija. Na tome temelju je u zasjedanju »Commission international d'agriculture a Paris« od 23.—25. maja 1928. u Beču ponovno utvrđeno, kojim poslovima imaju da se bave pojedine institucije, — tako da možemo konstatovati, da uređenje ovog međunarodnog pitanja sljede po inicijativi naše delegacije SHS u Ženevi. Kako međutim kod nas kao i drugje nije dovoljno poznato, koje su to institucije, koje jedna uz drugu rade oko unapredjenja poljoprivrede čitavoga svijeta, iznijet ćemo ovde kratak prikaz njihova rada i zadatka.

Prvi institut, koji imade sve attribute jednog »međunarodnog« zavoda za promicanje gospodarstva, je Institut International d'agriculture u Rimu. Ovaj zavod osnovan po amerikancu Lubinu, koji je sklonio kralja Viktora Emanuela II. da materijalno i moralno podupre ostvarenje instituta, što je uslijedilo internacionalnom konvencijom od 7. juna 1905. Institut je institucija država, koje sve zajedno prema broju svojih delegata doprinášaju alliquotni dio troškova njegovoga izdržavanja, — a sastavljaju ga zastupnici vlada zemalja, koje su mu pristupile; danas su ondje zastupljene 63 države, koje obasižu 96.2% površine zemaljske kruglje i 97.8% pučanstva svijeta. Cilj njegov je u glavnom informativan i scientifican. On prema članu 10. temeljne konvencije sakuplja i objelodanjuje statističke podatke o stanju ljetine i o rezultatima žetve čitavoga svijeta, o stočarstvu, visini nadnica i transportnih troškova, o cijenama poljoprivrednih proizvoda i najvažnijih potrebština, o bolestima bilja i stoke itd. Nadalje institut proučava pitanja agrarnog zadrugarstva, osjeganja i kredita te prati razvitak svih zdravstvenih disciplina, koje stoje u vezi sa gospodarstvom, i o tome izdaje mjesečna izvješća. (Revue international d'agriculture.) Konačno stavlja predloge vladama glede mjera, koje bi išle u prilog razvitku gospodarstva prema zaključcima plenarnih sjednica instituta ili njegovoga permanentnog odbora. Institutu je pridijeljen »Conseil international scientifique«, koji je sastavljen od brojnih »Commission international d'experts« (21). Ove potonje imaju da permanentnom odboru dadu sve potrebite informa-

cije u pitanjima znanosti i tehnike, koja se na nje stavljaju i podržavaju vezu Instituta sa naučenjacima i znanstvenim zavodima sviju naroda i jezika.

Institut izdaje uz prije spomenutu »Revue-u« još i mjesečne »Bulletin de statistique agricole et commerciale«, te godišnji »Annuaire international de' statistique agricole« i »Annuaire international de legislation agricole«. Ove publikacije sadržavaju materijal neprocjenjive važnosti. Naročito statistički podatci Instituta danas su podloga čitave svjetske trgovine žitom i stočarskim proizvodima. Izgradnjom ove informativne službe Institut vrši jednu vrlo zaslužnu zadaću, u kojoj je nenadoknadiv. U novije doba on međutim pokazuje tendencije, da ulazi u područje praktičnih pitanja gospodarskoga života i da traži, da bude posmatran jedinim pozvanim zastupnikom sviju agraraca svijeta*). To se može priznati s jednostavnoga razloga, što je Institut zavod skroz oficijelnoga karaktera, u kojemu su zastupane samo vlade pojedinih država, a nikako ne slobod i zastupnici poljoprivrede. Zato ovaj službeni zavod ne može i ne smije da bude zastupnik interesa slobodnih institucija i ekonomata, tu ulogu je po svojem sastavu i namjeni više zvan da vrši

Commission internationale d'agriculture u Parizu

Ova institucija ostvarena je god. 1896. te je imala do nedavno u glavnom za cilj, da priredjuje medjunarodne kongrese za sve grane poljoprivrede, te je u tome cilju postigla zamjerne uspjehe. Trinaest ovakovih kongresa je već priredjeno, tisuće poljoprivrednika im je prisustvovalo, stotine referenata iznijelo je na njima potpuno slobodno i nevezano na nikakove oficijelne obzire svoje mišljenje o svim aktuelnim pitanjima znanosti i tehnike gospodarstva. Izvešća o radovima kongresa su dokumentacije gospodarskoga napretka od neprocjenjive vrednosti.

U najnovije doba (od g. 1926.) Commission International d'agriculture izgradila u smjeru okupljanja svih gospodarskih slobodnih organizacija, naročito zadrugarstva. Da se ispravno shvati domašaj ove internacionalne veze treba uočiti, da zadrugarstvo, kao poseban oblik asociacije, krije u sebi elemente za socijalni i materijalni preporod cijeloga današnjeg kulturnog svijeta. Njegovi ciljevi se ne zaustavljaju pri tome da dovode u neposredni do-

*) L'institut international d'agriculture. Rome. 1927. pag. 23.

dir producenta i konzumenta eliminiranjem posrednika i njihovih profita, ili da olakšaju dobavu kredita i sl., — već zadrugarstvo, koje na selu vrši jednu automatsku selekciju najboljih, najčestitijih elemenata i na najzgodniji način povezuje individualnu produkciju sa kolektivizmom, može da preza i za tim, da preuzme od državne vlasti neke vrlo važne funkcije, kojima državne vlasti ne mogu da udovolje nikada tako savršeno, kako to može zadrugarstvo, tako n.pr. poboljšanje života na selu, podizanje pismenosti i opće kulture, sanitarnih prilika, pobijanje alkoholizma i sl. Ovi visoki ciljevi zadrugarstva imaju međunarodni značaj, jer zadrugarstvo danas postoji kao organizovana institucija kod svih naroda. Prirodno je, da je zajedništvo interesa pobudljivo već dosta rano na asocijacije internacionalnoga značaja. Predaleko bi nas međutim vodilo, kada bi ovdje htjeli da navedemo sve zadrugarske međunarodne organizacije, koje imaju za cilj između dobara, kredita i sl. ili zaštitu interesa pojedinih vrsta produkcije. Treba da se ograničimo na ovu jedinu instituciju, koja povezuje zadrugarstvo u cilju ne materijalnih, već idealnih njegovih ciljeva, a to je »Commission international d'agriculture (Union Internationale des Associations Agricoles) u Parisu. Po zadnjoj (23.—25. maja 1928. u Beču) uslijediloj reakciji njezinih pravila komisija želi da ujedini sve nacionalne i internacionalne asocijacije, koje nastoje unaprediti gospodarstvo, šumarstvo i ostale grane vezane sa obradivanjem tla u pogledu tehnike, znanosti, ekonomije i socijalno. To polje rada slobodnih organizacija ne dolazi nikako u koliziju sa radom oficijelnoga aparata Institut international d'agriculture u Rimu, ono je potrebno i daje djelovanje Commission intern. d'agriculture jedan daleko veći značaj no što ga je dosada imala, pak možemo od njenoga rada očekivati vrlo dalekosežne posljedice.

Prošle godine ustrojena je jedna treća internacionalna institucija za interese gospodarstva, i to u krilu Société des Nations u Ženevi. Velika svjetska ekonomoska konferencija u maju 1927. preporučila je jednoglasno Društvu Naroda, neka otvori instituciju, koja bi nastavila radi osjegurala primjenu predloga konferencije odnosno pripravljalala provodjenje njezinih zaključaka. To je učinjeno zaključkom plenarne sjednice Društva Naroda od 24. septembra 1927., kojim se stvara jedan »Comité consultatif« u krilu već od prije, postojećega »Comité économique« Društva Naroda. Taj Comité consultatif sastoji se od 25 zastupnika

industrije, trgovine, gospodarstva, financija, prometa, rada i konsumenata. Djelokrug rada ovoga savjetodavnog odbora kao i »ekonomskog« odbora obuhvaća stvarno sve mjere, koje su nužne za ekonomsko zbliženje naroda, eliminiranja poteškoća, koje tome stoje na putu i koje treba da odobri Društvo Naroda, da budu obvezane za sve članove. Prema tome će se rad ove nove internacionalne uredbe ograničiti na one mjere, o kojima Društvo Naroda kao takovo može da raspravlja i o njima stvara zaključke. Bez dvojbe, da ovaj rad — u vezi sa Bureau international du Travail, koji također pripada uredbama Société des Nations*), — može imati najodličniji upliv na razvitak međunarodne privrede u opće, a naročito gospodarstva. Početak, koji je učinjen Svjetskom ekonomskom konferencijom, gdje su prvi puta bili skupljeni svi kulturni narodi čitavoga svijeta, da ispituju najteže probleme privrednoga života i koja je unatoč heterogenog sastava i oprečnosti mišljenja ideologija od najkonzervativnijih do boljševičko-komunističkih došla do jednodušnih zaključaka, — opravdava nadu, da će se tim putem moći ispraviti najteže smetnje normalnom razvitku ekonomskoga života svijeta, a time i najbolje poslužiti ideji mira, za kojim sav svijet teži.—

U nekim izrazito agrarnim narodima izbilo je međutim mišljenje, da ovom diobom posla u spomenutim institucijama nije još zahvaćeno sve, što je potrebno, da se agrarni interesi zaštite i promiču, — manjka im u ovome kolu jošte institucija za kolaboraciju naroda u vidu agrarne politike. Mogao bi tko pitati, da li je ovakova međunarodna kolaboracija doista i nužna? Na to pitanje se odgovara sa te strane, da je to nužno u vidu razlike između agrarne i industrijalne proizvodnje i u vidu odnošaja sela prema gradu. U tome pogledu se može reći ovo:

Industrijalna produkcija se razlikuje od agrarne ponajprije u tome, što je prva mehanička i primenjuje se na mrtve predmete, dok agrarna produkcija proizvodi živa bića, životinje i biline, u potpunoj ovisnosti od bioloških i fizioloških zakona, kojima su podvrženi. Industrija može svoju produkciju uvećati — teoretski uzevši — bez granica, — agrarna produkcija je vezana na opseg te-

*) Ovaj će u buduće posvećivati sve veću pažnju agrarnim problemima, — kako je to izjavio njegov ravnatelj, ministar i sl. Thomas u zadnjem zasjedanju Commission internationale d'agriculture.

ritorije jedne države, ona podlogu svoje proizvodnje, zemlju, ne može umnožiti. U industriji se diobom rada, paralelnom organizacijom pojedinih faza proizvodnog procesa, može produkcija gotovo neograničeno umnožiti, u agrarnoj produkciji se razvitak bilina iz sjemena do žetve, fôtusa od embria do razvijenog mladog bića ne može bitno pospješiti. Industrijalna produkcija se može u zatvorenim zaštićenim radionama reglementirati u vremenu i prostoru posve povoljno, poljoprivredna produkcija se mora neprestano prilagodjavati promjenama vremena, ona ne može odmjerivati radno vrijeme kao industrija, ne može šablonski iz dana u dan udešavati tečaj proizvodnog procesa, već mora individualno, slobodno i na vlastiti riziko, da udešava svoju produkciju. Industrijalna proizvodnja se može kolektivistički organizovati, poljoprivredna danas još nikako. U previdu ovih temeljnih razlika u naravi jedne i druge produkcije leži sadbonosna pogreška početnoga boljševičkog režima, — taj previd je platilo devet milijuna ljudi svojim životom gladju, koja je nastala kao reakcija na pokušaj kolektivističkog uređenja gospodarske proizvodnje u Rusiji.

Odnos sela prema gradu pako proizilazi iz historičkoga razvitka gradskog elementa počam od VII.—XIII. vijeka, koji se sve više odvaja od »okoline«, od seoskoga, agrarnog življa, koji razvitkom kapitalizma urbane demokracije i racionalističke, anti-religiozne filozofije sve više gubi vezu sa seoskim narodom. Što veći bivaju gradovi, što više se u njima razvija trgovina i industrija, umjetnost i umjetni obrt, literatura itd., — to više oni postaju internacionalni, — narodnu fizionomiju, narodnu tradiciju, umjetnost i osjećaje čuva još samo selo. Ali u toj borbi selo podleže: grad odlučuje u politici, u ekonomskim pitanjima, u duhovnom životu, i što dalje napreduje evolucija sa naturalnoga na novčano i kreditno gazdovanje, što više se diže industrija i promet to više zarobljuje grad selo. U Rusiji danas jedna brojem posve neznatna, ali organizacijom jaka proleterska masa gradskih elemenata diktira svoju volju narodu od 140,000.000 duša. U Sjever. Americi ne može većina slobodnih grana da dobije državnu vlast u ruke, jer im to neda organizovana snaga kapitalističkih i industrijskih poduzetnika. U Engleskoj, Francuskoj, Njemačkoj, Italiji je po sve slično, — čak ni u čisto agrarnim zemljama kao što je Japan, Kina, države Južne Amerike i Južne Afrike, ne dolaze agrarni, već gradski elementi

do vlasti i provode politiku svojih posebnih interesa. Ti interesi kapitalistički s. jedne strane, a socijalistički i komunistički s druge strane ne mogu nikako da se harmonički sjedine sa interesima sela, potrebama agraraca, ako jedna i druga strana ne uvidi potrebu solidarne povezanosti sviju interesa. Nu tko da dovede organizovani gradski živalj do te spoznaje? To može samo organizacija seljačkoga naroda, koja će se oprijeti presizućim pretenzijama grada, jer države i narodi mogu samo onda prosperirati, ako stvaraju podloge za »što veće zadovoljstvo što većega broja svojih građana«, a ne pretežno jednog življa, — gradskoga. Koliko to važi za pojedine narode, toliko važi i za skupnost agraraca sviju država, — jer ove opstojnosti postoje u čitavom kulturnom svijetu. I zato je poželjno, da se ostvari jedna institucija međunarodnoga značaja, koja će usredočiti agrarno-političke težnje raznih naroda u jedno internacionalno žarište.

Češki je narod ove ideje prvi shvatio i odmah im dao i adäquatan izraz stvaranjem Međunarodnog Agrarnog Bureau-a u Pragu.

Taj »büro«, kojemu je utemeljitelj i glavni pokretač sam. ministar predsjednik Dr. Antonin Švehla, stavio si je zadaću, da uspostavi vezu između seljačkih stranaka raznih naroda, kako bi time polučio jedinstvenost akcije njihove i međusobnu pomoć, naročito u odbrani interesa poljoprivrednika. Büro prima za članove samo seljačke stranke, kojima daje sve poželjene informacije, materijal za propagandu, literaturu itd., u pitanjima političkim, privrednim, zadružnim i socijalnim. On izdaje posebne »Bulletin« svaka tri mjeseca, koji je umio okupiti vrlo odlične predstavnike agrarnog pokreta svih jezika. Büro postoji od g. 1923. te pristupa sada svojoj izgradnji u smjeru seljačke demokracije sviju naroda. Njegovo sjedište jest danas a po svoj prilici će i ostati, Prag. Potreba, da se Prag ostavi za sjedište »Bureau-a«, realno proizlazi iz činjenice, da su Slaveni danas u Europi još najistaknuti agrarni narodi, a među njima su Česi bez dvojbe najnapredniji. U Slavena je još živ i nepomućen osjećaj odnosa čovjeka prema zemlji, koja njemu nije — kao što je to industrijalnim i pretežno kapitalističkim narodima — samo jedan od mnogih mogućih oblika kapitala, bez ikakova posebna interesa ili veze subjektom sa objekom, već je zemlja seljaku u prvom redu njegova domaja, njegova domovina, klevka njegovih predja i potomaka, sa kojom je on u

nerazrešivoj, mističkoj vezi, dio njezin, i naravi, koja ga okružuje. Taj i takav čovjek je po prirodi svojoj miroljubiv i human — on nije nikad agresivan ni ratoboran, on je prirodni nosioc mira medju narodima. Medjunarodno povezivanje poljoprivrednika u Agrarnom büro-u moglo bi da bude jedno od važnih pomagala ideje Svjetskoga Mira, izgladjenja ekonomskih, socijalnih i političkih protivština medju narodima i klasama. Nu uspjeh njegov ovisi potpuno od načina njegovoga budućega rada. Ovaj je »büro« pristupio u »Commission international d'agriculture«, koju smatra za pozvanu predstavnicu sviju ne oficijelnih interesa zemljoradnika naročito pred forumom Društva Naroda. Ipak se u taj »Commission« gleda s nekom rezervom na rad ove zasebne internacionalne organizacije za obradu interesa poljoprivednika. Naročito se konzervativni agrarni krugovi Njemačke i Francuske iz razloga njihove unutarnje politike drže rezervirano prema Agrarnom Büro-u, te mu ne kane pristupiti, — a jednako je držanje i engleskih gospodara. Ipak bi Büro u Pragu mogao za Slavene i ostale agrarne narode svijeta postati koristan medjunarodni zavod, ako bude svoju sadaću shvatio kao nadopunu djelokruga ostalih internacionalnih institucija, koje smo prikazali a ne bude prestizao u njihov djelokrug.

J. O. Frangeš, Zagreb

После ванредног збора Народне Банке

На ванредном збору акционара Народне Банке, на дан 8 јула о. г. од стране г. Др. В. Бајкића, адвоката г. П. Гребенца и још неких акционара, истакнуто је питање о томе, да збор није могао решавати измене статута, зато што у дневnome реду није било прецизно објављено, који се чланови статута мењају и које су у опште битне промене, о којима збор има да решава. С друге стране, тврдило се, да пројекат о изменама статута, није био на време отштампан и дат акционарима на проучавање, него се о тим изменама дознало тек на дан самога збора. Зато су поменути акционари с правом тражили, да се збор одложи, па да се понова на идућем збору о томе решава.

Карактеристично је, да комесар Народне Банке, који представља надзорну државну власт (министра трговине и индустрије), није на ово ништа реагирао, нити се могло знати, да ли се он слаже са гледиштем Управног Одбора, који је преко вице-гувернера г. Бајлонија на збору изјавио, да се тако радило и раније, да је већ било преседана и да Управни Одбор сматра, да је ствар потпуно у реду и правилна.

Што се тиче закона, вероватно да г. Бајлони има права. Али када је реч о статуту, онда морамо приметити, да је у јуну 1922. г. донет из основа нов статут Народне Банке, и да је тада пројекат достављен акционарима на десет дана пре збора, што је било потпуно у реду.

По чл. 41. закона о Народној Банци, јасно је предвиђено, да у колико овај закон није друкчије предвидео за Народну Банку, важе одредбе закона о акционарским друштвима.

Међутим, код члана 56 закона о акционарским друштвима — где се говори о дужности Управног Одбора да обзнани позив за збор, — г. Зебић, начелник Министарства Трговине и шеф Одељења, које води надзор над акционарским друштвима, дао је под тач. 122 овај коментар:

»Предлози за измену правила имају се изрично поменути. Није довољно ставити »Измена Друштвених Правила«, ваља прецизније означити: »измена правила и поваћање основне главнице«, »измена правила и смањење капитала«, »измена чланова друштвених правила о саставу Управног Одбора« и томе слично. Примедбе, да друштво због конкурената не сме прецизно објављивати измене, не могу се озбиљно узети, јер главна одлика акционарског друштва и јесте јавност, прописана одредбама закона«.

Г. Бајкић се позивао на меродавно мишљење г. Зебића, а тако исто и на чл. 93 статута Народне Банке који гласи:

»Када се хоће каква измена или допуна о статутима да учини, треба је ставити на дневни ред.«

Сличне одредбе налазимо у хрватском и босанском закону, а чл. 257 немачког трговачког закона (одељак о акционарским друштвима) гласи:

»Сваки акционар, који депонује у друштву једну акцију може захтевати, да му се позив на збор акционара и дневни ред, чим је исти објављен, посебно достави препорученим писмом. Може захтевати, да му се исто тако доставе и одлуке, донете на збору акционара«.

Овде се поставља питање, да ли Народна Банка, као банка над банкама може овако да ради? Очи свих новчаних завода упрте су на њу и по ономе, да рђави примери кваре »благонравије«, могло се очекивати, да ће од сада њу многи имитирати, као што се на њу угледају и у многим другим својим поступцима у току пословања, било у односу према својим дужницима, било у односу према надзорној власти, билансирању и т. д. Уместо да Народна Банка служи за пример реда и испуњавања до крајњих скрупула свих наређења закона, правила и државних власти, она се овде појављује, као неко коме та контрола смета.

У осталом, на збору је то и јавно речено и та се тенденција опажа и у овим изменама статута, јер се свугде, где год се могло, државна контрола ограничила или сасвим укинула. То је мотивисано неком чудном експедитивношћу ове конзервативне устинове и жељом, да се наша емисиона банка учини самосталном и независном, да јој држава не би сметала.

А ако се игде у свету државни комесар више пасивно држао него комесар Народне Банке у Београду, за то мислим да нема примера.

И тај и такав комесар, који је само једна скупо плаћена фигура, такав комесар је по одредбама закона имао вршити ефективну контролу над радом Народне Банке и имао право да обуставља одлуке њеног Управног Одбора!

Од многобројних примера, како се новим статутима знатно мења правни положај Народне Банке и њен однос са државом, да наведемо овде само ова два:

1.) Члан 2. који је гласио: »Народна Банка је завод на акције и стоји под нарочигим надзором државним«. У новом пројекту статута изостављене су речи »и стоји под нарочитим надзором државним«. У своје време то није случајно стављено. Напротив, хтело се нарочито да обележи и истакне, да Народна Банка није обичан акционарски новчани завод, него једна специална установа *sui generis*. Такве су, у осталом, и остале новчаничне банке у Европи. И за Reichsbank се пре рата дуго расправљало и најзад дошло до закључка, да није ни чисто приватна ни државна банка, него нешто средње, мешовито. И код нас се имало доста разлога, да то обележје буде унето у статуте, па не знамо шта је сад руководило меродавне у Министарству Финансија да допусте ово изостављање.

2.) Члан 4. такође је претрпео битне измене. До сада су била тачно побројана места, у којима банка има своје филијале. Затим је за отварање будућих филијала било предвиђено у ставу четвртном овако:

»У споразуму с Министром Трговине и Индустрије, моћиће банка поред ових филијала оснивати своје филијале или агенције и у другим местима, где се потреба укаже«.

Новим статутима, међутим, оставља се банци потпуна слобода у отварању филијала. Ово ће се понајпре светити самој држави. Треба знати предратну историју наше Народне Банке, када није имала ни једног филијала и кад је надзорна државна власт није могла натерати да отвори ни један филијал, ма да су статутима и тада били предвиђени. За Министарство Финансија је од неоцењене важности, да се одржава једна добра мрежа филијала с обзиром на то, да емисиона банка врши и дужност државног благајника.

Тешко ће бити после да се банка нагна на отварање неких филијала, за које она унапред изјави да јој нису рентабилни и према томе и непотребни. Међутим, ова установа у свом раду не сме увек да се руководи питањем рентабилитета, него општим привредним, па чак и државним и земаљским интересима, као што се то лепо у ранијем закону и у старим статутима предвиђало.

Овом приликом дужност ми је да признам, да се нешто ипак учинило у интересу публициитета и контроле банчиног рада. То је нови члан 37 банчних статута, по коме се банка обавезује да сваких осам дана објављује своје стање по нарочитом обрасцу, који је приложен статутима. За мене је то нарочита сатисфакција, јер сам на ванредном збору акционара Народне Банке на дан 11. јуна 1922 (видети записник овог збора, стр. 66 Годишњи извештај Н. Б. за 1922) тражио код члана 43. да се цитира минимум позиција које се морају објављивати; другим речима да се утврди шема за биланс. Тада овај предлог није усвојен.

Исто тако морам да напоменем, да је овога пута управа Народне Банке била приступачнија у погледу досадашње одредбе Члана 53 Статута (други став), по којој директори и чиновници новчаних завода не могу бити чланови управног одбора. На предлог г. Д-ра В. Марковића, управа је изјавила, да ће се постарати да садашњи члан 47 Статута (други став)

који не допушта чланство у Главном Управном Одбору банчином »члановима Народног Представништва и чиновницима државних, самоуправних и приватних установа« — буде измењен. И на овом збору, као и 1922, управа је изјавила, да је то унето на захтев владе, а не по жељи Народне Банке. Међутим, овога пута је та одредба не само проширена и на друге категорије чиновника, него је и поштрена тиме, што је сад нашла места и у Закону (члан 24).

Не могу да пропустим, а да на овом месту не цитирам један део мога говора на ванредном збору акционара од 11. јуна 1922 када сам устао у одбрану банкарских чиновника, јер је поглавито против њих то било управљено. О томе је према Записнику зборског рада, који је *in extenso* вођен по стенографским белешкама, забележено ово:

„Да ми је мило да чујем, да су овакву једну одредбу предложила два члана Краљевске Владе. Жалосна и страшна ствар, да се директори банака изједначују с таријма као презрени да не могу ући у овај храм који се зове Народна Банка. Он налази да директори банака као стручни људи треба да буду у Управи Народне Банке у толико пре, што у Управи Народне Банке никад није било стручних људи. Због тога би он тражио, да се и за гувернера тражи стручна спрема.

Износи, да је од Банк де Франс добио извештај да су њених 15 режана чланови управа разних приватних банака. Налази да је то уверљив доказ да предложену одредбу у нашим Статутима треба изменити. Тако барон Меније члан је Отоманске Банке и још неколико других банака (Гувернер; да, али није ни директор ни администратер делеге ни једне банке.) Барон Мефлис је у 15 разних банака и т. д.

Са немачком Рајхс Банком је исти случај. Др. Паул је директор чувене немачке Банке Берлинер Ханделс Гезелшафт (гувернер: то није банка). Затим је члан Управе и директор Дисконтгозелшафта; њихови су заменици Др. Манделбаум, Натан директор дрезданске банке, Манкијевић такође директор банке.

Гувернер Ђ. Вајферт — Они нису изабрани него су именовани у Рајхсбанци.

Никола Станаревић — Они нису постављени. По закону о Рајхсбанци 15 чланова бира годишња скупштина акционара.

Гувернер Ђ. Вајферт — Да, али не све чланове, него само 15 од чланова.

Никола Станаревић — У Народној Швајцарској Банци исто је тако. Ту је Фридрих Рајх, директор Банке, па Гиро банкар и т. д. Исто је то и у Белгији. Цео културни свет се користи искуством директора банака и узима их као стручне људе, а наша Народна Банка хоће да им забрани приступ у Управни Одбор. Налази да се овим чланом наноси увреда целој једној професији. Протестује против тога и тражи да се тај додатак не прими.

Међутим, приликом доношења ових Статута више се дискутовало о гувернеру (кад је било речи о дотичним одредбама

у закону) него о томе ко може бити члан управе. Г. Др. Бајкић је са свим умесно напоменуо, да гувернер треба да испуни три важне особине т. ј. да има ове квалификације: моралне, теоријске (стручне) и пословне. У прве спада: исправност, поштење, правичност. Гувернер мора да буде Катон.

Што се тиче стручности, на првом месту се тражи да буде специјалиста за валутну политику. Пословне способности огледале би се у вештини и искуству да руководи пословима једне емисионе и кредитне установе.

Интересантно је да се о комесару није говорило ништа, а по мом мишљењу и он би имао да испуни све горе побројане услове за гувернера.

Н. Станаревић.

Монетарна реформа у Пољској 1927. г.

1. Периода инфлације и реформа 1924. год.

У току првих пет година после васпостављања самосталне Пољске државе целокупно њено финансијско газдинство почивало је искључиво на раду штампарске машине (емисије папирног новца).

Пред почетак 1924. год. државни буџет се рачунао на десетине трилијона пољских марака; само једна трећина истога је имала покрића од прихода; дефицит од две трећине морао се попуњавати емисијом папирних марака.

У оптицају је била астрономска цифра од 570 трилијона марака; један долар коштао десет милијона марака.

Целокупан индустријски и послован живот земље је био под претњом апсолутне парализе.

Влада Владислава Грабског 1924. год. учинила је први одлучан покушај да се заведе ред у новчаном промету, да се унесе ред у државну привреду и да се постигне равнотежа у буџету.

Одговарајуће реформе су биле спроведене с ретком енергијом, великим патриотским одушевљењем и готовошћу свега становништва на жртве.

Реформе су допринеле: знатно уређење државног буџета и државног газдинства у опште; стабилизацију марке на висини 1,800.000. — за златни франак; нову монетну јединице »Злот»

одговарајућу златном франку, и оживљавање Пољске Банке, организоване овога пута на акционарским начелима, с новцем скупљеним уписивањем на акције Банке целокупног пољског народа. Овој Банци је била дата привилегија неограничене емисије банкнота, уз обавезно покриће са 30% златом и златним девизицама.

2. Неуспех реформе

Консолидацију финансијске привреде земље и реформу новчаног система после катастрофе марке, млада држава је морала спровести искључиво уз припомоћ само својих сопствених ресурса због немогућности ангажовања за овај посао страног капитала.

Периодски биланси Пољске Банка, као и други податци, који се публикују у статистичким билтенима Пољског Министарства Финансија, показују са каквим незнатним ресурсима располагали су Банка, државна каса и целокупно народно газдинство за извршење постављеног им колосалног задатка.

Ови податци показују, колико је плитко било унутрашње новчано тржиште, — под каквим околностима реформа, спроведена без икаквих страних ресурса, могла би се успешно одржати само у случају крајног и за њу повољног стања активног трговинског биланса и непоремећене буџетске равнотеже.

Ови неопходни услови нису постајали у опште, те је реформа завршила се неуспехом.

И поред мера предузетих од стране владе Грабског, дефицит у буџету 1924. год. износио је 189,4, а 1925. год. он се попео на 235,5 милијона злотих. У првој половини 1926. год. он је достигао 71,4 милијона и тек почев од друге половине године постепено се постизава буџетска равнотежа и година се свршава вишком прихода од 53,6 милијона злотих.

Трговински биланс у 1924. и 1925. години показао је вишак увоза према извозу:

1924. година	212,7
1925. »	333,2
Свега	549,9 мил. злотих.

У овом погледу и до прелома је дошло после родне 1925. године, и већ од септембра те године спољна трговина почела је да даје вишкове у корист извоза.

Непосредно после стабилизације пољске марке у фебруару 1924. год. почео је брзо да расте број незапослених радника; почев од цифре — 67.000 у фебруару 1926. год. тај се број попео до максималне цифре — 360.000, обухвативши собом 35% целокупног броја индустријских радника.

Све се то појачавало последицама страшне неродице 1924. године и скакањем цена животних намирница; цене се пењу за 30% упоредно са ценама претходног периода.

У априлу 1925. год. Злот, који се догле држао на златном паритету, почео је да се колеба, и, поред предузетих мера, са различним варирањима, у мају 1920. год. са паритета — 5,18 пао је на 10,55 злотих за долар.

Златни фонд Пољске Банке са максималне цифре 379,4 мил. злотих (10. VIII. 1924. г.) спустио се на 176,7 мил. (10. IX. 1925. г.).

Емисију Банчиних банкнота, остајући у границама Закона, морали су снизити до 350 мил. Злотих.

Зато се повећала емисија и промет државног папирног новца и билона ради покрића буџетског дефицита. Општа сума овог помоћног новца од 123,1 мил. Злот. попела се је на 433,6 мил. Злот. Текући рачун Државне Благајне у Пољској Банци у току целог тог времена налазио се на веома ниском ступњу и више пута је падао до нуле.

Дуг Државе Банци скоро увек је био на граничној — допуштеној Статутом висини од 50 мил. Злот.

Васпостављање активности трговинског биланса и постизавање буџетске равнотеже унели су знатно побољшавање у општу ситуацију.

Појачао је прилив златних девиза у Пољску Банку — појавила се могућност да се повећа емисија банкнота и да се отпочне активнији рад на финансирању трговине и индустрије. Ово је дало као резултат — смањивање беспослице. Постепено се смањивао оптицај папирних новчаница и билона, емитованих државном благајном, који је био на уштрб новчаном промету.

Тада се повела акција за стабилизацију Злота, која се завршила на нивоу — 1,72 Злота за један Швајцарски франк (златни).

Затим су почели са радовима на легализацији овог курса и на спровођењу нове монетарне реформе.

3. Монетарна реформа, 1927. год.

Новој реформи новчаног система приступили су после темељног и свестраног проучавања питања, уз учешће стручњака из Америке и са много већим ресурсама него у 1924. години, јер у моменту спровођења те реформе већ су се отворила за државне зајмове и европска и америчка новчана тржишта.

Позив америчких стручњака на сарадњу, изгледа, био је диктиран не толико жељом да се од њих добију упутства и савети, колико потребом — како се констатовало у претходним преговорима с банкама, — да се своје финансијске мере саобразе погледима и интересима будућих поверилаца.

У јулу 1926. г. на позив пољског Министра Финансија у Варша је вустигла стручна комисија под вођством Др. Едвина Валгера Кемерера, професора економије и председника Американске Економске Асопијације, и још деветорице Американаца — стручњака у разним гранама економије и финансија.

Ова комисија заједно са пољским специјалним комитетом под председништвом проф. Ун-та Кржижановског и барона Густава Таубе, радила је десет недеља и као резултат свог рада поднела је Министру Финансија низ реферата по разним питањима. Од реферата се саставила једна књига од 555 страна, која садржи у себи преглед и проучавање разних страна финансијског газдинства, као и савете и упутства комисије о променама, које се морају извршити у постојећој организацији.

Одговарајући део материјала израђеног комисијом, заједно с личним искуством пољских државника, као и опит тих држава, у којима је непосредно пре тога извршено санирање новчаних система, послужили су као основ за нарочити стабилизациони план, утврђени декретом владе од 13. октобра 1927. год. Овај докуменат је, опет, послужио као база за уговор о стабилизацијоном зајму. Стабилизацијони план представља собом владину декларацију о тим обавезама, које она узима на себе ради усавршавања целокупног свог финансијског система,

План за стабилизацију

План за стабилизацију дели се на четири дела:

Први део садржи одредбе о мерама фискалним, буџетским и административним, на спровођење којих се обавезује влада.

Други — о стабилизацији валуте и о променама у Статуту Пољске Банке.

Трећи део садржи клаузулу о тако званом »саветнику«, који има да буде странац, и који улази у Управни Одбор Пољске Банке као његов члан и сем тога има улогу консултана при Министарству Финансија.

Најзад, четврти део говори о Зајму за стабилизацију, о расподели Зајма, као и правима и обавезама »саветника«, у погледу надзора над отплатом зајма.

У првом делу влада узима на себе следеће обавезе:

1. по буџету за 1928/29. год. она ће неизоставно пронаћи нов извор прихода у првом реду за покриће неких накнадних расхода административног карактера, за отплату новог зајма и за стварање стварног суфицита;

2. буџет за 1928/29. годину има да се склопи са стварним суфицитом;

3. у току 1927/28. и 1928/29. године неће се вршити никакви издаци непредвиђени буџетом, у колико за њихово подмиривање се не пронађу накнадни приходи, који би пристизавали у моменту вршења ванредних расхода;

4. ако се у току проучавања буџетског триместра покаже неслагање са прорачунима и то у корист расхода, одмах ће се предузети мере за скраћивање расхода или истраживање нових прихода;

5. остаће и даље систем месечног буџетирања;

6. извршење месечних прорачуна у свим ресорима ставиће се под надзор Министра Финансија;

7. сви приходи и издаци предвиђени у буџету ће се вршити преко Пољске Банке, Државне Поштанске Штедионице или преко државних благајна, док све слободне суме ставиће се на текући рачун у Пољској Банци;

8. Установиће се надзор, да би сва државна не комерцијализована предузећа искоришћавала своје приходе у сагласности са утврђеним за њих прорачунима;

9. Прорачуни и финансирање операција комерцијализованих државних предузећа ставиће се под контролу Министра Финансија, ради надзора над искоришћавањем слободних сума у сагласности са општом новчаном политиком;

10. у најкраћем року жељезнице ће се комерцијализирати;

11. одмах ће се отпочети са израдом пројеката за спровођење реформе пореског система;

12. Образоваће се нарочити комитет ради проучавања стања банака и за истраживање начина за побољшање истог;

13. У будуће Министар Финансија неће се користити својим правом, да даје позајмице државним банкама, самоуправама и јавним установама;

14. искључени су зајмови за подмиривање редовних буџетских расхода;

15. У току три године неће се закључивати дугорочни зајмови ради буџетских погрѐба, док зајмови за инвестиционе потребе могу се закључивати само на основу повољног мишљења страног »саветника«;

16. Влада ће депоновати Пољској Банци 25 милиона злоти, ради измирења својих краткорочних дуговања;

17. Сем тога ће се депоновати Пољској Банци, ради образовања државног обртног капитала, 75 мил. злоти; овом резервом ће се држава користити у случајевима потребе, а у сагласности и по повољном мишљењу »саветника«.

У случају позајмице из овог фонда, он се има попунити у року од шест месеци из државних прихода; тај фонд може се смањити или повећати само у сагласности с Пољском Банком и »саветником«.

У другом делу плана, који се односи на стабилизацију валуте, влада је узела на себе следеће обавезе:

1. обуставити емисију папирног новца пуштеног у промет за рачун државне благајне;

2. спровести закон о девалвацији злата, на бази његове стварне вредности;

3. настојати, да сума, која се добије у резултату девалвације од ревалоризације злата и девиза у Пољској Банци има се ставити у резервни фонд Банке;

4. државни папирни новац који се налази у оптицају а у вредности од 280 мил. злотих повлачи се на тај начин, што се Пољској Банци депонује сума од 140 мил. злотих специјално намењених за повлачење једне половине, док се друга половина замењује сребрним новцем, ради чега се има депоновати Пољској Банци 90 мил. злотих;

5. количина билона, која се данас налази у оптицају, — у вредности од 180 мил. злотих не сме се у будуће повећавати, ако се потреба таквог повећања не утврди од стране Пољске Банке;

6. има се санкционисати предлог Пољске Банке о промени њеног Статута, у колико се односи на повећање акционарске главнице и повећања златне подлоге, као и довођења у Управни Одбор П. Банке једног члана странца;

7. главница се повећава од 100 мил. на 150 мил. злотих, при чему накнадна емисија акција, све док се исте пласирају код појединаца, има се покрити из државне касе.

Фонд Златне подлоге од 30% суме емитованих банкнота повећава се на 40% опште суме банкнота, као и свију обавеза Банке — à vue. Три четвртине ове подлоге морају бити у злату, при чему две трећине имају се чувати у банчиним трезорима.

Трећи део плана одређује права и обавезе »саветника«, као члана Управног Одбора Пољске Банке, као консултанта Министарства Финансија и као представника »фискалних агената« стабилizacionог зајма.

У четвртом делу говори се о зајму у иностранству, о начину његовог искоришћавања, о правима и обавезама »саветника«, као представника »фискалних агената« код надзора над отплатом зајма и над редовним пристизавањем прихода за рачун фискалних агената у Пољској Банци свију царинских дажбина, које служе као специјално обезбеђење зајма.

Стабилизациони зајам.

На бази овога плана, једна група банака — америчких швајцарских, француских, холандских, шведских, енглеских и пољских пристала је да да пољској влади зајам у суми од 62. мил. долара и 2 мил. фунта стерлинга. Зајам је дат са 7% годишњег интереса на 20 година, са емисијоним курсом — 92% и амортизацијоним — 103%; по одбитку банчине провизије и осталих емисијоних трошкова, стварно је у државну касу дошло само 84,58%; према томе разлика између примања и стварног плаћања главнице зајма износи 18,42%. Интерес који се плаћа на зајам према томе једни рачунају на 9,72%, други пак на 9,36%.

Зајам се даје за циљеве строго предвиђене у стабилizacionом плану и распоређује се на следећи начин:

1. За повећање главнице Пољске Банке 75 мил. злот.
2. За депоновање Пољској Банци ради повлачења половине држав. папир. новца 140 » »

3. За депоновање Пољској Банци ради замене друге половине државног папирног новца сребрном монетом	90	»	»
4. За депоновање Пољској Банци ради повлачења краткорочних државних обавеза	25	»	»
5. За образовање у Пољској Банци обртног капитала државне благајне	75	»	»
6. За државне инвестиционе потребе ради економског напретка земље			остатак

Целокупна добит од зајма водиће се по специјалном рачуну код Пољске Банке и распоређује се према горе наведеном плану под надзором »саветника«, као представника »фискалних агената«. Накнадна емисија акција Пољске Банке, која се извршује према тач. 1. распореда стабилизације зајма, депонује се код »саветника« ради постепеног пласирања код становништва путем продаје; новац, који се добија од продаје ових акција, додаје се томе делу зајма, који је намењен за инвестиционе сврхе; сви кредити, који се имају грпети из овог дела зајма, стављају се под контролу »саветника«.

У опште овај део зајма представља собом обртни капитал владе, којим она располаже само за инвестиционе циљеве или за делимичну амортизацију зајма пре рока предвиђеног уговором.

За обезбеђење зајма служе приходи од царине, који се депонују искључиво Пољској Банци на нарочити рачун фискалних агената; овим рачуном рукује »саветник« као њихов заступник, а све исплате из овог рачуна врше се по његовим налозима.

Нови монетарни статут.

Према начелима изложеним у плану, зајам је био закључен и почев од прве декаде новембра 1927 године почеле су пристизавати суме, добивене од реализације зајма. Тада је ступио на снагу нови одређени уговором о зајму режим и нови монетарни Статут, којим се стварно спроводи девалвација Злотог на нивоу — 1,72 нових злотих за 1 стари Злот, што одговара једначини, нови Злот = 58,14% старог.

Одмах после спровођења реформе и после коначног утврђивања делатности Пољске Бинке на новим начелима, читав:

низ најјачих светских емисијоних банака отворио је кредит Пољској Банци у суми до 20 мил. долара, ради есконта меница и одржавања девизне готовине у тренутцима највећих одлива из банчаних каса.

Први извештај „саветника“.

На положај »саветника« је дошао бивши помоћник Министра Финансије С. А. Сједињених Држава Charles Dewey, који је у свом првом извештају Пољској Банци о току спровођења стабилизационог зајма констатује да је целокупни рад на реформи протекла у потпуној сложености са свима детаљима тога акта. У истом извештају подвлачи се, између осталог, парадоксални факт, да Пољска Банка, пошто је колосално повећала своје финансијске ресурсе, наишла је на тешкоће у погледу потпуног искоришћавања тих ресурса за трговину, индустрију и пољопривреду, јер новчано тржиште у Пољској не располаже са довољном количином краткорочних меница, док Пољска Банка, према своме Статуту, не сме да есантира менице са роком дужим од три месеца.

Ова околност чини Пољску Банку мало утицајном између приватних кредитних установа и с тога, њени напори да се снизи есконтна стопа у земљи немају значаја у смислу регулације тога питања. Очигледно је, да се интереси и захтеви реалног живота жртвују слову Статута, постројеног на прератним погледима, који не одговарају више потребама савременог обрта.

Морамо са надати, да ће живот победити теорију и богати мираз који је добила Пољска Банка и који тако скупо мора да плати Пољска Држава, подређе у народну привреду осиромашену услед ратова и несрећености новчаних прилика у првим моментима историје препоређене Пољске.

Александар Цакони

Проблем штедње

I

Ми смо народ који је тек почео да економски слободно дише. Ослобођени и уједињени имамо да решимо једино питање које нам остаје: земљу економски тако подићи да може народу, који је скроз сиромашан, прискрбити могућност за угоднији живот. Тај проблем је проблем будућности, проблем опстанка земље. Не треба ни спомињати да домовина, желили се одржати на површини у новом мору у које је упао цео свет после последњег рата, наш народ мора да схвати као своју најсветију дужност: економско подизање земље. Европом још не влада апсолутан мир, то је истина, али део Европе постаје економски толико експанзиван да ће врло брзо и лако моћи да прогута све оне који на то не буду приправни.

Ми смо са сировинама толико богати да би, уз производњу свега онога што у земљи имамо, могли бити по богатству ако не прва или друга, а оно сигурно трећа држава у Европи. Наш је народ радан, вредан, и смемо са поуздањем устврдити, он је у свом раду потпуно свестан. Остаје капитал. То нам мањка. За то ми до сада нисмо били. Наш је сељак умео да заради, али је умео и да »списка« до последње паре у што краћем времену. И онај који је најбоље зарађивао није имао и ни данас нема. Ми у својој психи немамо смисла за штедњу. Чак смо и тако конзервативни у томе да не волимо оне људе који савесније троше, који чувају пару, који штеде. Онај који зађе у наше село, наћи ће скоро у свакој задрузи свега што једној кући треба осим новца, кога неће наћи нити у једној. Но ипак, наћи ће мало сељака без дуга. И данас се чује на сваком кораку: како ће се раздужити сељак? Једни су да се дугови не враћају, други да их плати држава, трећи да плаћа цео народ, четврти да плаћа онај ко је дужан. Сви ти предлагачи мисле: дуг ће се исплатити, и питање ће тим бити решено. Међутим, то решење не само да можда неће донети никакве економске користи земљи, него може да повуче за собом тешке економске терете. Питање није просто. Оно захтева много више него је један или десет закона, једна или десет година. Не сме се заборавити да пре свега *треба нашег сељака научити на штедњу. Онај који ради треба да и штеди. Ради и штеди — две су речи, две изреке, два принципа, где један без другог нема свој raison d'être.* И ако наш сељак од дана кад буде ослобођен од свих дугова не буде способан да штеди, да од свог рада живи онако какав је успех његова рада, зар се нећемо поновно наћи пред питањем — *раздужења?* Хоћемо! И то врло брзо и може бити пред проблемом још тежим него је овај данас, још опаснијим и по народ и по државу.

Зато ја, ето, проблем штедње једно од највиталнијих економских и опћих питања нашег народа. Са правом су рекли оци економских наука: »ако је рад отац, штедња ја мајка капитала«. Желимо ли да се земља економски подигне, да народ од ње имадне највећу корист: *стварајмо капитал!* А капитал ће се створити тек после дугог низа година, и зато треба да отпочнемо са радом чим пре. Свако ће закашњење имати своје неизбежне последице, а ове ће се све више и више увеличавати. Питањем штедње треба већ данас да се забаве сви економски радници. Не треба чекати да то питање покрене нека од »влада« или неки од »политичара«. Напротив, ми смо уверења да нити владе нити политичари неће на то реагирати пре него се покаже велики успех неког замашног рада на томе пољу. А да се наш народ одгоји за штедњу, да се научи како да најрентабилније употреби своју зараду требаће да се у народу ради више него што треба да се проведе ма и једна друга потребна еволуција. Лахко ће бити научити читати и писати; лахко ће се привићи на једнокатницу, али ће бити тешко и рђаво одузимати сељаку оно што му је тако срасло у души; а то је, да мање троши него што заради. А то мора бити. Штедња мора да добије свој корен и у најсиромашнијим слојевима народа, ако се жели да се народ оспособи за нови економски живот који ми сви желимо. Ни једна данас напредна држава није достигла свој степен културе без тога. Ни један народ није постао богат а да није пре био сиромашан.

II

Улози на штедњу се код нас налазе највећим делом у банкама. У земљи имамо мало Штедионица које би скупиљале улоге на начин који се среће у Немачкој, Француској, Чешкој и Шпанији. Поштанска Штедионица заводи улоге тек од 1.-VII.-1926. То јесте донекле проузроковало да се новац није улагао. Банке су новчане спекулативне установе. То је трговачко предузеће којему није сврха да у народу развије економски дух (и ако би то требало да буде) него настоји да од свог рада извуче што већу корист. Задруге, које су се у нас заправо тек сада почеле да развијају, имале су најмање намере да стварају неке врсте капитала. Њихова је била једина задаћа да на неки начин дођу извана до капитала и да га даду својим члановима који га од њих погражују. Државне банке нису никада ни посвећивале никакве пажње штедњи.

Да погледамо статистику: (Види табелу на стр. 378).

Ако у процентима прикажемо удео поједине групе онда добивамо ово: Банке: 87⁰/₀; Пошт. Штедионица 5,2⁰/₀; Задруге 2,6⁰/₀; Држ. Хипот. Банка 4,6⁰/₀. Код банака отпада на Загреб 58,7⁰/₀ где сама Прва Хрватска Штедионица има 1.357 милиона динара на улозима или скоро $\frac{1}{3}$.

Преглед улога на штедњу у г. 1926.

(у хиљадама динара)

Број	Покрајина	Банке	Пошт. Штедионица.	Савези Задруга	Држ. Хип. Банка	Свега	%	На 100 становника отпада динара
1	Хрватска и Сл.	3,440.431	102.030	20.930		3,564.291	45,1	1.301
2	Србија	1,152.643	94.140	12.387		1,260.170	16,9	394
3	Војводина	1,197.189		10.465		1.207.621	15,3	874
4	Словенија	592.927	66.987	132.711		79.636	10,0	750
5	Босна и Херц.	492.319	104.163	2.652		599.134	7,5	317
6	Далмација	125.395		12.604		133.999	1,7	215
7	Нераздељено		8.445		341.683	350.128	4,4	
	Укупно:	6,997.901	376.676	191.750	341.683	7,908.010	100	666

Банке имају улоге већим делом од трговаца и индустријалаца, који се улогом служе место текућег рачуна за новац који је више стабилан. У колико други суделују то је највише грађанство док сељак веома ретко доноси свој новац. Улози у банкама сачињавају 45—48% од укупне пасиве. Они су за Банку један од најзамашнијих извора. Како је код наших новчаних завода мало новац пласиран у индустријске и трговачке сврхе, улози су један од главних банковних послова. Трзавице које су се појавиле на новчаном тржишту, као послератне последице, проузроковале су да су банке почеле да губе поверење, и појавило се питање о »заштити улагача«. То проузроковало и новим нагомилавањем улога док је капитал остајао више мање нетакнут. Тако је било стање г. 1926. између уплаћеног банковног капитала и улога.

(у милионима динара)	Уплаћени капитал	Улози	Колико се пута улози садрже у капиталу.
Србија	991,5	1.153,6	1,27
Хрватска	651,1	3.440,4	5,54
Босна и Херц.	228,8	492,3	2,15
Словенија	109,4	592,9	5,44
Далмација	20,9	121,4	6,—
Војводина	153,1	1.197,1	7,8

Банка за улоге није. Њен спекулативни карактер не одговара уз то нити својом сигурношћу (а то јој се не може наметнути нити евентуалним законским одредбама) а нити банка може да стече ону популарност која је овде потребна. У свима државама, где је новчарство доспело до вишег степена, банке се не служе улозима јер им то није нити уносно. У колико

се не служе новцем који су добиле од своје трговачке клијентеле, оне га траже у својим трговачким потхватима, спекулацијама и т. д. Банка је институција која оперише капиталом, у којој овај не сме да остане нити један једини дан а да не циркулира, а то се не слаже са улогом, нарочито не са улогом краткорочним какав је код нас. Да се то код нас догађа, ми смо нагласили, разлог је: што се улогом служи само имућније грађанство; што задруге нису могле да се из свог приватног развоја још увек подигну на степен у коме би могле да посвете пуну пажњу око привикавања својих чланова на сталне новчане уштеде; што је Поштанска Штедионица тек сада почела да уводи улоге на штедњу, што државне банке не сматрају то за своју улогу.

Као друга установа је Поштанска Штедионица. Прва Поштанска Штед. била је код нас у Сарајеву, која је отпочела са радом 17. јула 1911. После ослобођења сарајевска је Пошт. Штедионица обновила рад 1. V. 1921., а иза тога времена су се почеле да отварају нове по целој држави. 30. новембра 1921. г. изгласан је закон о Пошт. Штедионицама, по коме се све Пошт. Штедионице сједињују и отвара се Централна Пошт. Штед. у Београду. Као први рад Пошт. Штедионице био је чековни промет. Тек од 1. јула 1926. г. уводе се улози на уложне књижице. До краја 1926. г. (за шест месеци) било је уписано 12.579 књижица од чега отпада 43⁰/₀ на књижице за марљиве ученике, док од остатка отпада 23⁰/₀ на државне чиновнике и 14⁰/₀ на децу. На свих 12.597 књижица било је уложено 8,521.602 дин. или просечно 782 дин. на једну. До краја 1927. било је уписано око 23.000 књижица са укупно 22,5 милиона динара, или око 1000 динара просечно на једну књижицу.

Рад Пошт. Штедионице око штедних уложака још увек је у развијању, како то наглашује и њен директор г. Др. М. Недељковић. Развој тога рада и његов успех главно је питање које код нас окружује питање штедње. Пошт. Штедионици је то једна од главних задаћа. Сакупити новац из најзабаченијих крајева земље, сакупљен сачувати са највећом сигурношћу то је начин како да се оствари штедња. Никоја друга институција не може ту да замени Пошт. Штедионицу. То треба да је њена једина или бар најсветија задаћа. Чековни промет ће се развити онда кад буде новца, и он дакле нема оне улоге коју ће имати кад се у земљи буде налазала која милијарда више капитала. Данас је он нећемо рећи непотребан али веома далеко од тога да буде главна сврха Пошт. Штедионице. Она није државна банка, као што је Хипотекарна или Народна Банка. Она није потребна нити код клиринга јер је то посао чисто банкарског карактера који не треба да се води под никаквом државном контролом. Посао пошт. чекова ма колико био од важности, није и не може бити успоређен са сврхом

Пошт. Штедионице у питању улога. Тај посао може једино она да оствари јер јој стоје на расположењу многе олакшице које су овде потребне као поштански уреди, државна гаранција и држава. Једино она може да подузме неку врсту пропаганде о проблему штедње, да предузме неки систематски организован рад који би могао да оспособи народ на нов економски поглед живота. Она и нико други може да у овоме питању помогне народу, и једино овде је њена задаћа, њена сврха, циљ и будућност. Све оно остало Пошт. Штедионица може да проводи, али од ње се тражи ово. *Новац се мора да ствара.* Земља треба за свој економски развој капитал, као што клас пшенице треба сунца после кише да може да узре. Тај се капитал неће никада створити ако се не подзму мере око тога да се народ одгоји у духу штедње, а да то буде сутра, треба да се већ данас на томе ради. До сада се на томе није учинило скоро ништа, јер није било никога ко би то могао да проводи. Данас земља чека решење тога питања од Пошт. Штедионице у првом реду и од задругарства у другом реду.

Улога задругарства у проблему штедње код нас је до сада незнатна. Највећи разлог томе је што задруге још увек немају јасно одређен циљ, те су се ту укрштавали економски разлози са политичким, верским, националним и т. д. Уз то задругарство није имало никакве припреме. Није проста ствар навићи се на организовање ма у ком год било облику, а још је теже у облику задругарства онде где организација није постојала ни у ком правцу. Тако улози нити најмање не задовољавају у задругама осим у Словенији, која има 68% од свих улога у задругама краљевине. Да задругарство унапредује, потребно је у првом реду да се стопи а онда, да се проведе што шира спецификација према врстама задруга. При добром организовању задругарства би се у нас могло да развије до високог степена и да буде ступ живота у селу. Да ли ће до тога икада доћи велико је питање, али до сада још увек немамо наде.

Како задругарство слабо успева да сакупи сељачки staleж око себе, тако су и сељачке и задружне банке без слабог утицаја на стање улога у земљи. Код главних задружних банака у земљи било је ово стање улога на штедњу крајем 1926. године;

	хиљ. динара
Хрв. Сељ. Задружна Банка, Загреб	9.329,0
Срп. Земљорадничка Банка, Сарајево	933,3
Задружна Банка, Сплит	6.703,4
Задружна Банка, Љубљана	6.199,9
Задр. Господ. Банка, Љубљана	189.184,5
Срп. Задружна Банка, Нови Сад	26.459,4
	<hr/>
Свега:	238.808,5

Од укупне суме улога у свим банкама на задружне отпада свега 3,5% а како од те своте на Задр. Господарску Банку у Љубљани отпада 80% онда се може закључити да су задружне банке без икаква утицаја у погледу улога на штедњу.

У току последњих година опажа се неки напредак у стању улога. Нарочито се опажа у банкама, које су више него попетеростручиле висину улога од г. 1920—1925. Према подацима Мин. Трговине било је ово кретање укупне суме улога код наших банака (у милионима динара):

	Улози	Разлика од године до године	У процентима изражена раз- лика од г. до г.
1920	1032	1730	168%
1921	2762	300	11%
1922	3095	486	15,6%
1923	3581	1071	29,8%
1924	4652	1180	25,5%
1925	5832		
Свега: 20.954		960	76,48%

Улози према овоме показују леп успех. 960 милиона динара просечно годишњи прираст или 76,48% од укупне суме улога представљало би више него успех да то све није прелазно и несигурно. Довољно је да прегледамо како се кретала разлика. 1921. г. има за 168% вишка, јер су се тада банке рађале као »кунићи« а већ друге године број пада са свога максимума на свој минимум: на 11%, док се касније помало диже и 1925. досеже једва $\frac{1}{7}$ онога успеха који је био 1921. године. Колика је разлика између напредка у банкама и задругама показује нам ова табела:

Кретање улога године 1925. и 1926.

(у милионима динара)

	Банке			Задруге		
	1925.	1926.	Вишак	1925.	1926.	Вишак
Србија	970,1	1.253,7	183,5	10,8	12,4	1,6
Хрватска	2.926,2	3.440,4	514,2	13,2	20,9	7,7
Босн. и Хер.	345,6	492,3	146,7	2,4	2,6	0,2
Словенија	523,4	592,9	69,5	125,0	132,7	7,7
Далмација	102,7	121,4	18,7	7,7	12,6	4,9
Војводина	662,9	1.197,2	534,3	2,0	10,5	8,5
Свега:	5.530,9	6.997,8	1.466,9	161,1	191,7	30,6

Док су банке напредовале за 1466,9 мил. дин. дотле су задруге за свега 30,6 мил. дин. Та разлика тумачи нам право стање проблема улога у којим се налази земља.

Стање улога године 1925. и 1926.

	Милиони динара		
	1925.	1926.	пораст
Банке	5.530,9	6.997,8	1.466,9
Задруге	161,9	191,7	30,6
Држ. Хипот. Банка	253,2	341,7	88,5
Пошт. Штед.	348,2	376,7	28,5
Свега :	6.293,4	7.907,9	1.614,5

До данас није се питање улога скоро нити појављивало у јевности. Та судбина задесила је многе економске проблеме у земљи, те се не треба чудити да се и на ово заборавило. Потраје ли овако стање дуже времена јасно је да ће проблем штедње бити одложен на још један дуг период. Увлачењем страног капитала у земљу спречиће се да се ствара домаћи, народни капитал. А земља не може бити без новца. Радити се мора. Нека само недељу дана застане сеча дрва у шуми или рад у руднику, и наћићете више од половину радништва које неће имати средстава да подмири своје нити најнужније потребе после прве недеље нерада. Зато је страни капитал неминован. А какав је опћи његов утицај на народну привреду то ће лако оценити сваки познаваоц тога питања. Међутим, истиснути страни свет који вуче сву добит од нашег радништва, ослободити државну благајну једног великог терета као што су ануитети за иностране дугове и тиме ублажити општи народни терет према држави, моћи ће се једино онда кад се у народу буде створио капитал који је потребан да земља економски унапредује. Да ли ће се Југославија икада тога дочекати? Ми се надамо јер смо уверени да ће проблем штедње у своје време бити једно од најакутнијих економских питања домовине.

Париз, јуна 1928.

Ing. Реља Аранитовић.

Осигурање од проневера

Код нас је уобичајено, да се од благајника приватног предузећа поред препоруке тражи кауција или гарантно писмо неке банке или власника непокретног имања, а понекад се тражи само препорука уз претпоставку да сама добра плата обезбеђује поштен и ваљан рад намештеника. Међутим, шта вреди за случај проневере кауција, од 30.000 - 50.000 динара, кад благајник рукује свакодневно са свотама од неколико стотина хиљада, чак и од неколико десетина милиона динара?

Релативно ситне кауције могу да буду гаранција само у случајевима ситних, свакидашњих мањака новца услед случајних грешака благајника, а никако не у случајевима намерних превара, кад благајник покупи сав новац па се да у бегство. Са друге пак стране систем кауција не пружа довољно гаранција ни намештенику у погледу сигурности новца, положеног као кауција, у случају слома дотичног приватног предузећа. Пошто систем кауција не може да да задовољавајуће резултате не остаје нам, чини ми се, ништа друго до осигурање од проневера, исто као и против других несрећних случајева, код осигуравајућих друштава или пак оснивања нових институција, на име, удружења намештеника са неограниченим јемством и солидарном одговорношћу чланова, која представљају неку специалну врсту задруга, а која се у руском језику зову »артели«. Имајући на расположењу оваква удружења, приватне и државне установе, кад им се укаже потреба за благајником или књиговођом, обраћају се директно на артељ, која им шаље квалификованог, спремног радника. У случају проневере, приликом потраживања о попуњавању мањака, послодавац нема посла са дотичним намештеником него директно са самим удружењем.

Постојећа у нашој земљи осигуравајућа друштва не врше осигурања од проневера, не постоје ни артели. Пошто су се артели показали као веома ефикасно оруђе у борби против проневера, нека ми буде дозвољено да изнесем у главнијим линијама циљеве и организацију артели, како су оне постојале у пређашњој царистичкој Русији.

У економско-правном погледу артељ јесте на уговору заснован савез равноправних лица, којима је задатак да заједнички постижу привредне циљеве уз заједничко јемство и солидарну одговорност свих чланова савеза, који суделују у радњи лично или лично и материјално. Из ове дефиниције, дакле, произлази: 1.) артељ јесте савез који тежи да постигне привредне сврхе, и у томе је његова разлика од свију других савеза — политичких, просветних, духовних; 2.) чланови артеља су равноправни, т. ј. имају једнака права и користи и сnose једнаке обавезе; 3.) чланови савеза носе солидарну одговорност, јамче заједнички, узајамно, т. ј. сваки члан одговара пред трећим лицима за све остале чланове и сви чланови заједно одговарају за сваког члана понаособ; 4.) артељ јесте савез

заснован на уговору, и 5.) чланови савеза учествују у раду лично, што је обавезно, или лично и капиталом. Артељ се сматра као правно лице.

Услови, који су обавезни за ступање у удружење су следећи: 1. пословна сврема; 2. незапосленост у ма којем другом раду, да се обезбеди улагање у корист артељи целокупне радне снаге; 3. моралне квалификације новог члана, а поглавито трезвеност; гаранција добрих моралних особина обично се јавља у облику јемства за новог члана артеља од стране једног или два члана дотичног удружења; 4. уписнина (тако звани »скуп«).

Уписнина се полаже за повећање (односно за стварање при оснивању нове артељи) гарантног капитала, који служи за покриће губитака при артељном пословању. Износ уписнине се варира од 25—1.600 златних рубаља или у садашњем новцу од 750—48.000 динара, сразмерно делокругу артеља. У оним случајевима где је се тражила уписнина равна целокупном капиталу, подељеним са бројем чланова артељи, ова је уписнина била већа у толико, у колико је дуже постојање артељи, у колико је већи њен капитал. Обично се целокупна уписнина полагала у више рата, у току неколико година. Ступање у чланство овог удружења се обављало на редовним пленарним артељним скупштинама, а у случајевима, када је кандидат добро познат од неколицине чланова, онда би он могао да буде примљен за члана од стране мале скупштине. У извесним артељама била је дозвољена куповина и продаја чланства уз предходно одобрење артељи.

Чланови артељи имају следеће обавезе: лично учешће у раду; члан овог удружења нема права да одбије место, које му је предложено а одговара његовим квалификацијама; 2. улагање новца у артељни капитал; овај капитал се ствара, обично постепено и како сума улога, тако се исто и рокови одређују унапред; улози се могу исплаћивати такође из одбитака при примању плате; 3. обавезе у погледу понашања чланова: а) придржавање строге дисциплине неопходно потребне за успешно вођење послова удружења, а које се састоји у покоравању главном старешини артеља; б) поштен рад и поштени односи са страном, т. ј. ванартељним светом, а у циљу да се учврсти поверење у артељ; в) заштита артељних интереса, којима чланови не смеју штетити баш ни речима; г) искреност међу

члановима удружења и готовост да им се неодложно прискочи у помоћ у случају несреће или беде.

Чланови удружења уживају следећа права: 1. право на добитак од пословања артели, право на аконтажу плате, боловање одређеног рока са примањем плате, али само у том случају кад се члан оболи »по Божјој вољи« а не због пића или разврата; 2. може да учествује у управи удружења; сваки члан артеља има право гласа на скупштинским седницама, а такође с правног гледишта сваки члан може да буде изабран као административно лице удружења, ма да фактички сваки редовни члан, наравно, нема довољних квалификација да заузме овај или други административни положај.

Иступ из чланства удружења се врши својеволјно или на принудни начин, т. ј. искључењем из артели. Услови за својеволјни иступ члана из артели зависни су од тога колико траје његово чланство, а такође од његовог удела у друштвеним капиталима. Поједине артели установљавају за новог члана извесно време »за пробу« у току којег времена члан, који иступа, не губи ништа од новца, уложеног у артељни капитал, код других артеља у том погледу се разликују »младићи« и »старци« с обзиром на време трајања чланства. »Старци« примају натраг: 1) из артељног капитала (главнице) или просечни део капитала, који припада подједнако сваком члану, или онај новац, који би он уложио персонално; 2) припадајућу плату, и 3) 25—33% уписнине (»вкупа«). При иступу из чланства »младића« враћа му се мање, него »старцу«. Код оних удружења, која допуштају куповину и продају чланства, обрачун се врши сасвим једноставно. Смрт члана се сматра као својеволјни иступ, а његов део капитала се предаје наследницима.

Принудни иступ из чланства има места: 1) при изнемоглости или старости, такав случај у погледу повратка капитала се изједначује са својеволјним иступом, и 2) при искључењу из удружења због рђавог понашања, кад се искључење сматра као казна и повлачи собом или општи губитак права на уложени новац или, у најбољем случају, делимични губитак.

Ма да цела артељ има право да води послове целог удружења, ипак услед компликованости посла поједини чланови делегирају своја права нарочитим органима ексекутивне власти обично са једним шефом на челу, који се зове »старостом«

Он се бира обично, али не увек, из чланова удружења. Код извесних удружења се тражи, да староста располаже прилично великом имовином, која има да служи као гаранција против евентуалних злоупотреба старосте, а исто тако да се подигне углед артељи према трећим лицима. За свој рад у својству шефа управе староста прима награду, која се састоји у томе, што он добије тантијему при завршетку пословне године, или прима редовну месечну плату, или ужива и једно и друго заједно. Староста се јавља као заступник артељи према трећим лицима. Поред старосте се бирају још друга административна лица, а рокови на које се бирају, веома су различити. Дешава се да се бира доживотни староста. За контролу над радом администрације обично постоји надзорни орган — »контролни савет«.

Виша власт у артељи припада артељној скупштини, која има два вида: а) редовна скупштина, која се сазива обично једанпут годишње, решава редовна питања, бира управу и одобрава завршни рачун и буџет за идућу годину, и б) ванредна скупштина, која узима у претрес и доноси решење по питањима, која нису могла бити унапред предвиђена. председава скупштинским седницама староста или његов заменик. Присутство на седницама обавезно је за чланове удружења, осим оправданих изостанака, у противном изостанак се кажњава. Решење скупштине обавезно је и дефинитивно за све, а такође и за отсутне чланове, жалбе се не примају. Сваки члан артељи има само један глас, пренос права гласања на другог члана се не допушта.

Прекршај друштвених правила, који угрожава интересима удружења, на пр. неоправдани изостанак или долазак на рад у нетрезвеном стању, кажњава се, и то или новчаном казном до 200 зл. рубаља (око 3.000 динара) или пак у озбиљнијим случајевима прекршај правила има за своју последицу привремено искључење из артељи уз губитак права на плату и друштвену добит на рок до 3 године. Након ове последње казне члан артељи ужива сва права члана тек после једномесечног бесплатног рада. Највиша казна јесте дефинитивно искључење из удружења са или без повраћаја уложног капитала.

Заједничко јемство чланова артељи се примењује за нанету штету по грађанском и казненом праву као у случају штете,

нанете намерно, тако исто кад је штета проузрокована при раду без потребне опрезности, а понекад, али то је ретко, при случајно нанетој штети.

Артељни капитал има обично четири вида: главница, капитали гарантни, обртни и резервни. Два последња вида капитала сачињавају сопственост артељи па се не враћају члановима, улагачима, приликом њиховог иступа из артељи. Главница и гарантни капитал се враћају на горе наведени начин. Код већих удружења постоје још мировински фондови, који се не враћају.

Улози чланова у артељном капиталу обично су сви једнаки али ипак постоје изузетци, кад се код једног истог члана налази више деоница и сразмерно броју деоница овај члан вуче више користи из удружења. Кад је из почетка немогуће образовати одмах сопствени капитал, онда артељ може да се послужи кредитом јавних установа или прива них лица, у последњем случају, наравно, под тежим условима.

Деоба чистог добитка се зове »дуваном« и врши се на један од ових начина: 1) чланови удружења примају за свој рад редовну плату, а ресто артељног добитка се расподељује сразмерно улозима чланова у капитал; 2) цео добитак се дели на два унапред одређена независна дела, од којих један део припада уложеном капиталу, а други део као награда за лични рад, и 3) када удружење ради на позајмљени капитал, онда добитак сачињава једну целину, један део према уговору се додељује зајмодавцу, а други део — члановима артељи. Најобичнији начин деобе добитка јесте први начин.

За цело време службе члана удружења код неког предузећа послодавац му плату не исплаћује директно, него је шаље управи артељи, или предузеће отвара у књиговодству рачун на име артељи и уписује у њега одговарајуће суме, сагласно уговору са артељом, и само по налогу артељи исплаћује намештенику суму новаца, одређену удружењем.

Ово су у главном одлике руске артељи, која је уживала до бољшевичке владавине огромно поверење не само због великих сопствених капитала, него и услед дисциплиновости и задругарског духа, који су владали код чланова удружења. Поред материалне користи за друштво и појединце артељи су имали и васпитно значење. Поједине моћне артељи, као што су биле артељи барона Штиглица, Козухина (звале се по

имену оснивача), распрострале су своју делатност по читавој Русији и у случајевима проневера чак и замашних сума за 24 часа су попуњавале мањак у благајни и тиме гарантовале нормални и мирни рад многобројним привредним државним установама и приватним предузећима. Напомињемо, да су чланови различитих артељи били запослени не само у својству благајника, него и као књиговође, магационери, бројачи новца, гардеробери, портири, продавци новина, агенти, инкасантни итд.

Питање проневера јесте актуелно питање и ја држим, да би са мало добре воље, а уз помоћ наших водећих новчаних завода, индустријалаца и трговаца и њихових удружења, било могуће остварити и код нас ову корисну организацију.

Гл. Стрекачев

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

Статистика увоза и извоза наших лука регистрована од наших царинских власти

Од 1921. г. почело је да се најпре примитивно па светачније и детаљније региструје која се трговина промеће у нашим лукама. То је у почетку радила наша »Поморска област« а доцније »Дирекција за Поморски Саобраћај«. 1923. године почела је да се тиме бави и Трговачка Комора у Сплиту, узевши донекле за пример Комору у Трсту. Пре кратко време договорише се ова два надлештва о заједничком издању статистике што ће бесумње да повољно утиче на будуће сређивање и издавање ових драгоцених података. Евиденција о саобраћају у нашим лукама је сада заиста знатно боља и публикације о томе почињу све више да задовољавају потребе економиста и стручњака.

Ново пријатно изненађење у том правцу јесте уврштење статистике »увоза« и »извоза преко царинарница« у морским пристаништима у општој »Статистици Спољне Трговине« за 1927. г. коју издаје Генерална Дирекција Царина.

Ово је један велики и значајан корак унапред у регистровању трговине преко наших лука. Али, као сваки први корак ова статистика има недостатака и потребује допуна и усавршавања.

Тако се из те статистике не може да види целокупни наш увоз и извоз преко наших лука, јер *нису објављене статисти- стике свих постојећих царинарница на мору.*

Није објављена статистика за важно пристаниште Бакар, за Комижу (највећи центар рибарства и фабрика сардина тих важних увозника зејтина, белог лима, а извозника слане конзервиране рибе), за Карлобаг, Сењ који игра важну улогу у трговини хрватског приморја и Лике, Силбу и Улцињ, а за Паг на зна се тачно да ли је то Новаља. Па чак и Земуник, премда на сувом, важан је због специјалног положаја према Задру. Добро је што је регистрована и Ријека, као засебна царинарница, да се види која то наша роба мора на Ријеку или из Ријеке јер не може, из извесних (не увек техничких и трговачких разлога) да се служи Сушаком.

Други недостатак уочљив је из напомене коју Ген. Дирекција Царина чини на дну стране 468 т. ј. при крају тог одељка VI. — а то је да се из њега не сазнаје за сву робу која је увезена преко наших лука него *само за ону која је уистини тамо царинена.* Ово је један крупан недостатак јер незнајући тачну количину и вредност увоза преко наших лука може се свако знатно преварити у процени једне или друге луке. Мислимо да је тиме најјаче доведена у питање тачна процена транзитних лука као што су Дубровник, Сушак и Метковић, кроз које прелази врло много робе за унутрашњост која се делимично царини код царинарница у унутрашњости. Код Сушака вероватно има чак и робе у транзиту за иностранство која на тај начин избегава овој статистици. Овај недостатак морала би Генерална Дирекција Царина свакојаче већ код идуће публикације да исправи а том приликом требала би овај одељак комплетирати поменути објављивањем статистике и за оно осталих 5—6 царинарница на мору које су овом приликом изостављене. На тај би начин та Дирекција много учинила за једно правилно студирање проблема наших лука и свега шта је с тиме у вези. За сада међутим морамо се задовољити овим што имамо. Глобалне цифре појединих царинарница на мору изведене су у овој табели:

Таблица I.

Количина и вредност оцаринене робе, подељено на извоз и увоз. (Види табелу на стр. 390).

Из ове таблице види се, да је укупна количина робе извезене у иностранство преко наших лука у 1927. г. била 1,385.649 тона (од 1000 кг. свака) и 845.565 комада односно свега 1,469.178 (кориговано на 1,470.290) тона. Увоза је у тој години било свега 269.881 (кориговано на 269.904) тона тако, да је извоз према увозу за тих 16 царинарница у 1927. год. стајао као 100 : 18,4 т. ј. био је увоз преко пет и скоро шест

пута мањи од извоза. Укупна регистрована количина интернационалне трговине преко тих 16 царинарница била је дакле 1,739.059 тона.

	Количина у тонама	Извоз Вредност Дин.	Количина у тонама	Увоз Вредност у динарима
Бар	1.153	1,026.595	2.555	6,299.645
Биоград на мору	701	1,237.021	268	467.414
Дубровник	186.716	184,973.590	19.604	103,648.613
Корчула	2.817	581.632	215	1,479.900
Котор	5.185	7,915.669	1.705	18,773.935
Крк	172	28.300	8	53.340
Макарска	275	3,091.833	657	14,395.851
Метковић	23.662	22,142.141	13.168	127,382.185
Обровац	16.353	6,136.235	256	1,685.481
Паг	82	116.650	60	332.087
Преко	173	6,792.331	860	2,770.329
Раб	1.265	271.660	233	633.372
Ријека	117.507	69,101.274	3.165	9,693.365
Сплит	648.587	219,482.117	115.623	219,702.475
Сушак	225.297	148,696.656	78.901	167,811.796
Херцеговини	16.975	14,734.619	5.760	8,374.129
Шибеник	217.366	109,183.140	26.866	82,480.056
	<u>1,470.290</u>	<u>795,511.463</u>	<u>269.904</u>	<u>765,983.973</u>

По вредности било је свега извезено 795,511.463 Динара робе, а увезено 765,983.973 Динара. Према томе вредност увезене робе, премда минимална по тежини, мало те није достигла вредност огромне количине наше кабасте робе, коју смо у тој истој години извезли. Тај би несразмер још порастао кад би се била регистровала сва увезена роба, која је прошла без обзира где се је царинила и у том случају је вероватно да би вредност увоза у неколико премашила вредност извоза.

Колико у увозу толико у извозу, колико по количинама толико по вредности робе на првом месту долази највећа наша лука Сплит. Али док по количинама робе Сплит знатно надмашује остале велике луке, у вредности та је разлика много блажа. У извозу по количини на друго место долази Сушак са трећином онога шта је извезао Сплит (а са извозом Ријеке преко половину) али по вредности Дубровник је други извозник и то у пропорцији као 100 : 84 дакле ни за пуних 20% мање вредности. По количинама су Шибеник и Сушак (без Ријеке) готово потпуно једнаки и дошли би на 2. односно 3. место. По вредности Сушак заостаје према Дубровнику у већем растојању него ли Дубровник према Сплиту јер ту је већ пуних 20% разлике. Шибеник који је по количинама извезене робе јачи од Дубровника а скоро једнак Сушаку, међутим са преко

25% заостаје у вредности за Сушаком а са преко 40% према Дубровнику. У нашем извозу и Ријека игра доста важну улогу па би то што пре требало скренути на Сушак и Бакар (премда на пр. дрво за Шпанију не можемо због непостојања трговачког уговора с том земљом). Врло велику вредност извоза премда сразмерно не велику по количини (6. место) има још Метковић (треће место) испред Дубровника и Шибеника.

Друго увозно место и по количини и по вредности заузео је Сушак. Интересантно је што се тиче увоза, да Сушак ни у количини не заостаје знатно за Сплитом (као 100 : 68'6) а још мање у вредности (100 : 76'4), док Шибеник по количинама врло много више заостаје за Сушаком (као 3 : 1), а преко половине у вредности. Напротив док Метковић знатно заостаје у количини (6 : 1), по вредности одступа свега око 25% од увоза Сушака, а за чудо многих, јачи је за толико исто од самог Дубровника у вредности, премда је од овога слабији у количини увоза за читаву трећину (100 : 67). А онда тек долази вредност увоза Шибеника (100 : 80).

Још једна компарација добија се поређивањем количине и вредности увоза и извоза појединих царинарница према њиховом збиру по овој другој процентуалној табели:

	Извоз		Увоз	
	Количина	Вредност	Количина	Вредност
Бар	0.08%	0.13%	0.95%	0.82%
Биоград	0.03%	0.16%	0.10%	0.08%
Дубровник	12.70%	23.25%	7.27%	13.53%
Корчула	0.19%	0.07%	0.07%	0.20%
Котор	0.35%	1.00%	0.61%	2.45%
Крк	0.01%	0.00%	0.00%	0.00%
Макарска	0.02%	0.39%	0.26%	1.88%
Метковић	1.60%	2.79%	4.89%	16.63%
Обровац	1.12%	0.78%	0.09%	0.22%
Паг	0.00%	0.00%	0.02%	0.03%
Преко	0.41%	0.85%	0.30%	0.36%
Раб	0.09%	0.00%	0.08%	0.09%
Ријека	8.06%	8.69%	1.17%	1.26%
Сплит	44.16%	27.60%	42.84%	28.69%
Сушак	15.18%	18.70%	29.25%	21.90%
Херцеговини	1.15%	1.80%	2.14%	1.09%
Шибеник	14.85%	13.73%	9.96%	10.77%
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Ако узмемо по количини извоза, имамо 4 царинарнице са преко 10% целокупне извезене количине робе преко помених лука и то овим редом:

Сплит, Сушак, Шибеник, Дубровник. Сплит обрће нешто испод половине целокупне количине, Сушак око шестину, а

са Ријеком скоро четвртину, Шибеник седмину, а Дубровник осмину. Остале и то чак средње луке једва прелазе 1⁰/₀ (Метковић, Херцегови, Обровац).

У увозу немамо него Сплит и Сушак који прелазе 10⁰/₀ увезене количине. Сплит је скоро на истом проценту као код извоза, али је Сушак перцентуално скоро двапут јачи код увоза него код извоза, а с Ријеком достиже скоро једну трећину. Са испод 10⁰/₀ количине има код увоза доста лука и то Шибеник, Дубровник, Метковић, пак Херцегови.

Компарација по вредности иде знатно на штету Сплита, премда му је и ту проценат извоза и увоза скоро индетичан, а прелази четвртину и достиже скоро трећину целокупне вредности увезене робе.

Сушак у вредности извоза и увоза креће се око петине. Перцентуално су јачи у вредности извоза него ли увоза нарочито Дубровник, пак Шибеник. Са преко 10⁰/₀ вредности истичу се код извоза Сплит, Сушак, Дубровник, Шибеник, а код увоза Сплит, Сушак, Метковић, Дубровник, Шибеник. Ако се узме вредност извоза и преко Ријеке Сушак се скоро егализује Сплиту. Око 3⁰/₀ увозне вредности има Метковић, а Херцегови и Котор, једва прелазе и достижу 1⁰/₀ код увоза. Котор има 2¹/₂⁰/₀ а Макарска се појављује испред Херцеговог.

Укупна количина и вредност царине робе ефективно и у перцентуално.

	Количина тона	Вредност дин	Кол. % %	Редни број	Вред- ност ⁰ / ₀	Редни број
Бар	3.708	7,326.230	0,21	10	0,47	12
Биоград на мору	969	1,703.435	0,06	14	0,11	14
Дубровник	206.320	288,622,203	11,79	4	18,50	3
Корчула	3,032	2,061.532	0,17	11	0,13	13
Котор	6,890	26,689.604	0,39	9	1,70	7
Крк	180	81.640	0,01	16	0,00	17
Макарска	932	17,487.684	0,05	15	1,12	9
Метковић	36,830	149,524.326	2,09	6	9,57	5
Обровац	16,609	7,821.719	0,97	8	0,50	11
Паг	142	448.737	0,01	17	0,03	16
Преко	1,033	9,562.660	0,07	13	0,61	10
Раб	1,498	905.032	0,09	12	0,06	15
Ријека	120,672	78,794.639	6,97	5	5,05	6
Сплит	764,210	439,184.592	44,08	1	28,13	1
Сушак	304,198	316.508.452	17,54	2	20,27	2
Херцегови	22.735	23,108.748	1,31	7	1,47	8
Шибеник	244.232	191.663.196	14,09	3	12,27	4
	1,734.190	1,561,495.426	100		100	

У овој табlici поставили смо и редне бројеве из којих се одмах види положај, по важности појединих лука. Од већих лука једино Сплит и Сушак и код количине и код вредности заузимају исто тј. прво односно друго место.

Шибеник задржава треће само код количине, јер му га у вредности робе преотимају Дубровник и гура га на четврто

место где је Дубровник био по количинама. У вредности снажно одскаче Метковић са мало мање од 10% целокупне вредности и заузима место Ријеке која је по количини на 5, а Метковић на 6. Котор од 9. по количини заузима 7. по вредности које по количинама припада Херцеговном. По вредности знамо још само Макарску са преко 1%, а по количинама већ Обровац пада нешто испод 1%. Пошто извоз игра главну улогу код количина, перцент укупне суме количина креће се у главном по цифрама извоза, али код вредности оба су утицаја на коначну цифру подједнака.

Као што смо већ казали ово није потпун преглед промета у нашим лукама јер недостају статистике неколико лучких царинарница и није регистрован пролаз нецарињених пошиљака. Поред тога треба имати у виду да је ово само интернационална трговина јер царинарнице не бележе локалну трговину која по ревизији и статистикама Управе Поморства требала би да изнесе по количинама од прилике цифре увоза, дакле врло важне суме.

О појединим врстама робе која се царини у нашим лукама могла би се написати читава књига, али има артикала који играју врло незнатну улогу па зато није ни вредно улазити у такве детаље.

Код царинарнице луке Бара највеће цифре уопште показују артикли увоза. Две скоро једнаке количине односе се на угаљ и друга горива и на жита (преко 1000 тона). Разуме се вредност жита (2,216 500 дин.) је четверогуба од оне угља (565.100 дин.) и зато пре угља на другом месту дослази вредност колонијалне робе (Дин. 720.698, пак гвожђа, брашна, пиринца, док у извозу највећу суму исказује дрво са скоро 1000 тона али малом вредности (130.810 Дин.) док највећу цифру извоза по вредности представља зачудо брашно (491.805 Дин.) пак лековито и индустријско биље (ваљда »бухач« 227.200 Дин.)

Биоград на мору важан је за извоз стоке и осталих животиња (868.390 Дин.)

Дубровнику главни је извозни артикал дрво са скоро 180.000 тона и око 160,000.000 Дин. вредности. У врло далеком одстојању појављује се извоз воћа (5,587.400 Дин.), лековитог и инд. биља (»бухача« и т. д. Дин. 4,673.820), етерских уља и т. д. (4,281.800), кудеље и лана (2,882.233 Дин.) Дубровник је најважнији наш лучки увозни центар за машинерију (Дин. 22,826.918) премда по количинама је већа цифра за гвожђе (1,257 тона а Дин. 7.411.118) а још већа за угаљ (7.777 тона, Дин. 2.893.400). Врло је важан увоз минералних уља (4.786 тона, Дин. 8,769.461), а по вредности и колонијала (Дин. 6,644.152) брашна (Дин. 4,286.743), калаја (Дин. 4,199.740, воћа и варива, пиринца.

Корчула такођер извози дрва (2.743 тона, Дин. 453.837), а увози пиринац и т. д.

Котар напротив по примеру Биограда на мору највише извози стоку али у много већој вредности (Дин. 4,424.169) пак вуне, и т. д. (1,440.510) док највише увози колонијала и брашна (6,5 милијона дин.) пак памука (2,622.236 Дин.), пиринца, машина и гвожђа.

Макарска има највећу вредност извоза у воћу (Динара 2,856.000), а највише увози вуне, перја и т. д. (Дин. 8,698.213) и памука (3,296.000 Дин.).

Метковић је чувени извозник дрва (21.000 тона, Динара 6,133.434) али много извози и поврћа (1000 тона, Дин. 1,769.270) и сена (896 тона, Дин. 1,023.947) и вуне, (Дин. 1,537.945).

Највише увози колонијала у знатној цифри од Динара 58,700.733 пак жита (Дин. 30,642.812), памука (Дин. 10,771.890), вуне (8,298.830 Дин.), брашна (Дин. 7,423.979) и воћа (Дин. 2,262.581).

Обровац је имао огроман извоз руде («бауксита» од 13.400 тона и Дин. 1,210.000), али му је ипак важнија вредност извезене стоке (Дин. 4,585.841) док је највише увезено гвожђа, превозних средстава и машина за околне руднике бауксита, пак брашна.

Преко извози велике количине горивог дрва (3.928 тона, Дин. 730.132) али велику вредност брашна (Дин. 3,527.403). Бесумње италијанског порекла премда се не појављује у увозу сем у малој количини, а највише увози памука и машина.

Раб извози такођер дрво (1.104 тоне, Динара 207.830) а увози памук.

Преко Ријеке иде нам у иностранство много дрва (око 100.000 тона и Дин. 48 милијона), тек органских једињења (скоро 4.000 тона, Дин. 13¹/₂ милијона).

Преко Ријеке више увозимо него извозимо брашна, лековитог и индустр. биља и увозимо памука.

Сплит је од увек највећи извозник цемента и камена лапорца (тутике) и то у големој количини од скоро 600.000 тона а у вредности од скоро 130 милијона динара. Калцијум Цијанамид иде у доста великим количинама (15.699 тона, Дин. 28,095.000). Затим долазе израде од цемента и шкриљевца (5.596 тона, Дин. 13,492.334). Много се извози воћа (Динара 6,410.000), варива и поврћа (Дин. 5,485.919), стоке (Динара 5,919.350), лековитог и индустр. биља (Дин. 4,448.574) и онда тек дрва (3,378.026 Дин.), риба (Дин. 2,397.443), вина, жита ит.д.

У увозу Сплита прво место и по количини и по вредности заузима угаљ (93.617 тона, Дин. 34,156.473), затим по вредности кудеља, лан, (32,135.457 Дин.), памук (Дин. 25,165.682), гвожђе (Дин. 22,081.936), вуна (Дин. 10,571.024, камен (Дин. 10,001.324), брашно (Дин. 8,733.976), колонијал (Дин. 8,497.731), вуна (Дин. 8,091.403), пиринцац (Дин. 7,586.043), машине и т. д.

Сушак је наш други извозник дрва (око 200.000 тона и 108 милијона динара вредности). Други је извозни артикл

стока (Дин. 12,142.020), вуна (Дин. 6,373.730), хартије (Дин. 4,683.336), меса (Дин. 4,347.992), вина (Дин. 3,137.798), коже и т. д.

Највише увози колонијал (Дин. 36,012.088), памука (Дин. 18,498.457), неорганских материја (Дин. 11,719.899), фосфата и руда (Дин. 11,434.000), превозних средстава (Дин. 10,023.500), брашна (Дин. 9,145.972), машина (9 милијона дин.), одеда, хартија, камења, гвожђа, вуне, минералних уља, пиринца, воћа и т. д.

Херцеговини је важна извозна царинарница за дрво (16.800 тона од Дин. 14,674.100 вредности), а увози највише угља (5.600 тона Дин. 3,476.200), а по вредности још је важан увоз машина (2,124.600 дин.).

Највећа количина у извозу Шибеника јесте камен, земља и руде ваљда све бауксит (59.135 односно 68.908 тона), али је по вредности та роба на петом односно четвртном месту његовог извоза (Дин. 5,913.000 односно Дин. 8,590.300), а на првом је дрво (43,229.335 Дин.), по количини на другом (51.090 тона). На другом месту по вредности долази целулоза (Дин. 14,672.800). На трећем месту по количини долази наш мрки угаљ (39.912 тона), а по вредности неорганске материје (Дин. 11,983.800), затим тек угаљ (6,272.200 Дин.). На шестом јесте Цијанамид (Дин. 4,913.140).

У увозу по количини је најважнији угаљ (18.759 тона) који по вредности (Дин. 10,301.698) долази тек на треће место. Док је на првом месту гвожђе (шине Дин. 30,269.669) пак електричне машине (Дин. 16,334.117). После угља истичу се још неорганске материје, кудеља, вуна и пиринац.

Улазећи подробније у статистику робе појединих лучких царинарница добијамо много јаснију слику њиховог трговинског значаја, њиховог развитка као и будућих могућности и потреба. И ако тек у ограниченом обиму јер немамо упоређења са ранијим годинама.

Пошто је статистика израђена од Генералне Дирекције Царина она се управља по групацијама царинске тарифе, иако се примећује извесна тежња подешавања специјалном карактеру наше лучке трговине. Из овогодишњег искуства требало би учинити извесне прегрупације или мало поближе означити извесне артикле како би се тачно знало о којој се роби ради, нарочито кад су у питању веће цифре. Тако н. пр. није јасно што се све крије под »неорганским материјама« и »органским једињењима«, под дуплом назнаком и вуне, длаке и т. д. Потребна је мотивација или објашњење разлике дуплој појави ове робе у истој статистици и много таквих, сличних нејасноћа. Силом прилика морамо се овај пут послужити том поделом јер ћемо из тога сазнати много корисних ствари и интересантних детаља.

Највећи увозник *жиша* по тој статистици за 1927. г. био је по количини Бар 1,073 тона пак Сушак и онда Шибеник, али је Шибеник по вредности први (Дин. 2,473.000). Жито се је

за чудо, и извозило. Највећи извозник је био Сплит са 1076 тона са преко 7 милијона динара вредности, онда Биоград на мору (841 тона 1,6 мил. Дин.) Док је разумљиво да смо увезли жита, било би корисно испитати какво смо ми то жито извезли нарочито преко малене луке Биоград н. м. Мало је чудновато да код увоза жита није скоро никаккову улогу играо и Дубровник, то се објашњава тиме да је увезено али да ције ту царињено него у месту приспећа.

Врли јаки увозни артикал за наше луке јесте **пиринац** и зато га је Ген. Дирекција Царина врло уместно одвојила од осталог жита. Највише се увезло преко Метковића (6,450 тона у Дин. 30 милијона вредности), а онда Сплита (2,136 т. 7¹/₂ милијона Дин.), Сушака (751 т. 3¹/₂ мил. дин.), Дубровника и Котора.

Вариво и поврће се је извозило највише из Сплита (2.856 т. 5¹/₂ мил. дин.), пак преко Метковића (1000 т. 1,7 мил. дин.) Биоград н. м. (868 т. 1,7 мил. дин.), а увозило највише преко Сушака (815 т. Дин. 1,6 мил.), Метковића 453 т. 1. милијон Дин.), Дубровника, Сплита.

Највише је **воћа** извезао Сплит (730 т. Дин. 7 милијона), Биодрад н. м. (1,849 т. Дин. 5¹/₂ милијона, Макарска (149 т. Дин. 2,8 милијона), а увезло се је највише преко Дубровника (273 т. 4 мил Дин.), Метковића (640 т. 2¹/₂ милијона Дин.), Сушака, Сплита и Шибеника

Колонијал је ушао у првом реду преко Метковића (2650 т. Дин. 59 милијона), а онда преко Сушака (1.584 т. 36 милијона Дин.) и у Сплит (449 т. 8¹/₂ милијона Дин.) Биоград н. м., Котора.

Сена се је извезло преко Метковића.

Индустриско и лековито биље у велико се је увезло преко Ријеке (130 т. 2,7 милијона Дин.) а извезло преко Дубровника (843 т. 4,6 мил. динара) Сплита (763 т. 4¹/₂ мил. дин.), Код извоза је то ваљда већином бухач.

Животиње су највише *ишле* из Сушака (12 милијона динара), Сплита (5,2 мил. динара), Обровца (4,5 милијона динара), Котора (4:5 мил. дид.).

Меса се је највише *извезло* из Сушака (4,3 милајона динара).

Увоз масти вршио се је преко Дубровника (1,5 милијона дин.), Метковића 1,2 мил.), Сплита, Котора.

Вуна и длака сирова највише се је *увозила* преко Сплита (10¹/₂ милијона динара), Макарска (8¹/₂ милијона дин.) и Шибеника 3 милијона Дин.), а највише се је *извозила* преко Сушака (6¹/₂ милијона дин.), Сплита, Котора и Шибеника.

Рибу је највише *увозио* Сплит (3 милијона дин.), Шибеник 1¹/₂ мил.) Сушак (1,073 хиљ. дин.), а највише је увозио такође Сплит (2,5 милијона дин.), Дубровник, Преко. Чудноват појав о увозу рибе у наше луке могуће да потиче од увоза бакалара и сличне суве рибе из северних земаља. Најчудновије је да се више увезло него извезло.

Наш најинтересантнији извозни артикл: дрво играо је једну важну улогу у многим нашим јадранским пристаништима, па чак и у мањим и на острвима (Корчула, Преко и т. д.). Највећа количина дрва извезла се преко Сушака и то са 205 хиљада тона у вредности 108 милијона динара. По вредности га је премашио Дубровник са 155 милијона премда је извезао мању количину дрва 179 хиљада тона, Али Сушаку требало би додати и оно што сада силом прилика иде преко Ријеке а то је 112 хиљада тона у вредности од близу 50 милијона динара. Тек за тим лукама појављује се Шибеник од самих 51 хиљаду тона и 43 милијона дин. вредности. На петом извозном месту месту дрва стоји Метковић (21 хиљ. тона и 16 мил. дин.), Херцегови (17 хиљ. т. $14\frac{1}{2}$ милијона дин.), Сплит (6 хиљада т. 4 милијона дин.) и т. д.

Брашна се је највише увезло и то Сушак највише (1,6 хиљ. т. 9 милиј. дин.) а у малом одстојању Сплит (1,3 хиљ. т. 8,7 милијона дин.) Метковић (1 хиљ. т., 7 милиона дин.) пак Дубровник, Котор, Ријека, Шибеник. За чудо Преко је *извезло* (ваљда за Задар) брашна (око 2,5 милијона д.) Дубровник (1,8) Сплит (1,3).

Пића се највише извезло преко Сушака и Ријеке 5 милијона дин.) пак Сплита (1,5 милијона дин.)

Камена и руде а то је у главном лапорац и цеменат највише се је извезло из Сплита (593 хиљаде тона у вредности 130 милијона дин.) и то је уједно и највећи наш лучки ивозни артикл. Највише је затим извезао Шибеник и то бауксита (8,7 хиљада милијона дин.), Обровац исто тако бауксита (13,5 хиљаде тона, 1,2 милиј. д.)

Као увозни артикл, јавља се у форми азбеста Сплит, (2,7000 тона 10 милијона дин.) али најјачи је код Сушака као фосфат пирит (28 хиљада тона 17 милијона динара).

Угљен је наш највећи увозни артикл и *ушло* га је највише у Сплит (93,5 хиљаде тона у 34 милијона дин.), затим Шибеник (19 хиљада тона са 10 милијона дин.), Сушак (17 хиљада тона скоро 10 милијона дин.), Херцегови (5,6 хиљ. т. 3,5 милијона д.) и Дубровник, а извезли смо нашег домаћег мрког угља из Шибеника (50 хиљ. т. 6 милијона д.), Сплита (18 хиљ. т. 1,5 мил. дин.) пак Сушака.

Минералних уља највише је увезао Дубровник (4,8 хиљ. т. 8,8 милијона дин.) пак Сушак (4,4 хиљ. т. у дин. 3,5 милијона).

Сапун је највише увезао Сплит, а

Восак Сушак.

Неорганских материја је највише добио Сушак (15 хиљ. т. 12 милијона д.) пак Сплит (1,3 хиљ. т. 5,3 мил. дин.) Дубровник. Извезао их је највише Шибеник (калцијев карбид) (8 хиљ. т. 12 милијона дин.), Сплит (калцијев карбид) (1,3 хиљ. т. 6 милијона дин.), а део је отишао преко Ријеке.

Увезене неорганске материје су ваљда већином разне соли, сумпор, галица и т. д.

Органска једињења су се највише извезла преко Ријеке (3,4 хиљ. 14,5 милијона дин.), Дубровника, Сушака, Сплита, а увезла су се највише у Сплит. То су киселине (сирце) хемијски и апотекарски производи.

Лакове и Боје је увезао највише Сплит пак Дубровник.

Етре, алкоhole и слично извезао је Дубровник у знатној количини (448 т. 4,282 хиљаде дин.).

Вештачко ђубре је највише извезено преко Сплита (16 хиљ. т. 28 милијона дин.) и Шибеника (5 хиљ. т. 5 милијона дин.)

Павук, кудеља, биљна влакна вуна, свила и слично увезено је највише у Сплит (скоро 3 хиљаде т. 67 милијона дин.), преко Сушака (23 милијона д.), Метковића (19 милијона д.), Дубровника (16 милијона).

Коже, крзна, каучук увезао је највише Сплит (преко 2 милијона дин.) пак Дубровник (1,6 мил. дин.) и Котор (скоро милијон дин. каучука).

Израде од дрвета увезене су у Сплит за преко 3 милијона дин.

Хартије је Сушак највише увезао (6,7 милијона дин.) али је истовремено и извезао (5,7 милијона дин.) Затим је увезао Сплит и Дубровник. Највише је извезао Шибеник 25 милијона дин. вероватно целулоза).

Велике количине (1,2 т.) слика и мапа увезле су се преко Шибеника (3 милијона Дин.). Ово није сасвим јасно зашто оволика количина овог артикла и то баш преко ове луке. Преко 5,5 хиљада тона **израда од цемента и азбеста** (цементириног шкриљца) извезено је из Сплита у вредности 13,5 милијона Дин.

Керамичног материјала (опека) највише је увезено у Сплит (22,5 хиљ. т. скоро 3 милијона Дин.) а извезено из Котора (1,4 т. 367 хиљ. дин.)

Стакла се је највише увезло преко Сушака (254 хиљ. т., 4,5 мил. дин.), Дубровника (156 хиљ. т. 824 хиљ. дин.) Сплита.

Гвожђа је највише увезено преко Шибеника (ваљда шина 4 хиљ. т. 30 милијона дин.) пак Сплита (3,5 хиљ. т. 22 милијона дин.), Дубровника (1,2 хиљ. т., 7,5 мил. дин.), Сушака (645 хиљ. т. 4,5 милијона дин.).

Врло велика вредност **метала** била је увезена преко Дубровника (12,3 милијона дин.), затим Сплита (3,7 милијона дин.), Сушака, Шибеника.

Машина је такођер знатно највише увезено преко Дубровника (26 милијона дин.), Шибеника (17 милијона дин.), Сплита (11 милијона дин.), Сушака (10 милијона дин.), Херцеговог (2,5 милијона дин.), Котора (1,8 мил. дин.).

Превозна средства. У увозу овог артикла најјачи је Сушак (10,3 милијона дин.), пак Дубровник (3,7 мил. дин.), Сплит (1,5 мил. дин.).

Инструмената, часовника, играчака највише је увозио

Сплит (930 хиљ. дин.), Сушак (500 хиљ. дин.), Херцеговини (471 хиљ. дин.).

Ова је статистика најважнија зато што нам најзад показује и вредности трговине која саобраћа у нашим лукама, а што по статистикама Управе Поморства и Трговачке Коморе у Сплиту нисмо имали. Ако се међутим подробније загледају цифре, а нарочито ако се изврше компарације, видеће се да оне често пута нису реалне. Као пример баш можемо узети производе шумарства (дрво) које код Дубровника у количини од 178.663 тоне вреди 154,981.311 динара, а код Сушака 170.359 тона вреди тек 97,808,670 динара. Или фосили за горење (угаљ) који код Сплита са у увезеној количини од 93.616 тона вреди свега само 34,156.473 док код Шибеника у количини од 18.769 тона вреди Дин. 10,301.698, дакле очито несразмер у вредности материјала. А бесумње да није било велике разлике у квалитету и у цени дрва преко Сушака и Дубровника, као ни увезеног енглеског угља у Сплит и Шибеник.

Но овај недостатак, као ни недостатак детаљније ознаке робе неће бити лако или уопште неће бити могуће извршити царинској власти. Зато би најпааметније било да се статистичко одељење Трговачке Коморе у Сплиту уреди и прошири на тај начин да се досадашњој статистици која садржи врло исцрпне и подробне расчлањене податке о кретању робе, додаде и по истом систему среде подаци лучких царинарница. Трговачка Комора била је у могућности да извесне групације царинске статистике расчлани на извесне артикле. На тај би начин робна статистика постала много јаснија и за економисте и стручњаке много кориснија. А Трговачка би Комора могла уједно да уклони и оне друге раније поменуте недостатке премда у самој њезиној статистици има још много ствари које би требало усавршити као што ћемо видети у излагању овогодишње њене »Поморске Статистике«.

Свиришевић.

О земљорадничким дуговима

(Свршетак)

А што је са приватним зеленашима? Они имају да ћуте пет година. Имају право да траже хипотеку, као да и данас нема доста средства, да поверилац тражи хипотеку.

Господо, ова је одредба противуставна. По нашем Уставу сви су грађани једнаки. По овом Закону мораториј неће да потрефи све људе једнако, већ се разликују две класе, за које вреде два различита права, али по Уставу никако не могу да

важе два права. Овај закон је за банке најбољи гешефт, што су га игда учиниле, а за приватнике није ништа. Али то не сме да буде, или ћете све зеленаше пустити у Хипотекарну Банку, или ћете их истерати из Хипотекарне Банке и све паланачке банке.

Ово је тако ноншалантно унесено у овај предлог, јер колико ја знам, целокупна актива Државне Хипотекарне Банке не износи 1.600,000.000 динара. Тамо се говори: колико не би достајало новаца за ове послове, Народна Банка има да даде кредит, целокупна актива Народне Банке износе 1.500,000.000 дин., или ће узети кредит на страни. Народна Банка може на страни само добити кредит на заложице, нипошто лични кредит, а ове менице никако неће моћи да служе за подлогу заложица. Резултат овога закона на крај крајева би био, да сви сумњиви дугови буду сручени у Народну Банку.

Господо, чак ја имам доказа за тај пројект закона да није политичка борба по среди и агитација, да не би сад било повода овом закону. Сељак добива мораториј према свим заводима изузевши Земљорадничку Банку, Народну Банку, Поштанску Штедионицу и т. д. Дакле то су баш они заводи, који ако би ко требао да се жртвује за сељака, они би требали, јер сви ови треба да раде сељачким новцем, а сељаку треба помоћи и ако треба да се приватни капитал жртвује, онда треба пре свега да се жртвује капитал ових пољопривредних установа. Већ је само ово довољно, да буде та ствар промашена, јер су сви дугови сељака код удруга. Ја не могу квантитет да испитам, колико је сад дугова код оних завода, који су привилеговани, али ја не знам, зашто ове установе нису повучене под овај закон.

Ето, господо, то је први део закона, онај, који говори о мораторију. Дакле у овом пројекту има такође нешто врло интересантно, ту се стварају нове правне основице за задужење сељака у будућности. Овде има две ствари, које су ушле у закон, а нису требале да уђу. Да кажем још нешто. Сељак добива мораторију за пет година, а ови заводи добивају кредит на седам година. Дакле они још држе две године паре јефтино.

Мораториј је једна репатица, која се појавља, па се губи. Сад се уз овај закон веже услов, уз који може добити сељак кредит за вавек и у будућности. А још је једна важна грешка. То је ова: сељак се не може задужити по меници за готово, а може се задужити по меници за робу или за рачун код трговца, занатлије и индустријских предузећа. Те се менице не могу есконтирати и реесконтирати код новчаних завода. И после долази још једна тачка о том, о продаји, кад ће бити продаја тих хипотецираних имања, која је тачка врло интересантна. Дакле сељак се не може задужити по меници за готово, али се може задужити по роби код трговца, занатлије или индустријског предузећа. Према томе, кад се сељак задужи код

дућанције, али се метне на меницу: вредност примио у роби, место у новцу, ствар је у реду.

А има још једна одредба, још интересантнија. Ко је искључен као сељачки поверилац, кад се сељак може задужити у робу и рачуну, онда мора да прави фикцију са робом, он може да се сељак данас задужи код њега у рачуну, а сутра да тај сељак прави менице и тим је закон потпуно изигран. Даље сељак се може задужити код сваког трговца, занатлије и индустријског предузећа. Па то је господо све, не може се задужити код чиновника и рентијера. Пошто су најгори зеленаши дућанције и механције, то су они легализирани као зеленаши.

Али има још једна интересантна ствар. Сељак се може задужити и код иностраних фирми и по меници за готово, али само за набаву пољопривредних справа и других пољопривредних потреба. Дакле сељак се не може задужити у земљи код приватника, али ван земље може. И што ће сад бити? — Сад ће бити издавалац Јанош Пишта из Пеште који не мора постојати нигда, и он ће пренети меницу на дотични завод и ствар је свршена. Али има једна друга ствар. Издавалац моћиће да пренесе менице и на новчане заводе. Према тому метнуће се: вредност примио у роби, Јанош Пишта и пренео на Убску Штедионицу и готово је. Кад се каже још: ова се меница не може ломбадирати, зато се може примати у текући рачун.

Дакле то, што се хтело, да се новчани заводи као правило дисквалификују за сељаке, то је заблуда.

Господо, ту још има нешто. Аутор овога закона није видео даље од ових пет округа у Србији. То је сигурно, а у погледу овог закона ни тако далеко, јер меница је једна врло важна кредитна исправа овде код нас у Србији, јер код нас се захтева крст и два сведока. То није преко. Тамо је меница процес као и сваки други, јер тамо преко су одредбе о кредиту строже, а за менице мекше, тако да ко хоће, да даје зајмове, може и на друге начине, а не на менице. Тамо је главни кредитни инструмент хипотека. Код нас је меница зато, што ми немамо ништа слично, што нешто вреди. Тамо с тога меница не игра никакву улогу, што излази из тога, да сељак није отуђен од новчаних завода, како је била намера. А господо, то је једна велика грешка. Ја сматрам, од како сам почео да учим политичку економију, да је задруга једини савршени облик кредитне установе за малопоседнике. То је аксијом, о ком не треба бити говора. Затим треба да тежи свака држава, која хоће да уреди питање пољопривредног кредита. И у Уставу се каже: држава подпомаже задругарство. Али не могуће је све сељаке сјурити у задруге. Има таквих привредних прилика и друге. Има народа, који су тако несрећно развијени индивидуално, то су на пример Французи и Шумадинци, да их је врло тешко

стерати у некакве задруге, док се Немац зове ферајнсмајер. Дакле према тому биће увек људи, који ће остати ван задруге.

Други је разлог тому, што је задруга једна врло строга установа. Задруга није даћа, па да добијеш пара од задруге, треба да платиш улог свој. Пре рата ми смо били веома сиромашни у кредиту, како један Енглеz каже, ми смо били једна сретна земља у свом сиромаштву, тако да је било овде мало људи, који могу платити улог.

Трећи разлог је што задруга има да даје онакве кредите који подпомажу пољопривреду. Према томе су многи сељаку потребни кредити искључени из задруге. Према томе има људи, који неће или који не могу да уђу у задруге и према томе нико нигда није могао све људе да стера у задруге.

Да вам испричам један мали догађај, један део моје историје у том погледу!

Ја као члан Задруге никако нисам могао да уђем у задругу с Миком Аврамовићем, великим пијониром задругарства у нашој земљи. По среди су биле банке. Он је био мишљења, да сељак не може нигде другде да узме кредит, него код задруге и он је мислио, да је за сељака пропаст, кад уђе у паланачку банку. Он је годинама ратовао против тих паланачких банки и мене је чак називао банкократом, а ја збиља мислим, да то нисам нигда био. Ми смо се много око тога клали. Ја сам рекао: Задружни покрет тако споро напредује, а Мика Аврамовић тражио је од чланова задруге неку моралну висину, а сељак је требао, кад му је требало пара да бира између банака и зеленаша. Али између кајишара и најгорих банака увек постоји велика разлика. Банка хоће да заради, а зеленаш хоће да наследи дужника. И Србија је збиља трпила од зеленаша страшно. И он је тражио просто, да не постоје те банке. Ту смо се разишли. Данас то исто кажем. Оваква одредба, да се сељак избаци из новчаног завода, пошто не могу сви да уђу у задругу, није на месту, а видите, већ се спрема велики кредит, дакле задруге треба форсирати свим средствима, али зато држава треба да се побрине колико може, и да се у овој градацији завода по условима не избаце новчани заводи, који су бољи од најгорих. Према томе мислим, да је идеја погрешна искључити сељака од новчаних завода, јер онда не преостаје му друго, него да иде код зеленаша, тим пре, што су у Војводини банке први давалац кредита земљораднику. Има паланачких банака, које су солидније од Београдских. — Ја сам давно отишао из посла. Кад сам ја радио, онда Ваљевска Штедионица и друге неке паланачке штедионице давале су београдским штедионицама зајмове од 6% кад је била сезона, а са 8—10% кад није била сезона.

Господо приближавам се крају. Сад долази још нешто.

Господо, рекао сам мало пре, т. ј. нисам казао сад ћу да кажем. Овај закон је још неморалнији због овога: на једном

месту каже овако: т. ј. управо ви знате добро, да меница код нас у Србији, сељачка меница, важи као грађанска обвеза. Сад се ова одредба проширује на целу земљу. Сад не знам, што ће рећи они тамо преко. Људи ће се запрепастити. Они живе већ дуго времена од меничне способности сељака, и они неће допустити, да их се тера из пунолества у малолетство. Меница је једно строго писмо због тога, што су остала средства била недовољна, па зато се састављало оштро писмо, којим се радо служио савестан дужник, јер је могао доћи до кредита лакше и јефтиније. Искључити сељаке од менице значи узети му могућност, да дође што јефтинијег кредита, а међутим, може се казати то: у нашем закону стоји, да је сељачка меница грађанска обвеза. Ту се пошло од те предпоставе, да сељак не зна сву строгост меничних прописа, па ћемо ју метнути сваком сељаку на базу другог грађ. поступка и тим ћемо га сачувати од брискирања због тога, што није обавештен. Овај закон је отишао даље. Он каже да менице сељачке за новчане заводе у опште не постоје. То значи да се сад даје могућност да се изигравају обвезе. Ја сам син сеоскога новчара и знам, како је то некад било. Док су мој отац и деда радили, то је функционисало савршено зато, што је сељак сматрао меницу као моралну обвезу. Он је плаћао. Патријархални српски сељак би се узбунио, кад би му неко казао: ти имаш могућности да своју обвезу изиграш, јер не би знао, да она не важи. — То је господо пилићарски морал, кад се сматра, да је чизија и кајиш најсигурније средство за обогаћење.

А има још једна ствар. Ово не важи за мораторне менице и ако је сељак подписао меницу као трговац и занатлија, и ако касније донесе уверење да је земљорадник, он ужива привилегије мораторија. Па што то значи? — То значи, кад дође к мени Јовановић, да му дам 100 динара, а ја му кажем: не могу, кад не важи за тебе кредитна обвеза. он одговори: ја нисам сељак, је сам трговац. Касније он донесе уверење од општине да је сељак и сад меница не важи. За ту превару по закону иде се на робију до пет година, а сад овај закон то окида. То је у овом закону неморално.

Показује се онда у овом закону тенденција, да се у закон о земљорадничком кредиту увуче политика. Још интересантније то доказује питање, ко је земљорадник, јер кад ви делите људе на земљораднике и неземљораднике, и изводите велике конзеквенције од тога факта, онда треба утврдити, ко је земљорадник. Наш закон о мораторију дао је једну врло гломазну и опширну дефиницију, али сад овај закон иде даље и опширно описује ко се може сматрати земљорадником а ко не може сматрати. То је препуштено, да се утврђује са уверењима општинског суда. Власт треба да прекине ово питање и да цени на оснозу факта и дефиниције, ко је земљорадник, а ко није. Питање, ко је земљорадник, доказује се уверењем

општинских судова. Што значи уверење општинског суда? — Има ли ко од вас, који је уверен, да неће једнога дана бити у цепу повериоца једно уверење општинског суда, да дужник није земљорадник, а друго у цепу дужника, да је он земљорадник? — По мом уверењу неће један политички противник општинског одбора лако доћи до уверења, да је земљорадник, а ово уверење оверава полицијска власт. Иначе општина издаје крштенице и сведоштво о моралном владању, али за ова уверења долази полицијска власт, да оверава ова уверења. Ако општински ћата не буде хтео да шиканира онога, који тражи тако уверење, онда ће то да учини полицијски орган. Ту видите, како хоће влада политичке факторе да угура у онај спор, који појединци воде код суда. Ви сте сад сељака гурнули овамо, кад треба какво уверење, полиција ће да цени њено политичко уверење.

Па онда има још одредба, да се мала општинска имања имају предати сељацима. — Наш сељак није више жељан земље, а нема ни пара. Ако му хоћете дати на кредит, онда му можете дати. Ту долазим до оне згоде, кад су питали за време Луја XIV: што ова руља на сокаку виче хлеба, а не тражи мелшпајз. — А видите, код нас је народу све подељено, а избори су непрестано. Сад што знаш, можеш делити и државна имања. А има и једна пикантерија. То је најновије. И обласне штедионице не могу давати земљорадницима кредит непосредно, него само задружним кредитним установима. Сад обласне партијске штедионице била би најбрутталнија партијска теревенка, као и општинске. А сад Радић спрема обласну банку и тамо су се већ спремали да поделе те паре, а сад се каже: е, сад можеш дати само задружним кредитним установама. А ту ће бити којекаквих банака клерикарних, земљорадничких и т. д. То ће бити опет средство да се штете партијски противници.

Господо, још бих могао доста да говорим, има ту страшних прописа, о заводу меница у књиге за пет дана, али ја сам већ претерао и морам да завршим:

Пројект је нејасан, јако развучен и уноси многе ствари не на местима где им је ред, него тамо где не спадају. Даље, он је против сељака, убијајући му кредит и одузимајући му меничну способност он убија његов кредит, и даље, овај законски пројект је противуставан, јер ствара две врсте људи разних права, он је неморалан, јер уводи неоправдан мораториј, он увађа партијски утицај у кредитне установе и коначно, он је највећи банкрот у нашој држави и целом свету.

Измене Закона о Народној Банци

На захтев Краљевске Владе, а да би се испунили захтеви поверилачких група, с којима се преговара ради остварења једног великог зајма у Енглеској. одржан је 8. јула о. г. ванредни Збор акционара Народне Банке, да би се могле усвојити измене и допуне у закону о Народној Банци, на које треба дати свој пристанак и банка, односно њени акционари.

Управа Банчина поднела је збору тим поводом један извештај који је од прилике мотивација Законских измена и допуна, те из тог извештаја доносимо овде важнија места:

»Да би се законска стабилизација створила и одржала морало се приступити регулисању односа између Државе и Народне Банке, који су постали и носили обележје несређених финансијских односа из година, које су следовале завршеном Великом Европском рату као што је то у осталом било и у свима осталим европским државама, било да су учествовале у самом рату било да нису. Нарочито се морала обратити већа пажња на стављање Народне Банке, у могућност, да обавезе из законске стабилизације може испунити, стварањем јачег девизног фонда код Народне Банке, а у исто време и исплатом једног дела дуга државног код Народне Банке. Законска стабилизација значи у главном две ствари: — одређивање тачне вредности домаћег новца у односу према злату, пошто је за сада злато још увек мерило вредности, а за тим обезбеђење сваком имаоцу новчаница Народне Банке, да може у свако време за своје новчанице добити злато или вредности које су равне злату. Народна Банка је према томе морала примити на себе обавезу замене својих новчаница за злато и златне вредности, која је замена била суспендована чим је рат био објављен. По тој својој обавези Народна Банка треба да има могућност да ту замену фактички и врши и одржава.

Две су ствари које на замену новчаница утичу, а то су: средства за замену и величина оптицаја самих новчаница. У колико су већа средства за замену којима Банка располаже, о толико је замена осигуранија, према томе у толико је мањи оптицај новчаница према тим средствима у толико су оне више осигуране. Средства за замену Банка добија из два велика извора. од којих је један редован, а то је наша привреда и трговина, а други нередован, а то су зајмови у иностранству. Ми смо вам казали да је Влада у преговорима за зајам у иностранству; девизе које из тога уђу у Банку биће фонд, којим ће Народна Банка моћи осигурати заменљивост својих новчаница поред свога злата и сребра, које има у својим касама, а редовни притицај девиза из привреде и извозне трговине биће у стању да редовне потребе у обичним годинама задовољи, тако да ће стокови девиза остати за ванредне године, као што је била прошла година.

Наш оптицај новчаница кретао се између 5 и 6 милијарди динара од које је суме за рачун државни било издато стално за 4.300,000.000 динара, која се сума смањивала сваке године за висину удела државног у банчиној добити. Новим законом о стабилизацији динара предвиђа се исплата државног дуга код Народне Банке за преко 1,000,000.000,— динара и ревалоризацијом државног злата код Народне Банке за око 800,000.000.—. Према томе дуг државни код Народне Банке смањиће се на око 2,500.000.000.— динара и тиме олакшати оптицај. И тај остатак дуга редовно сваке године ће се отплаћивати сумом од око 70,000.000.— динара док не достигне суму од 300,000.000.— динара која ће остати као стални државни дуг без интереса код Народне Банке.

Из до сада изнесених података о стабилизацији увиђате, Господо Акционари, да је извршење законске стабилизације неминовно изискивало измену Закона о Народној Банци и измену њених Статута, да би се Статути саобразили Закону. Та измена Закона о Народној Банци као и законска стабилизација су неминовни услова, који се морају испунити да би и Народна Банка могла ступити у велику заједницу светских емисионих установа и да би са њима могла сарађивати на великом делу стабилизације економских односа у целој свету. У исто време, ступањем у друштво великих светских емисионих установа Народна Банка ће добити у њима потпоре и ослободити се свог великог задатка и у самој нашој земљи. До сада створени наши односи са тим установама учврстиће се и претворити у јаче економске везе од којих ће и наша земља у првом реду имати највише користи.

Као што се одмах из измена у Закону о Статутима банчиним можете уверити, оне све иду у корист ове установе и у корист њене веће самосталности, па према томе и њеног већег угледа и кредита у иностранству. Два су главна принципа постављена у целом свету у погледу емисионих установа.

Први принцип је што већа самосталност емисионих установа у њиховом раду, и други што већи еманципација емисионе установе од државних власти и политике.

Новим Законом и Статутима досадашњи банчин капитал подигнут је на висину од 240,000.000.— динара на тај начин, што је Држава признала ревалоризацију банчиног ранијег капитала од 10,000.000 златних динара и што је у капитал унесена целокупна сума ажије уплаћене на 20.000.000 динара капитала, што је укупно изнело 212,284. 895.— динара а остатак до 240,000.000.— покриће се из банчиног фонда за поуну дивиденде. Предвиђено је, даље, ако се потреба укаже, да се даљим уплатама може повисити на 500,000.000.— динара.

Сви чланови досадашњег Закона, по којима је Држава имала кредита код Народне Банке укидају се, а сви досадашњи државни дугови код Народне Банке воде се у једној цифри и

на ту суму Држава плаћа интерес 1% , који иде на отплату државног дуга код Народне Банке. По новим изменама једини кредит који Држава има код Банке је кредит за стварање сбртног капитала до суме од 600,000.000. — динара на коју суму Држава плаћа интерес Народној Банци. На тај начин ствара се здравији однос између Државе и Народне Банке, јер Народна Банка у будуће неће моћи повећавати свој оптицај никаквим директним нити заобилазним путем за рачун државни, нити ће моћи ма за какве то било обавезе државне ангажовати своју имовину.

Новим изменама укида се подела новчаница у оптицају на редован и нередован контингент и целокупан оптицај постаје банчин оптицај, који се издаје на основу предвиђеног покрића у Закону, које покриће мора бити банчина својина. По досадашњем Закону Банка је имала два оптицаја, један покривен металном подлогом за свој рачун и други без металне подлоге за рачун државни по разним кредитима унесеним у Закон о Народној Банци. Та подела на редован и нередован контингент од којих је нередован био увек трипута већи, представљао је тежак и неликвидан оптицај банчаних новчаница. Новим изменама банчин оптицај се пречишћава и постаје ликвиднији и Банка долази у могућност да врши јачу контролу свога оптицаја. Пошто ће се редовним годишњим отплатама дуг државни код Народне Банке смањити, то ће и оптицај постајати све ликвиднији. Целокупан оптицај биће покривен златом и златним девизама и једним малим делом сребра за $33\frac{1}{3}\%$.

На овом месту морамо одмах напоменути, да не треба замишљати да ће се банчин оптицај законском стабилизацијом повећати толико, да ће Народна Банка бити одмах у могућности да даје веће кредите него што је то до сада чинила. Мудрост и обазривост налажу, да се за купљене девизе пусти у оптицај само онолико новчаница колико је потребно за њихову куповину, а повећање оптицаја за давање кредита да буде само онолико, колико то допушта метална подлога и колико сам оптицај може поднети без опасности за метално подлогу. Новим изменама прецизирају се тачније банчини послови које она може радити, а тако исто и послови које не може радити. То прецизирање измењено је онако како је то учињено и у свима новијим законима емисионих установа. Запазићете, Господо, да је међу пословима обраћена нарочита пажња на земљораднички кредит и да је предвиђено да се на земљорадничке менице може издати 25% од суме којом се кредитује трговина и индустрија. Меницама земљорадничким рок може бити до девет месеци што је велика новина у законима емисионих установа. Корист ће от таквог начина рада за земљораднике бити велика и они ће бити у могућности да за оправдане потребе своје уживају благодети јевтиног кредита. Тај ће се кредит давати преко установа нарочито за то створених. «

Као што се види, предуслов за ову законску валутну реформу је у два претходна чина: 1.) да се оствари зајам у Енглеској и да се депонује 4,000.000. фунти за подлогу новчаница и 2.) да се донесе закон о стабилизацији на чији се члан 1. закон и статут Народне Банке позивају.

На збору се с правом тражило да се најпре испуне ове претходне погодбе, па да се онда решава о закону и статутима, али се преко тога прешло.

Осигуравајућа друштва у 1927. г.

Прошла година била је неповољна за сва привредна предузећа, а исто тако нису добро прошла ни осигуравајућа друштва и у пословима живота који се иначе доста добро развијају. Због пословне стагнације, осигураници су тешко плаћали премије и од тада је настало велико сторнирање полиса. Рачуна се, да је просечно било око 30% поништавања полиса, које су дотле биле у важности. Када се има на уму, да су у првој години рада животна осигурања у опште не рентирају, јер је трошак (провизија агенту, лекарски преглед и управни трошкови) много већи од годишње премије, онда је тек јасно, да се услед тога поништавања полиса у првим годинама осигурања, друштва излажу великим губитцима.

У области осигурања од пожара било је доста штета, више него што је нормално по теорији, услед тога што је конјуктура у извесним гранама индустрије била врло неповољна. Док су ранијих година врло често горели млинови, у 1927. г. забележено је неколико већих штета стругара (пилана), а услед суше било је и неколико већих пожара шума, нарочито у Босни и Славонији.

И у осталим гранама осигурања нији било боље, а нарочито је слаб посао био у осигурању транспорта, јер због неродице није било извоза хране, који је један од главних продуката нашег извоза.

При свем том, у Југославији ради преко 20 осигуравајућих друштава од којих су 16 основана искључиво домаћим или уз припомоћ страног капитала, али су регистрована овде и имају главно седиште друштва на територији Југославије. Сем тога раде и 6 чисто страних друштава, од којих су 2 енглеска, 2 француска и 2 бечка (аустријска), а поред тога пред Министарством Трговине и Индустрије налазе се неколико молби, за основање нових друштава, било да се страном, која раде одавно у иностранству, одобри рад у нашој земљи.

Код нас не постоји једно модерно законодавство, којим би

се регулисали односи између осигуравајућих друштава и осигураника с једне стране и између друштва и државе с друге стране. У Србији важи закон донесен још пре 40 година, када у Србији није постојало ни једно домаће друштво. У Словенији и Далмацији важи аустријски закон од 23. XII. 1917. г. тако звани „*регулашив*“. На осталој територији важе одредбе мађарског трговачког закона. То чини, те је у том погледу прилично хасса у области осигурања, што још више отежава ситуацију за рад.

Како су се развијали послови осигурања, најбоље се види из кретања премије у најважнијој грани осигурања противу пожара и у 1926. г. највећу премију показује друштво »Сава« (Assicurazioni Generali iz Trsta) у износу дин. 28,5 милиона. Приближна премија била је и у 1925. г. а за 1927. г. износила је 26,4 милиона. Штете у овој грани осигурања износиле су у 1925. г. 14,3 милиона а у 1926. г. 24,7 милиона. На друго место по величини премије долази »Триглав« са 22,9 милиона, па онда »Croatia« са 17,7 милиона и »Југославија« са 14 милиона. »Reunione Adriatica« из Трста имала је премије 12,2 милиона и штета око 12 милиона динара. Укупно су сва друштва у Југославији имала 7,766 пожарних штета и исплатили су на име накнаде 96,443.669 динара.

Као што се види, у 1926. г. послови нису били ни мало сјајни. У 1927. г. ситуација се нешто поправила, али нажалост нема података за сва Друштва. »Croatia« је имала приближно исту премију као и у 1926. г. 17,6 милиона бруто премије, а нето премија је износила 7,6 милиона, док су штете биле 4,9 милиона. На другом месту долази »Херцег Босна« са 5,7 милиона нето премије, па затим »Југославија« са 5 милиона а »Rossia Foncère« са 4,2 милиона.

Што се тиче премије у осигурању живота, ту од домаћих друштава на челу стоји »Croatia« која је имала нето премије 7,3 милиона, затим »Југославија« са 3,7 милиона. И овде треба напоменути да има друштава, која не раде живот, него само пожар, као што су: »Триглав« и »Сава« и обрнуто, на пример једно велико друштво као што је »Phönix« које ради само животна осигурања.

Као што је познато, код осигуравајућих друштава капитал не игра главну улогу, него резерве и тако се може десити, да једно велико и моћно друштво као што је »Сава«, нема више него 4 милиона уплаћеног капитала, док јој резерва износи око 10 милиона. По уплаћеном капиталу на првом месту долази »Rossia Foncère« са 5 милиона динара, а »Србија« у овој години повећава свој капитал од 5 на 10 милиона. Остала домаћа друштва имају капитала испод 5 милиона динара, а неке су задруге са неограниченим капиталом на пример »Croatia« и »Нада« и код многих друштава и овако мали капитал није могао добити дивиденду, јер су зараде свих осигуравајућих друштава биле минималне.

Државна Ликвидациона Банка

Поводом питања како да се одуже земљораднички дугови, постало је, као што је познато, неколико законских пројеката. У пројекту г. К. Тимотијевића предвиђа се исплата сељачких меница преко Државне Хипотекарне Банке и стварање нове Ликвидационе Банке, која је први пут установљена законом о ликвидацији мораторног стања. Да би се видело како је ова установа функционисала за шест година свога постојања и какве је резултате до сада показала, доносимо овде — захваљујући љубазности шефа ове банке г. Димитрија Димитријевића — један део извештаја који је банчина управа поднела Г. Министру Трговине и Индустрије о своме раду у 1927. Тај извештај гласи:

»Укупно банчино потраживање износи Дин. 36.174.160.82. Овде није узета у обзир и камата до дана обрачуна на ову суму и банчина готовина. Укупно банчино дуговање износи и то: Народној Банци С. Х. С. за обртни капитал Дин. 25,000.000 — и разним новчаним заводима на име остатка неисплаћене им последње VI рате Дин. 9,358.274.74 Свега Дин. 34.358.274.74. Пошто све оне менице које се не могу наплатити ма из каквих разлога имају да се отпишу на терет државне касе, то ће за покриће износа таквих меница имати да служи онај вишак који Банци буде остао по измирењу целокупног њеног дуга новчаним заводима.

Ради заштите државних интереса, Управа је донела одлуку, да се приликом исплате VI рате, којом се ликвидирају односи између банке и новчаних завода, изузима обавеза од последњих, да ће Банци накнадити евентуалне грешке на штету њену као и све менице по чл. 34 зак. о Ликвидацији Мораторног Стања, ако таквих има. Поред ове обавезе новчани завод је имао изјавити да исплатом VI рате од Банке ништа више не потражује;

Управа је одлучила да се и према официрима и државним чиновницима предузме егзекутивна наплата нарочито по оним меницама, које имају као супергаранцију полисе осигурања живста. Овакву је одлуку Управа донела, да би се једном престало са уплатама премиских признаница, које приличну суму банчиног новца ангажирају. У вези с овим Управа је донела једно друго решење, по коме се, како осигураницима — дужницима тако и осигуравајућим друштвима отказује даља уплата премијских признаница.

Пошто су сви послови око организације банчине, нарочито израда регистра почетком године завршени, Банка је сву своју пажњу сконцентрисала на наплату меница; тога ради предузела је по неоспореним меницама, које се по чл. 39 Закона о Ликвидацији Мораторног Стања сматрају као извршна судска решења, егзекутивну наплату преко полиц. власти и својих извршитеља-повереника; а по оспореним, у колико је у току рада на њих наплазила, подизала тужбе код надлежних судова.

И поред максимума уложеног труда од стране чиновништва, Банка, у погледу наплате меница у прошлој години, није постигла онај успех, коме се надала.

Она је у прошлој години тражила преко извршних власти да се изврше 7811 извршења по неоспореним меницама, чији је износ 5.229.456.55 дин. Од тога броја меница и износа њиховог полицијске власти су једва стигле да наплате свега једну дванаестину.

Преко својих повереника Банка је тражила наплату 9768 комада меница, чији је износ главнице много већи од горњег. Од тога су повереници наплатили свега 11.6%

Разлози овако слабом одзиву дужника, па следствено и врло рђавој наплати леже:

1.) у привредној и новчаној кризи, која је нарочито у прошлој години завладала у нашој земљи, односно, која је протежући се из претпрошле године, достигла кулминацију у прошлој. Ради илустрације да је економско стање у народу све горе и горе наводимо рад ваљевског првостепеног Суда.

Код овога суда било је у

	Г о д и н а		
	1925.	1926.	1927.
обезбеђења на непокретна имања			
дужника:	316	601	902
забрана на непокретна имања:	867	1302	1923
меничних протеста:	1286	1420	2155

2.) други разлог јесте несавесна агитација у народу, да се мораторне менице не морају плаћати, јер ће их држава на крају крајева отписати (Како су скоро 2/3 сељачки акцепти, појмљиво је, да је ово имало дејства код необавештене, управо рђаво обавештене масе). Банка располаже и таквим документима, у којима наследник дужника каже: Пошто је акцептант погинуо у рату, то се дуг по закону не мора платити. Овај други разлог одржава се с године у годину а нарочито пре избора. Лансирање оваквих гласова толико је утицало, да је створено уверење у извесним крајевима државе, да се мораторне менице не морају плаћати (извештај повереника из Ужица и осталих). Утицајне личности отворено говоре народу, да не плаћају предратне менице, јер ће се њихова наплата одложити.

3.) Ни извршне власти нису вршиле савесно своју дужност. Под утицајем политичких људи оне су наплаћивале с једне стране менице, политичких противника а с друге пријатељске остављале до »бољих времена«. И ако је по § 464 грађ. суд. поступка полицијска власт била дужна, да изврши банчина решења, за какве се сматрају по чл. 39. зак. о Ликвидацији Мораторног Стања неоспорене банчине менице, најдаље у року од три месеца. Оне их не извршују по неколико месеци и година. Сматрају их као баласт (извештај повереника из Шалца).

од другога. Са напред изложенога по горњим решењима није отписано ништа, већ се чека, да се, на основу праксе, измени и допуни чл. 21. Правилника који говори о отписивању, и тек после отпочне са отписивањем. Но и оно неће отпочети пре ношто Банка предузме дефинитивну ликвидацију.

И повереници-извршитељи менични нису показали онај успех, који се од њих очекивао. Сем напред изнетих разлога неуспеху код њих треба нарочито истаћи награду-провизију, која је незнатна кад би они ишли за наплату меница ван свога домисила. Трошкови, који су скопчани са путовањем не могу се покрити провизијом, добивеном из наплаћених меница, пошто је њихов износ са интересом на неколико стотина. И у томе погледу треба допунити правилник или унети одредбу у Финанс. Закон.

Ипак најцелисходније би било, да се извршне власти нагнају, на вршење своје дужности, у коме је правцу Банка већ предузела кораке; или извршне и финансиске власти заинтересовати наградом, која се повериоцима даје.

Банка је у току прошле године утврдила, да је у поглаварствима: подунавском и јадранском извршена утаја по њеним наплатама и дотичне кривце оптужила надлежним првостепеним судовима.

Банка је у прошлој години, за наплату својих потраживања извршила три продаје непокретних имања, од којих је једну поништила сама, пошто излицитирана сума није била довољна да се покрије њено потраживање.

Што се тиче судских власти ни с њима се Банка не може похвалити. Нарочито се у томе одликују области београдска, ваљевска и, са малим изузетком, сви првостепени судови на територији Скопског Апелационог суда.

Судови чине Банци тешкоће у томе, што јој не досуђују оно и онолико, колико Банка тража. Нарочито се буне судови у погледу досуђивања уговореног интереса после 24 септ. 1920 године. Неки од њих стоје на гледишту општих прописа грађ. законика; да Банка нема права на уговорени интерес већ законски 6⁰/₀, и ако су чл. 4,31 и 35 зак. о Ликвидацији Мораторног Стања и чл. 14 и 17 Правилника о Државној Ликвидационој Банци питање интереса јасно и разговетно регулисали. Штитећи државне интересе Банка је противу сваког таквог решења морала изјављивати жалбу. Док је Београдска Апелација, схватајући правилно поменуте прописе, ништила таква решења, дотле нека одељења Скопске Апелације обрнуто — снажиле су решења, по којима је место уговореног досуђиван законски интерес по § 602 грађ. зак.

Друге потешкоће код Судова које изазивају излишан посао у Банци, па можда и евентуалну штету по државу састоје се у овоме: По чл. 37 зак. о Ликвид. Морат. Стања сви судови у земљи на основу спискова, послатих им од стране банчине

воде регистар банчних дужника. По поменутоме члану Банка има прећутну-законску хипотеку над непокретношћу свију својих дужника. И, како се која меница наплати, Банка извештава судове о тим променама, на основу којих се скида хипотека по наплаћеним меницама. Ти регистри пружају могућност трећим лицима да се обавештавају о материјалној ситуацији својих дужника или продатом им имању. Тако треба да буде по закону. Међутим, неки од судова или нису водили овај регистар, или су га водили неправилно, погрешно и непотпуно. На пример Београдски варошки суд никако га и није водио, те се десило, да су неколико дужника отуђили своја имања у Београду на штету државну. Штета произилази за државу отуда, што Банка не може да наплати менице од продавца-њеног дужника, јер нема више имања.

О овоме је Банка одмах упознала Министарство Правде, то је оно расписом својим од 30. децембра 1926 год. бр. 82. 808 скренуло пажњу првостепеним судовима, да ни један пренос непокретности не врше, док не добију извештај од Држ. Ликвидационе Банке да продавац ништа не дугује Ликвидационој Банци.

Варошки суд отишао је сад у другу крајност. При свима преносима тражи уверење о плаћеном дугу Ликвидационој Банци. На овај начин он прави непријатности публици а Држ. Ликвидационој Банци излишан посао. То све неби било, да се у своје време сачинио регистар банчних дужника.

Такође тешкоће, које долазе од првостепених судова, јесу стечајеви. По чл. 22. стец. поступка, суд код кога је стедишно поступање, мора позвати интабулационе повериоце у које спада, према чл. 37. Зак. о Ликвид. Морат. стања, и Ликвидациона Банка, да се пријаве у стец. масу. То судови нису радили са Ликвидационом Банком већ је она морала тражити у »Службеним Новинама« ове стечајеве, стедишне дужнике проналазити по својим фишевима и пријављивати се Суду. Место да суд према закону, позове позивом Банку, она мора посредним путем сазнавати је ли презадужен и њен дужник

По чл. 23. стец. пост. Стедишни суд, чим се неком отвори стедиште, извештава о томе и остале судове у земљи и ови, ако код њих пропалица има какво интабулирано имање дужни су интабулираног повериоца о стечају известити. Како ће један суд, да извести стедишни суд и Држ. Ликвидационој Банци о њеним стедишним дужницима, кад не води регистар банчних дужника. Банци се десио случај, код кога је била у питању сума преко пола милиона динара. Код Чачанског Првостепеног Суда отворен је 1925. године стечај Николи Мишовићу, чији је домисил пре рата био Крушевац и код Крушевачког првостепеног суда регистриране све Мишовићеве менице, њих 47 на броју. Чачански Суд је известио Крушевачки али овај није известио Банку и Банка се није ни при-

јавила у стец. масу. Пошто је већ и рочиште било, непокретност распродата и маса скоро расправљена, Банка сазна за стечај и пријави суду своје потраживање. Суд ју одбије и решењем упуту као слабију у праву на грађ. парницу противу стец масе. Увиђајући огромну штету по Банку и Државу, Управа одлучи, да шеф Банке најхитније оде у Крушевац и Чачак и извиди у чему је ствар. Поред осталих ујдурми, које данас, на жалост, могу да нађу места и у судовима шеф пронађе неправилност при стец. поступању и изјави жалбу противу решења. Расмотрив акта стецишта Касациони Суд поништи решење Чачан. пристеп. Суда. Поступајући по примедбама касације, Чачански суд наредбом позове Ликвидациону Банку, да се накнадно пријави у стец. масу. Сав овај трошак, труд и посао неби био, да су се судови држали закона. И овоме случају Банка је известила Министарство Правде преко Министарства Трговине и Идустирије актом својим Бр. 11840 од 25.-IX.-1927. год.

Банка се пријавила у прошлој години у 86 стец. маса са 234 комада меница, у суми од 1,047.660.— дин.

У минулој години Банка је тужила 128 дужника, по толики исти број меница, за 261.081.— динара.

Врло се често појављују тешкоће и са стране Финансиских Управа, које за рачун Банчин врше наплату по забранама код њих. Па и и сама Главна Државна Благајна не изостаје иза Управа. Тешкоћа се састоји у томе, што Финансиске Управе наплаћени новац не шаљу одмах већ га држе код себе по неколико месеци или, изузетно, и година те се појављује разлика у интересу. И кад Банци пошљу новац, приликом обрачуна, појављује се разлика између наплаћене суме и оне која треба да се прими, па да се меница изда из трезора. Настаје преписка, ко ће ту разлику да плати: дужник или чиновник. Дужник је платио, кад му је и колико тражено. Од њега се не може и несме тражити. Чиновник опет изјављује да је каса Финан. Управе државна као и Ликвидационе Банке. Банка реагира и тражи, да јој се плати интерес све до дана када меница изађе из њених руку, и о овоме је Банка известила Министарство Трговине у своје време.

Но највећа тешкоћа у брзој и скорој ликвидацији долази од самих дужника и њиховог рђавог материјалног стања, у које су запали неуравнотежношћу њихових расхода са приходима. Ратне последице, које су формирале нарочити менталитет и начин поратног плаћања нису мимоишле наше село, у коме се налазе 2/3 банчиних дужника.

Напред побројаним узроцима треба додати и нарочито истаћи две последње неродне године«.

Као што се из целокупног предњег излагања види, перспективе за нову банку ове врсте су врло рђаве. У својој критици последњег пројекта закона и Г. Д-р Бајкић је истакао,

да ће са уверењима општинских судова бити грдних злоупотреба, као што их и сада има, а с друге стране, да ће утицаји политичких власти бити увек од пресудног значаја за ток рада и функционисање ове установе.

Izveštaj

o prvom sastanku Konzultativnog Ekonomskog Komiteta D.N.-a od 14. do 19. maja 1928. g.

Polazna, a ujedno i tačka na koju se Konzultativni Komitet koji je D. N. ustanovilo odlukama Skupštine i Saveta od 24. i 27. septembra i 9. decembra 1927. ima da vraća, to su rezolucije i preporuke Medjunarodne Ekonomske Konferencije od maja 1927. čiji je izveštaj usvojila Skupština D.N.-a, a u naročitim izjavama prihvatile vlade 29 država. Kako su dakle te preporuke postale integralan deo programa D.N. i kako je odgovornost koju je na taj način D.N. uzelo na sebe izazvalo ne samo interes već i nade celoga sveta, to je Konzultativni Komitet ozbiljno skoncentrisao sve svoje napore da omogući primenu tih preporuka, prihvatajući program Ekonomskog i Finansiskog Komiteta D.N.-a i težeći njegovom ostvarivanju, proučavajući sve preduzete mere, prateći promene u privrednom stanju prošle godine, i stavljajući najzad izvesne predloge za budućnost.

Prema tome je Konzultativni Komitet na prvom sastanku od 14. do 19. maja o.g. a) proučio privredne uslove i prilike u god. 1927. i to kako u pogledu proizvodnje, tako i u pogledu finansija, i trgovine, b) uzeo u rasmatranje sve one mere, bilo opšte, bilo one koje su posredstvom organizacija D.N.-a, preduzete bile u svrhu izvodjenja preporuka Ekonomske Konferencije, c) pozabavio se naročito pitanjem raspodele dobara, dakle trgovinom, i to slobodom trgovine, trgovinskom politikom i kolektivnom akcijom u tu svrhu, d) pitanjem industrije u opšte i pitanjima ugljena i šećera napose i d) pitanjem poljoprivrede. Dalje je komitet imao da uzme u postupak predloge pojedinih članova koji se odnose na kupovnu moć zlata i na težnje privredne naravi koje bi mogle da utiču na svetski mir, pa je najzad uzeo u pretres i način na koji bi se rad imao obavljati u buduće.

Ad a) Što se tiče ekonomskog stanja u god. 1927. to su statistički podaci koji se odnose na ovu godinu nepotpuni, te se imaju smatrati za provizorne. Ipak su se po podacima koji se odnose na proizvodnju, na žetve, na spoljnu trgovinu i na upotrebu radne snage mogli izvesti dosta pouzdani zaključci na opšte ekonomsko stanje. Prema tome se moglo utvrditi da se do 1925. god. Evropa tek postepeno oporavljala od posledica rata, dok su ostali

delovi sveta brže napredovali. Godina 1926. bila bi bolja da ekonomsku obnovu nisu ometali štrajk ugljara u Vel. Britaniji i stalno kolebanje raznih valuta. 1927. g. bila je za Evropu najbolja od rata ovamo, i ako poboljšanje nije bilo jednoliko za sve države: napredak je na ime veći bio u centralnoj i istočnoj Evropi nego na zapadu i to u glavnom usled većeg priliva stranog kapitala i većih investicija, što se do duše za sad još slabo odražavalo u jačem stvaranju nacionalnog kapitala. Severna Amerika je ostala na istom nivou kao i 1926. Stanje se popravilo i u Južnoj Americi, i ako su izvesne države kako tamo tako i u Evropi, dalje Australija, Nova Zelandija i Misir imale da trpe od pada cena u kukuruzu, mesu, pamuku i vuni. Na Dalekom Istoku Japan je stradao od teškoća svojih banaka, a Kina od nemira i ratnih operacija, dok je ostalim predelima slaba cena kaučuka nanela mnogo štete. Industrijska je proizvodnja varirala prema pojedinim zemljama, ona je bila najjača u Nemačkoj, jaka u Švedskoj i Finlandiji kao i u Vel. Britaniji, ali je oslabila u Norveškoj i Italiji, dok je u Francuskoj bila jača pri slabijim cenama. Nezaopslenost je u celom opala, ali se još jednako održavala na srazmerno velikoj visini. Što se tiče poljoprivrede, zasejana se površina znatno povećala, a nivo poljoprivredne proizvodnje skoro da je dostigao onaj pre rata... Kao primer popravke bilansa svetske proizvodnje Komitet navodi proizvodnju čelika u Evropi, koja je, ako izostavimo abnormalnu 1921. g., prvi put prevazišla polovinu proizvodnje od g. 1914. ovamo.

U finansijskom pogledu g. 1927. beleži značajan napredak i na kraju godine sve su valute važnih trgovačkih zemalja bile postavljene posredno ili neposredno na zlatnoj osnovi ili bar faktično stabilizovane. Većina centralnih banaka povećala je svoje rezerve zlata, dok se je ova u Sjedinjenim Državama smanjila za više od 150 milija dolara... Medjutim dok je opšti indeks cena u Sev. Americi za 5% popustio, dotle je on u Evropi a naročito u srednjoj i istočnoj Evropi skočio bio... Što se tiče trgovine može se reći, da su srednja i istočna Evropa pokazale veći napredak nego zapadna, dok je Evropa kao celina većma napredovala nego Sev. Amerika; ali ako se uzme da je medjunarodna trgovina u Evropi deset godina posle rata jedva došla na svoj predratni nivo onda takvo stanje stvari ne može zadovoljiti; zato je Komitet mišljenja da privredna politika i dalje mora da teži razvitku svetske trgovine i proizvodnje bez koje se ni standard života ne može popraviti.

Ad b) I ako se obično posledice zaključaka medjunarodnih konferencija, čak i onda kada su one usvojene D.N.-a, u merama preduzimanim i u zakonima donešenim vladama pojedinih država pokazuju mnogo docnije, zaključci Medjunarodne Ekonomske Konferencije imali su neposredno svoj efekata i to u tom smislu, da su u glavnom ukočili pokret ka povišenju carinskih tarifa. Neke su države doduše povisile svoje tarife, ali u manjoj meri nego što su to pre Konferencije nameravale bile, dok su opet izvesne

druge uvele nove, većinom agrarne carine, da bi taj deo dovele u sklad sa ostalim delom carinske tarife, ili su druge carine povisile da bi ih prilagodile novom tečajom novca (Poljska). Novi mentalitet koji je posle Ekonomske konferencije zavladao u krugovima koji se bave trgovinskom politikom, ogledao se i u sve jačem prihvataju bezuslovne klauzule najvećeg povlašćenja, dalje u usvajanju međunarodnih konvencija kao što je ona koja predstoji u pitanju ukidanja zabrana i ograničenja uvoza i izvoza. Komitet međutim tim povodom utvrđuje činjenicu da su se privredni, a naročito trgovinsko-politički odnosi srazmerno bolje popravili između pojedinih evropskih, nego između zemalja Evrope i drugih delova sveta, a baš pokret koji se odnosi na snižavanje carinskih medja doći će samo onda do svoga pravog značaja, ako se proširi na države celoga sveta... Organizam čijim se posredstvom D.N. služi da sprovede svoj program, a to je Ekonomski Komitet, pripremio je do sad Međunarodnu Konferenciju za ukidanje zabrana i ograničenja uvoza i sproveo je njene zaključke, dalje je skupa sa Međunarodnom Trgovačkom Komorom izradio nacrt konvencije za etablisan stranaca, a sa stručnjacima opšti okvir zajedničke nomenklature, organizovao je arketu u pogledu metoda za zaključivanje trgovinskog ugovora, za usvajanje klauzule najvećeg povlašćenja i mogućnosti kolektivne delatnosti u pogledu carinskih tarifa i t. d...

U pogledu kartela i sporazuma u industriji utvrđuje se mnogo povoljnija atmosfera, i ako do sad nije ništa pozitivnog učinjeno. Povoljna je atmosfera i za tešnju saradnju sa poljoprivrednim organizacijama, sa Međunarodnim Institutom za naučnu i racionalnu organizaciju rada, sa Međunarodnim Biroom Rada i dr., ali se naročito isticalo da glavnu saradnju sačinjavaju vlade pojedinih država, jer se napredak putem međunarodnih konvencija samo onda može obezbediti, ako se te konvencije u pojedinim državama ratifikuju i primenjuju.

Ad c) Glavni problem Komiteta ticao se sredstava da se popravi međunarodna trgovina, a ova se po njemu samo onda može znatno popraviti, ako podje putem što slobodnije izmene dobara. Prvi je korak učinjen Konferencijom za ukidanje zabrana i ograničenja i Komitet naročito poziva one države koje su podnele rezerve za član 6. te konvencije, da se ograniče samo na ono nekoliko slučajeva koji se mogu pravdati sasvim izuzetnim stanjem, jer bi inače konvencija, koja se ima konačno usvojiti Jula o. g. promašila svoj cilj... Komitet se naročito raduje, da je odbor za izučavanje pitanja veterinarskih mera i njihove zloupotrebe u ekonomske svrhe otpočeo svoj rad i izražava nadu da će on taj rad požuriti.

U pogledu trgovinske politike Konzultativni Komitet predviđa 1.) autonomnu delatnost pojedinih vlada odnosno redukcije carinskih stavova i naročito pozdravlja akciju Privrednog Saveta Rajha u tom pogledu, 2.) bilateralnu delatnost, koja je u godinama 1926 do

1928 bila naročito plodna i mnogo doprinela privrednom stabilitetu, a od koje se ističe Francusko-nemački ugovor od 17. Avgusta 1927., jer je zaključen između dva glavna proizvođača na kontinentu, i to na osnovi klauzule najvećeg povlašćenja, koju bi klauzulu Konzultativni Komitet voleo u njenom bezuslovnom obliku da usvoji kao opšte važeće načelo, tako da bi njena međunarodna obaveza ušla kao odredba u pojedine trgovinske ugovore; i najzad 3.) kolektivnu delatnost, koja bi se u pogledu snižavanja carinskih tarifa imala iz početka odnositi samo na izvesne grupe proizvoda, vodeći pri tom računa o srazmeru između sirovina, polupreradjevina i preradjevina i postepeno se proširivati na što veći broj takvih proizvoda koji ne interesuju samo uži krug država. Komitet svakako poziva vlade da više ne povišuju svoje tarife, da objavljuju uporedljive indekse o nivou tarifa koje će Ekonomski Komitet imati da proverava i da potpomažu isti Komitet u pogledu što uspeliše izgradnje carinske nomenklature i klasifikacije dobara; ujedno poziva Ekonomski Komitet da podvrgne studiji pitanje »dumping«-a i da predloži program mera koje bi se imale protiv tog zla s uspehom preduzimati..... Konzultativni Komitet preporučuje dalje vladama da Ekonomskim Komitetom izradjeni nacrt o etablismanu usvoje kao bazu za naročitu Međunarodnu Konferenciju, a statut koji Konferencija bude usvojila da nadopune, uz saradnju sa Međunarodnim Biroom Rada, sa etablismanom strane radne snage... Komitet skreće vladama ujedno pažnju na »Administrativni protekcionizam« koji se ne odnosi samo na pitanja Međunarodne konvencije o uprošćavanju carinskih formalnosti, već i na sve mere kojima je svrha sprečavanje i otežavanje uvoza robe sa strane.

Ad d) U pogledu industrije Ekonomska je konferencija u svoje vreme istakla tri pitanja, i to 1.) racionalizaciju, 2.) industrijske sporazume, 3.) industrijske statistike. Što se tiče racionalizacije Komitet poziva sve vlade, organizacije i ustanove da u svakom pogledu potpomognu težnje Međunarodnog Instituta za naučnu organizaciju rada i predlaže da Institut i dalje izrađuje dokumentaciju o ovom predmetu, starajući se da sporazum o pronadje termine, predmete i metode racionalizacije, da pomoću raznih nacionalnih udruženja za standardizaciju i Međunarodne Komore prouči metode koji bi otklanjanjem izlišnih razlika u tipovima i u načinima fabrikacije unapredili međunarodnu razmenu dobara, da dostavi potrebne elemente Ekonomskoj organizaciji D. N. za presudjivanje pogodnosti međunarodnih mera, uprošćavanja fabrikacija i redukcije tipova proizvoda, da predloži vladama razne ankete o proizvodnji i t. sl. iste metode ispitivanja, kako bi došle do uporedljivih rezultata i najzad da za idući sastanak Konzultativnog Komiteta pripremi izveštaj o napretku, koji je postignut na tom polju kao i da formuliše svoje predloge.

U pogledu Međunarodnih sporazuma Komitet poziva Ekonomski Komitet da po saslušanju nadležnih stručnjaka prouči prirodu i

uslove međunarodnih kartela kao i njihov značaj po međunarodnu privredu, dalje statut i pravnu stranu kao i zakone kojima oni podležu i najzad javnu kontrolu kojoj bi se imali podvrgavati.

Što se najzad privrednih statistika tiče, Komitet ističe sa zadovoljstvom korisnu saradnju Međunarodne Trgovačke Komore kako u prošlosti tako i u skoroj budućnosti; Komora naime namerava da obrazuje naročite odbore za pojedine privredne grane i stavlja u izgled sporazum svih industrijalaca što se tiče uporedljivosti kako metoda pribiranja statistike tako i njenih rezultata. Savet D. N. sprema se osim toga da sazove krajem ove godine diplomatsku konferenciju za statistiku, na kojoj će se o svima tim pitanjima imati da poluči sporazum svih država.

U pitanju ugljena i šećera Komitet će predložiti Savetu D.N.-a da Ekonomska organizacija prouči ta pitanja konzultovanjem stručnjaka i saradnjom stručnih odbora i da Savetu podnese izveštaj o svakom od tih pitanja na što će Savet imati da odluči da li bi sporazumna međunarodna akcija mogla da olakša rešenje oba ova problema.

Ad e) Što se tiče poljoprivrede, Komitet podvlači potrebu saradnje svih grana privrede, dakle i zemljoradnje i stočarstva, tim više što sve te grane stoje u uzajamnoj vezi; on dalje daje izraza želji, da D. N. što pre nadje mogućnosti da tu saradnju obezbedi. Osim toga preporučuje da D. N. odmah počne da prikuplja celu dokumentaciju o intenzivnoj i racionalnoj agrarnoj proizvodnji, o zadrugarstvu, o kreditu, o prevozu i potrošačkim pijacama za poljoprivredu i najzad da ispita mogućnosti neposrednih odnosa između zadruga agrarne proizvodnje i zadruga potrošača u raznim zemljama.

Predlog g.-a Pugh-a da se nadje put i način kako bi se izbegle sve one mere ekonomske prirode, koje bi neposredno ili posredno mogle da ostvaraju prilike nepovoljne za svetski mir, stoji u vezi sa dosadašnjom težnjom D. N.-a, da stvara uslove koji su povoljni za mir. Prema tome se preporučuje Ekonomskoj organizaciji da ispita pojedine težnje i načela koja bi u politici ili u privrednoj i finansijskoj praksi mogla da stvore nepovoljne ili da naruše povoljne uslove za svetski mir; ova bi studija mogla da posluži kao osnova za diskusiju na idućem sastanku komiteta, dok bi u međuvremenu mogla da privuče pažnju vlada i publike na ovu važnu stranu privrednih problema...

Predlog g.-a Leytona skreće pažnju D. N.-a na rezoluciju koju je već u svoje vreme donela Konferencija u Dženovi, da bi se posle stabilizacije valuta na zlatnoj osnovi imao stabilizovati kredit, kojim bi se sprečila nenormalna kolebanja kupovne moći zlata. Kako Komitet nije mogao da ulazi u tehničku stranu ovog problema, to se zadovoljio da podvuče korist od interesa koji pokazuju Centralne Banke za ovaj problem i da na nj skrene pažnju Ekonomske i Finansijske organizacije D. N.

Prelazeći najzad na pitanje načina i obima budućeg rada Ekonomske organizacije D. N. Komitet je došao do zaključka da je u

buduće potrebno uložiti još mnogo više napora, da se ne bi izgubio jedan deo onih preimućstava koja su do sad postignuta. Kako se pak sve preporuke ne mogu primeniti na jedan put, to će Komitet i dalje nastojavati na tom da se svake godine izabere izvesno polje rada, koje će se obradivati odmah, dok će se ostala pripraviti pomoću stručnjaka i stručnih odbora. Ona pitanja koja budu dovoljno napredovala doći će pred stručne odnosno diplomatske konferencije, pri čemu će se Ekonomska organizacija ograničiti isključivo na radove koji stavljaju u izgled praktične rezultate. Komitet međutim podvlači potrebu da se dosadašnje radne snage D.N. imaju nadopuniti novima, što će svakako proizrokovati veće izdatke, kao i činjenicu da se praktični rezultati mogu jedino onda postići, ako vlade pojedinih država u svakom pogledu potpomognu napore Ekonomske organizacije D.N.-a.

Ako se na kraju i sa svoje strane kritično osvrnemo na rad i držanje Konzultativnog Komiteta na ovom njegovom prvom sastanku, kao i na ulogu koju smo mi na njemu igrali, imaćemo pre svega da utvrdimo da je glavnu reč vodio Ekonomski komitet u licu njegova predsednika g.-a Serruysa, koji je isto kao i njegove kolege stručnjak samo na polju raspodele dobara, te je sve napore skoncentrisao bio na trgovinu i na trgovinsku politiku. Odmah drugo mesto u diskusiji zauzimali su poljoprivrednici, koji su po kakvoći i po količini dobro bili zastupljeni: naročito su se isticali gg. Laur (Švajcarska) Hermes (Nemačka) i Gautier (Francuska) zahtevajući da se i sa međunarodne strane pomogne njihovoj poljoprivredi koja se nalazi u krizi. Kako se međutim međunarodnom saradnjom pitanje raspodele dobara lakše daje regulisati nego sama proizvodnja, to su skoro svi predlozi sa strane poljoprivredne proizvodnje upućeni Ekonomskoj organizaciji na izučavanje. Grupa koja se u glavnom sastojala iz delegata Vel. Britanije i Severnih zemalja neprestano je jurišala na visoke carinske medje onih država na čije je potrošačke pijace upućena njihova industrija; njima su se u glavnom priključili bili svi ekonomski stručnjaci koji su većinom zastupali načela librešanža... Njihove napadaje imali smo u glavnom da odbijamo mi sami, uz jedinu pripomoć Madjarske, dok je Rumunija ćutala, Bugarska bila odsutna, Grčka odaslala jednog profesora koji se isključivo bavio pitanjem klauzule najvećeg povlašćenja, a Poljska se jedino starala da se nikom ne zameri...

U našem smo se govoru ujedno zauzeli i za rad stručne komisije koja se bavi pitanjem veterinarne mera i njihove zloupotrebe u ekonomske svrhe, jer su zastupnici poljoprivrede Nemačke i Švajcarske pokazivali težnju da taj rad ometu.

Najzad smo dodirnuli i nepovoljne uslove, a naročito visoke troškove proizvodnje sa kojima naša poljoprivreda i industrija imaju da računaju, ističući težnju onih industrijskih zemalja koje su do sad uvozile naše agrarne proizvode da carinskom zaštitom i sami razvijaju svoju poljoprivredu i onemogućavaju uvoz naših žita i brašna, naše stoke i naših stočnih preradjevina.

Dok su ovi naši argumenti naišli kod pretežne većine Komiteta na mnogo razumevanje i dobre volje, dotle smo morali da doživimo tu, blago rečeno, neprijatnost da smo apostrofirani kao država koja ni danas danji nije ratifikovala Medjunarodnu konvenciju za uprošćavanje carinskih formalnosti od g. 1923., a koju je u poslednje vreme i Turska sprovela kroz skupštinu.

Sjedinjene Države Severne Amerike zastupala je malena delegacija ekonomista, koja se ograničila na razlaganja o kartelima, racionalizaciji i o kupovnoj moći zlata, a koja je na prigovor o preteranoj carinskoj zaštiti Ujed. Država veoma slabo reagirala.

Radnički su se delegati bavili pitanjem proizvodnje i potrošnje, a jedan njihov predstavnik stavio je predlog o zemljoradničkom kreditu na medjunarodnoj osnovi. Oni su osim toga skupa sa predstavnikom Medjunarodnog Biroa Rada upozoravali Komitet na nadležnost Biroa u izvesnim pitanjima, kao što je upotreba strane radne snage i t. sl.

Zaključak koji bi iz rada Konzultativnog Komiteta mogli najzad i za nas da izvedemo odnosi se pre na konačan pretres carinske zaštite za našu proizvodnju i na konačno utvrđivanje visine carinskih stavova za sve naše proizvode, sve to dabogme sporazumno sa našim privrednim organizacijama; tako utvrđeni stavovi imali bi se svesti u tarifu koja bi po podeli i po strukturi odgovarala okviru carinske nomenklature i klasifikaciji robe koje Ekonomski komitet skupa sa stručnim odborom i konferencijom bude usvojio. Dalje bi morali najzad reorganizovati i staviti na najširu osnovu sve grane naše statistike i obratiti naročitu pažnju uspostavljanju raznih index-brojeva koji bi bili uporedljivi sa onim ostalih država, da bi mogli da kontrolišemo slične podatke koje druge države sastavljaju i šire o nama, te dostavljaju D.N., a koje često imaju providnu nameru da nas prikažu u što gorem vidu... Kako je rad Ekonomskog Komiteta od naročite važnosti po razvitak svetske privrede, potrebno je da smo u stalnoj vezi sa ovim Komitetom i to ne samo u pogledu informacija o njegovom radu, već i u pogledu stalnog informisanja o nama, što bi samo onda bilo moguće, ako bi se u Ministarstvu Inostranih Dela organizovalo odeljenje, koje bi sistematskim načinom prikupljalo i obradivalo kako one podatke koje dobijamo iz Ženeve tako i one koje imamo Ženevi da dostavljamo, a koje bi odeljenje za ovaj rad nosilo punu odgovornost; jer sve da nam i uspe vremenom da dobijemo mesto redovnog člana u Ekonomskom komitetu, taj član bez saradnje sa Ministarstvom Inostranih Dela odnosno sa njegovim odsekom koji bezprekorno funkcioniše, neće moći potpuno da odgovara svojoj dužnosti i nikako neće moći da koristi državi u onoj meri u kojoj to danas već čine pojedini članovi ovog komiteta.

Doka Ćurčin.

Наша економска криза и њене перспективе

Наша привредна криза траје већ неколико година: почела је када је Министар Финансија г. М. Стојадиновић почео да спроводи своје реформе око стабилизације динара. Познато је да је најмањи курс динара био у јануару 1923. г. (4.96 процената свога златног паритета). Следећих година он је јачао и при крају 1923. г. дигао се до 5.89⁰/₀, при крају 1924 г. до 7.75⁰/₀, а при крају 1925 г. до 9.17⁰/₀.

О тога времена почиње и стабилизација динара. Раније три године 1923—1925 биле су време дизања курса динара и одговорајућих падања цена за сву робу, нарочито индустријску.

Ако се узме индекс цена на велико по »Привредном Прегледу« онда се види, да су се цене према 1923, рачунајући у стотинама, 1923 дигле до 3.127; а 1924 пале до 2.365; 1924 г. до 1.969; и 1925 до 1.692. Пољопривредни производи дигли су се 1923 и 1924 г. до 2.120 и до 2.176; али су 1925 г. пали до 1.861 и 1926 г. до 1.452. Исто тако и стока и сточни производи од 1860 и 2476 за 1923—1924 г. пали су до 1832 и до 1.545 у току идуће две године.

То падање цена роби, које је ишло упоредо са дизањем курса динара, пре свега су осетили индустријалци, и од онда па све до данас они стално говоре како је наша индустрија стала. Пре тога индустријска криза се испољавала у томе, што пијачне цене роби нису одговарале трошковима око производње; тешко је било па чак и немогуће смањити те трошкове према дизању динара и падању цена роби.

Када су се цене сталожиле и изравнале са чврстим курсом динара и када се дала могућност за правилну калкулацију коштања израђене робе, онда је индустријска криза добила други излед јер је све стало и није било потражње роба.

После индустријских кругова ту кризу осетила је и трговина; прво експортери и импортери, пошто цена роби у иностранству није више одговарала ценама у земљи, опет све због дизања курса домаће валуте, доцније пак набавка и продаја робе била је јевтинија, па се услед тога квариио рачун ранијих набавака. После импортера дошли су трговци на велико, јер су се њихови рачуни побркали, пошто је новац постао скупљи а роба јефтинија. Затим је дошао ред и на трговце на детаљ, пошто се осетила оскудица у новцу па нико није куповао робу.

Слику развијања привредне кризе у земљи показују њен ход и кретање: из центра у покрајине; из Народне Банке на приватан кредит; на увоз и извоз; на индустрију и трговину.

Банкарски, индустријски и трговачки кругови одавно су и добро схватили и проценили ту индустријску, трговачку и

кредитну кризу. Ти кругоње су упућени у ствар, дисциплиновани, уједињени и имају свој форум, своју штампу, своје установе које могу и умеју да заштите њихова права и интересе.

По њиховом настојању на привредну кризу обратила је пажњу Влада, она је изнета и пред Народну Скупштину, о њој се дискутује у штампи, и напослетко званично је била призната.

☞ Онда када су сви говорили сељак је трпео и ћутао. И ћутао је дотле док се сав није запетљао у дугове: 3 милиарде меничног дуга под најгорим зеленашким условима, пошто је обичан услов сеоских меница за сто динара банка месечно.

☞ »Наш сељак живи на четвртину свога прихода: једну четвртину му узме држава за порезе; другу четвртину зеленаши за камату на дугове; трећу препродавац и превоз по рђавим путевима; а четврта му тек остаје.«

☞ То су тачне речи једног мршаваг злехудо обученог сељака на Конгресу Земљорадничких Задруга у Јагодини. Немојте мислити да је тај сељак говорио о томе на конгресу, не, он је казао тих неколико речи д-р Недељковићу у приватном разговору.

☞ Међутим тај мршави, злехудо обучени сељак скромно и у неколико речи означио је цео програм, како и чиме треба лечити нашу привредну кризу. Ако се пажљиво и озбиљно унесемо у тај програм, онда ће пред њим да изгледе и падну сви кабинетски радови специјалиста: разуме се, да је и рђава администрација огромно зло; и корупција није за похвалу; и суд мора да буде брз, правичан и милостив, и т. д. Али се сада не говори о прописима морала, већ о потребама и захтевима живота, који се гуши у шкрипцу економског и финансијског нереда и то баш на селу које ћутећи трпи и пати.

Да прегледамо детаљније тај економски програм, који нам се јавља из недара становништва: глас народа—глас Божји. Тај се програм дели на три одсека и то су: 1. систем државних пореза; 2. сеоски кредит 3. сеоски путеви.

1. *Државне порезе.* По пројекту буџета за 1928—1929 г. сума државних прихода је следећа: Непосредни порези — 1.673.424.300 дин., посредни порези — 3.456.780.000 дин., монополи — 1.787.292,127 динара; разни приходи — 94.067.140. Остали приходи предвиђени су од државних предузећа, и по новој класификацији буџет државних предузећа стављен је у нарочити одсек. Тако дакле, порески приход сачињава управо суму око 7 милиарде динара.

Према прорачуну у књизи »Наша народна привреда и национални доходак«, издатој 1927 г. од стране г. г. Буричића и другова, народни доходак Краљевине за све гране газдинства износи око 80 милијарди динара годишње, и од тога већа половина пада на доходак од земљорадње, сточарства и шумар-

ства (око 45 милиарда). Значи да државни порези у Краљевини сачињавају мање од 9⁰/₀ народног дохода.

Ако упоредимо те порезе са порезима у другим земљама, видећемо, да су на пр. у Енглеској држ. порези 1927 г. сачињавали 691 милион фун. или 17⁰/₀ од нац. дохода од 4 милијарде фун.; у Француској — 43 милијарде фр. 20⁰/₀ од нац.дох. од 210 милијарди фр.; у Немачкој 11¹/₂ милијар. мар. 20⁰/₀ од 55 милијарде мар.; у Италији 18¹/₂ милијарди лира 18⁰/₀ од 109 млар. лира; у Америци 4 милијарде долара 6⁰/₀ од 72 млар. дол. Видимо да је најмање оптерећена Сев. Америка, док су остале земље оптерећене много више.

Али питање је у распоређивању тих пореза на поједине класе становништва и у распореду појединих грана порезе.

Тако на пр. за исту год. у Енглеској порез на земљиште је износио свега 0.8 мил. фун. и у исто време непосредни порези сачињавали су 309 мил. фун.; у Француској порез на земљиште износио је 600 мил. фр. а остали непосредни порези 6 милијарди. и т. д.

Познато нам је да у Југославији порез на земљишта даје око 600 мил. динара. Тај порез је необично разнолик и неједнак, те стога изазива правично незадовољство код становника, нарочито оних из пречанских крајеве, јер су они оптерећени више него они у жежним крајевима.

Скоро потпуно сигурно можемо предвидети, да ће се порез на земљиште по новом закону повећати, али ће наравно, бити практичније расподељен међу становништвом према његовој имовној снази.

Ја мислим да је основна грешка код наше порезе на земљиште, поред неједнакости за поједине крајеве, била у томе, што је предуктивност наше земљорадње била сувише мала и што је средњи приход земљорадника био много мањи од средњег прихода у другим земљама; тако је дакле нашем сељаку било много теже да сноси порез на земљиште чак и при мањем проценту, него ли земљорадницима других држава са већим приходом од земље. Узмимо на пр. Енглеску. Нама је познато да су порези за 1927 год. сачињавали 17⁰/₀ од целокупног националног прихода, али је зато на једног становника тај приход износио 15.000 динара; у Америци 25.000 дин. при оптерећивању од 6⁰/₀; у Француској — 10.500 дин. при оптерећивању од 20⁰/₀ и у Немачкој — 9.900 дин. при оптерећивању од 20⁰/₀. У исто време у Југославији просечни нац. приход једног становника износио је годишње само око 6.400 дин., а приход од земље само 4.500 дин.

Овај упоредни преглед оптерећења држ. порезима у разним земљама, јасно показује, да становништво Краљевине, нарочито земљорадничко, трпи не толико од величине држ. оптерећења, колико од ниског ниво-а националног прихода, нарочито прихода од земљорадње.

То стање ниског прихода од земљорадње не тражи нарочитих доказа, пошто је добро свима познато, Потребно је само јасно утврдити да узроци тешкоћа због земаљског оптерећења држ. порезима не долазе због величине пореза, већ због мале продукције земљорадње.

У пројекту буџета за 1928—1929 год. који је поднет Народној Скупштини има једна новост: приходи од држ. предузећа издвојени су у парочити одсек, ван пореза. Услед тога сада је модуће јасније видети, која држ. предузећа не доносе прихода или су штетна за држ. газдинство и како треба у будуће поступати са таквим предузећима. Било би још корисније уносити у држ. буџет само салдо од операција држ. предузећа, да би се одмах видело, колико прихода доноси ово или оно предузеће држ. буџету или колико треба расхода па да се надокнади дефицит.

У последње време много се писало и говорило о комерцијализацији држ. железница. Резултат железничког газдинства објављен је за 1926-1927 год. За то време железнице су дале држави 2.340 мил. дин., а добиле су од државе 2.654 мил. дин. Тако дакле железнице су за време од године дана нанеле губитак држави од 314 мил. дин. По буџету је предвиђено да ће приход од железница износити 240 мил. дин., а у ствари оне су саме донеле губитак, и држава је морала да плати тај губитак из других својих прихода.

Ето тај салде од минус 314 мил. динара мора обавезно да се унесе у држ. буџет., пошто ће тај салдо, без икаквих разговора и дебата о комерцијализацији, показати становништву где је и у чему је неправилност железничког газдинства.

Тако долазимо до следећег важног закључка: у циљу да се олакша тежина општег пореског оптерећивања *сва државна предузећа* морају да се издвоје из општег државног буџета, треба их водити на њихов властити ризик и трошак и она *морају даносити држави приход*; у противном треба их ликвидирати и предати у приватну експлоатацију.

Има скоро пет година, од како је на дневном реду питање о грађењу Јадранска Железнице. То питање је од велике важности, јер је један од најглавнијих задатака младе Краљевине.

Изгледа, да ће се то питање ускоро решити. Али ни у ком случају не треба заборавити и другу страну медаље, и то оне годишње исплате, ануитете, које су везане за зајмове за грађење нових железница. Жалостно искуство у експлоатацији постојећих железница не обећава ни у будуће ништа доброг. Зато пре него што се отпочне ново грађење и нов зајам, треба још и још једном прегледати шта обећавају држ. буџету нове железнице. Ако те нове железнице буду доносиле губитке и поред тога буду захтевале исплату камата за нове зајмове, такве нове зајмове, такве нове трошкове држ.

буџет неће издржати и онда се нећемо моћи помоћи никаквим редукацијама, пошто државни дуг не чека.

Међутим стање државног дуга Краљевине и без тога је веома напрегнуто. Тако по буџету за 1928-1929 год. камата и амортизација за државне дугове израчунати су на 800 мил. дин. Према прошлој години то је повећање за 260 мил. дин. Према општој суми држ. расхода (без држ. предузећа) ти расходи око државних дугова већ износе 11,5%. Од тога је већи само трошак за војску и морнарицу и трошак за пензије и инвалидске потпоре. Сви остали расходи, апсолутно за сва Министарства без разлике, мањи су од тих расхода за државне дугове.

Али то још није све, пошто наш државни дуг још није стабилизиран, па чак није потпуно ни утврђен. Несумњиво је да се исплате за држ. дугове морају још повећати, пошто у буџету нису урачунате исплате за нерегулисане ратне дугове Француској. Осим тога остаје још нерешено питање и о исплати предратних дугова Француској и арбитражни суд треба да реши по каквом се курсу мора да изврши исплата, по златном или по берзанском или по каквом компромису?

Затим остаје потпуно непознато питање о тако званим » летећим дуговима«.

Те суме су веома неодређене: сваки их рачуна на свој начин.

Свакако је потребно предвидети и очекивати веома велики пораст расхода око исплате држ. дугова, за које стално иде интерес и то повећава њихову првобитну суму.

Те поучне цифре: 56 милијарде основног држ. дуга и $2\frac{1}{4}$ милијарде годишње ануитета, нека служе као оломена, са каквом опрезношћу треба примати на рачун држ. буџета још нове држ. дугове, па ма и за најкорисније циљеве. Нарочито за жељезнице, које и без тога већ притискају државни буџет.

У области држ. дугова постоји један веома важан и још доста непознати одсек о ратним репарацијама. Што су то у самој суштини репарације? По пређашњој терминологији оне су се звале контрибуције; сада се зову репарације са том разликом, што се један део репарације прима у облику робе (од Немачке) па чак и намирница (од Бугарске и Мађарске).

Те суме никако нису мале, оне се рачунају у милијарде дин. И ја апсолутно не могу да разумем, како та милијарна државна примања мимоилазе државни буџет? Па сама репарација је позвата да надокнади ратне трошкове победника. Сада је то питање још важније, зато што су држ. буџети европских држава, у које спада и Југославија, оптерећени до крајности баш због тих ратних трошкова: то су исплате ратних дугова; а код нас су то и исплате за држ. ренту ратне штете.

Министарство Финансија само је рачунало наш ратни дуг у јулу 1925 год. на 15,3 милијарду дин.; ренте ратне штете

било је пуштено у суми од 3.9 милијарде дин. Тако дакле имамо више од 19 милијарди дин. ратних расхода. За то време Краљевина је добила на име репарација од Немачке, Бугарске и Мађарске у материјалу и у злату око 4,5 милијарде папирн. дин. Али где су забележена та примања и у колико су она олакшала наш држ. дуг и наш држ. буџет? Без сумње ти рачуни и обрачуни су негде записани и негде се рачунају, али они се морају уносити у држ. буџет као уопште сва држ. примања. У противном се добија поред званичног држ. буџета још и један тајни, у који се односе и рачуни и примања по репарацијама. Могуће је, да би и рачуни држ. дефицита по буџету и држ. летећи дугови били други, ако би се ти рачуни од репарација уносили у буџет.

Питање је неоспорно: у пасиви држ. буџета—исплате за ратне зајмове и за ренту ратне штете; у активи—примања на рачун репарација. Онда су рачуни јасни; онда се види у колико репарације покривају држ. издатке. И та чињеница, да се значајни део репарације добија у облику материјала, а не у облику новца ни у колико не мења ствар, пошто нема сумње да држава треба материјал исто толико колико и новац и пошто су те поруџбине изазване стварном потребом за овим или оним материјалом.

Питање обрачуна са примањима од репарације мора да се регулише: та примања морају да се уносе у држ. буџет, па ма и у облику засебних прилога, да би била јасна њихова веза са држ. дуговима и расходима око истих.

2. *Задуженост сељака и сеоски кредити.* Питање о сеоском кредиту, налази се у најтешњој вези са државним дуговима. Операције Држ. Хипотекарне Банке зависе од тога, да ли ће јој поћи за руком да добије кредит у иностранству. Страни зајам је главни извор, који храни хипотекарни кредит у земљи. Међутим све то у суштини је неправилно, пошто је хипотекарни кредит један од најобезбеђенијих кредита, па га зато нема смисла давати страним повериоцима.

Сматрам да је најглавнија мана операција Хипотекарне Банке што она ограничава свој делокруг у главном на градске непокретности, и то првенствено у престоници, а потпуно игнорише кредит сеоски. Међутим баш тај сеоско-земаљски кредит и ствара највеће могућности и перспективе.

На жалост морамо признати, да у Краљевини апсолутно нису развијене те најсигурније операције земаљског кредита, а заложнице Хипотекарне Банке, ти најсигурнији каматни папири, чак се и на виде у оптицају, њих нема на берзи. Хипотекарна Банка жели да се ослања на стране зајмове, али ти зајмови прете да је униште, пошто су они и иначе велики. Хипотекарна Банка мора да пређе на систем заложница, које се пласирају у земљи самој и пре свега на систем земљишног сеоског кредита. За то се ствара веома zgodна прилика

да се почне са давно очекиваним операцијама Зеталског кредита издавајући у том циљу заложнице.

Ја говорим о меничној презадужености сељака. По приближним прорачунима наших економиста та задуженост износи 3 милиарде дин. О томе је говорио и онај сељак на конгресу у Јагодини чији програм ја сада разрађујем. Много се писало и говорило о том меничном дугу сељака од 3 милијарде; он је чак служио као изборна платформа за последње изборе за Народну Скупштину. Говорило се и о мораторијуму тих меница и о државној помоћи за село, и т. д.

Ја предлажем најпрактичнији начин за ликвидирање тог зеленашког меничног дуга сељака и то: конверзију истог у заложнице Хипотекарне Банке.

Да се понуди свима, који имају те менице, да их о одређеном року промене за заложнице Хипотекарне Банке, наравно ако на то пристане сам дужник. Менице које се на време не поднесу губе снагу. Није тешко израдити детаље те кредитне операције: разуме се да тај зајам не може да буде дугорочан, пошто сама сума дуга сразмерно није велика, она је тешка за становништво не због величине основног дуга, већ због величине камате. Али пошто је у свакој културној држави забрањено законом узимање прекомерне зеленашке камате, стога ће бити потпуно правично и природно да се та камата одреди до обичних 8—10% годишње са обзиром на камату других држ. папира. Остало је по обичном плану исплате позајмица Хипотекарне Банке т. ј. 14% уз исплату за 12 година, а са допуштењем да се и пре рока изврши исплата.

Нарочито препоручујем да се употреби тај начин ликвидације меничног сељачког дуга, јер поред питања о ликвидацији зеленашких меница, што је већ само по себи велика срећа, међу становништвом у целој земљи почеће да циркулишу заложнице Хипотекарне Банке које ће доспети и до берзе као што је био случај и са рентом ратне штете, па ће то постати најомиљенији државни папир код берзијанаца и банака.

Сељак се у будуће за својим кредитом неће обратити зеленашима, већ Хипотекарној Банци. А у исто време солидни државни папир осигуран залогом земље са сигурном каматом, мора да заузме одговарајуће место у берзанском промету.

Заложнице хипотекарних банака имају огромну будућност и најшире перспективе, ако се само становништво навикне на њих и ако оне продру у берзански промет, јер је то папир најсигурнији, обезбеђен хипотеком, и потпуно независан од стране пијаце. Можемо лако да замислимо колики се хоризонт отвара пред очима сеоског становника захваљујући хипотекарном кредиту: после те принудне операције око ликвидације меничних зеленашких дугова, други корак би требао да буде развијање средњерочног мелиорационог кредита, за побољшање сеоског газдинства; а затим и дугорочних кредита, везаних са

мобилизацијом земаљске својине при прелазу исте из једних руку у друге. Само помоћу залога земље и хипотекарних позајмица, могуће је лакше развиће продаја и коповине земљишне имовине.

Не могу да замислим какав би други начин било могуће предложити, при постојећим условима државног газдинства и при постојећој економској коњукури, за широко напредовање сеоског земљишног кредита? Не треба се ни надати да ће се издати из државне касе што год у ту сврху, пошто државни буџет узалудно тражи начина да смањи своје трошкове; а мали кредити који се дају ново основаној Дирекцији за Земаљски Кредит, јасно показује да је немогуће употребити тај начин за кредитовање сеоског становништва. Смешно је спомињати некаквих 50 милиона динара годишње за стварање фонда за земаљски кредит, када се ради о три милиарде сеоске задужености и о једној милијарди годишње исплате тог дуга? Потпуно је јасно да је таква мизерна сума у држ. буџету сбичан палиатив, да је само способна да установи нови ред чиновника у Министарству, али не да створи сам кредит.

У последње време у економској литератури појавила се нова хипотеза: то је издавање банкнота Емисионе Банке са подлогом земљишне имовине. Присталице те нове хипотезе доказују да је вредност земље много чвршћа него ли вредност злата, које је пред нашим очима после рата изгубило око 40% своје куповне снаге. Та теорија о новој подлози за папирни новац, заслужује најозбиљнију пажњу и Америка која је сакупила у својим рукама све готовине злата, изгледа да је добро оценила сав значај тог проблема: зато Америка тако радо излази на сусрет увођењу златног важења у Европи.

Али од стављања на дневни ред те нове научне хипотезе, па до практичког остварања исте још је веома далеко. У нашој Краљевини, рачуни Народне Банке тако су се силели са рачунима Министарства Финансија, да би уношење нових компликација претило да потресе мучно стечену стабилизацију динара.

Услед тога и тврдим, да је операција издавања заложница Хипотекарне Банке за сеоски кредит највише пожељна и једино могућа.

3. *Сеоски путеви.* Последњи одсек нашег програма за решавање привредне кризе сељака обухвата побољшање путева.

Краљевина баш сада преживљује најнезгодније време прелаза од државне експлоатације ка газдинству локалном и обласном, у које спадају и путеви.

Пред обласним скупштинама стоји цео ред неодложних задатака око народног образовања, народне здравствености, око сеоског газдинства и око путева. За све то потребне су паре и паре. Зато и кажем, да ми сада преживљујемо најтеже време

прелаза од државног газдинства ка самоуправном, пошто пред самоуправом стоје многобројни задатци а у исто време оне немају пара за остварење истих.

За становништво, за платноца порезе, тај прелаз државних функција од државе на области, везан је само са неким оптерећивањем, а то већ није у складу са привредном кризом која се сада преживљује.

Истина држава није предала области све путеве, те према томе може да их поправља и да гради нове али и за то су потребни ванредни кредит, потребни су зајмови; што нас опет води државним дуговима који иду у десетине милиарди.

Југословенске области тек што су се појавиле, тек што су се родиле и још се уче ходати. Пример Финске је погодан. Када сте долазили у Финској у село, прво што вам је падало у очи били су дивни друмови; Ко је управљао тамо тим послом и ко је оправљао те путеве? Искључиво кулук. Тај кулук се вршио сваке године, па чак и по неколико пута годишње. Мислим да у овом времену новчане кризе сељачког становништва Југославије, такав кулук за поправљање локалних путева једини је начин да се исти поправе и доведу у ред.

Мени се чини да је много боље да се тај систем завођења кулука за локалне путеве пренесе на обласне скупштине. Такав поредак је несравњиво једноставнији и бржи, него законодавни пут преко Народне Скупштине, пут веома спор, незграпан и тежак. А при томе свака област може да има своје особине у путевима које ближе и лакше могу да схвате органе обласне самоуправе.

4. *Земљорадња и сеоска новчана криза.* Земљорадничка криза се појачала за последње две године. 1926 год. већ се по мало осетила тешкоћа у извозу пољоприв. производа у иностранство, и ма да је цена пољопр. производа за ту годину знатно пала, одлична жетва покрила је тај недовољан извоз у трговачком билансу, који је ипак био активан за 189 мил. дин. Али у 1927 год. слика се одмах променила: трговински биланс био је пасиван скоро за милијарду, пошто се извоз из Краљевине смањило за једну и по милијарду, а у исто време увоз за пола милијарде динара. Разуме се да је то смањивање извоза ишло у главном на рачун пшенице и кукуруза, који су те године веома рђава родили. Сељак је страдао јер није имао ни зрна за продају, значи да је новац престао због тога да долази у село. Међутим код њега је остала потреба да купује робу. Ту се крије узрок меничног сеоског дуга од 3 милијарде дин. Али последице земљорадничке кризе нису се на томе зауставиле, пошто није само наш трговачки биланс показао дефицит од 1 милијарде дин. него и платни биланс дефицит од 2 милијарде дин. Та цифра од две милијарде дин. пасивног платног биланса страшна је за цело наше државно газдинство: одакле да се узму те 2 милијарде да би се исплатиле

иностраниству? Познато нам је, да је и држ. буџет за 1928/1929 год. закључен са дефицитом. Истина тај дефицит није велики на папиру и њега је могуће отклонити стегнувши крај са крајем. Али то је само на папиру. У ствари нама је познато, да су за прошлу 1926/27 год. држ. приходи непотпуно сакупљени и то према биџету у износу 1.116 мил. дин. те је због тога остало неизмерних расхода за ту годину око једну и по милијарду дин. Има веома интересантних прорачунавања др. Шећерова, који доказује да се буџетски дефицити понављају код нас сваке године. и да су постали хроничне природе.

На основу чега се може претпоставити да се неће поновити то исто и у следећој буџетској години, тим пре што се говори о оскудици у новцу код сељака, нашег главног платиоца пореза. То је перспектива држ. буџета при претресању питања о кризи пољопривреде.

До ових закључака долазимо у погледу економског стања наше земљорадње у вези са стањем нашег државног газдинства:

1. Извоз земљорадничких производа у иностранство смањило се за једну и по милијарду. У исто време сеоско становништво везано је годишњим исплатама по меницама од прилике за суму од 1 милијарде динара. Значи, и ако се успостави нормалан извоз из земље, сељак ће ипак осати под теретом исплата својих дугова, које је починио за време кризе.

2. Због смањивања извоза из земље, и због закључивања нових страних зајмова, платни биланс Краљевине постао је пасиван за 2 милијарде дин. У исто време извршење држ. буџета, дало је мањак у износу 1 милијарде динара, од којих половина пада на мањак око експлоатације железница. Државна задуженост износа више од 56 милијарди динара, и уз најумеренији проценат пораста потребно је, да државни буџет исплаћује годишње више од 2 милијарде динара. Значи, и ако се успостави нормални извоз из земље, платни биланс Краљевине остаће пасиван услед пораста дуга на страни,

Где је излаз из тог положаја?

Довољно сам се већ задржао на детаљима о земљорадничком кредиту, путем замене зеленашких меница у селима заложницама Хипотекарне Банке. Та замена не само да би ослободила сељака од јарма зеленашких камата и сачувала знатну суму новаца за његово газдинство, већ би служила и као почетак развића земљорадничког кредита.

Али за напредовање сеоског газдинства није довољан сам кредит. Потребна је још и организација правилног сеоског газдинства.

Па кад за ту сврху видимо у држ. буџету за 1928/1929 год. кредит од 138 милиона дин., онда се не треба чудити ако пољопривредна криза постане перманентна.

То питање је од највеће важности за нашу Краљевину, пошто овде, у искључиво земљорадничкој земљи, благостање сељака је благостање целе државе.

Тако дакле: дизање пољопривредне културе у земљи, побољшавајући начине земљорадње и сточарства, с једне стране, и заштита властите пољопривредне продукције од конкуренције страних земаља с друге стране, то су основи позитивних мера за борбу са кризом земљорадње у земљи.

Познато нам је да само држ. порез и монополи захтевају $7\frac{1}{2}$ милиарде дин. годишње, такође је познато да увоз робе из иностранства захтева 8 милиарде дин.

Ја не видим осим пољопривреде других извора одакле би се могла поунити та празнина. Требало је само, да се појаве неки неповољни услови у пољопривредном газдинству за последње три године и одмах су се показале последице тога и у државном буџету и у трговинском билансу и у задужености села. А шта би било, када би се ти неповољни услови продужили и постали још оштрији? Да ли ће бити у стању градско, чиновничко и фабричко становништво да исхрани само себе? За кога би радиле фабрике, дућани и банке, ако нема извоза у иностранство, а унутрашња је пијаца без новца? Одакле би добили своју зараду раденици и одакле би држава исплатила плату својим чиновницима?

Наша пољопривреда је алфа и омега целог нашег народног и државног газдинство, нашег кредита, наше индустрије, наше валуте.

Ја сам намерно представио све страшније и намерно погоршао слику могуће кризе пољопривреде, да би показао значај пољопривреде у општем економском склопу земље. На срећу и ако је стање опасно, оно није тако безнадно: наравно да је опао и то за неке предмете потпуно извоз пољопривредних продуката, али се извоз ипак вршио и врши се, унутрашња пијаца, ма да је смањила потражњу ипак још купује фабричку и страну робу.

Ако пошаље Бог добру жетву, онда ће се стање пољопривредника ускоро побољшати. А страшна претња од последње две године нека служи као лекција за будућност.

У последње време се стално претреса питање о прелазу Краљевине на златну валуту. Незнам у каквом ће облику бити та новчана реформа: или у облику нове монетне јединице, као што је у Аустрији или Белгији, или путем утирђивања постојећег курса динара као у Италији.

Ја не разумем сам циљ те реформе, нарочито у тако тешко време економске кризе целе земље. Шта се дакле тиме добија и зар ће законодавни декрет ма у колико побољшати стварно стање валуте?

Потпуно разодем сву важност стабилне, чврсте валуте за целу економију земље. Краљевина је то постигла са великим напорима и са економским потресима: динар је стабилан, и то не само у Европи већ и у Америци; у Њу Јорку на берзи динар

је сталнији него у Цириху. Да ли може законодавни декрет да учврсти ту стабилност?

Немогуће је наредити динару да не варира; могуће је у ту сврху предузимати финансијске и економске мере и пре свега тежити да се има повољан за земљу трговински и платни биланс и буџет без дефицита. Да ли постоје ти неопходни услови сада и да ли можемо имати тврдо убеђење, да при успостављању златне валуте она неће отићи у иностранство?

Или ће можда утврђени курс валуте остати само на папиру, а размене за злато неће ни бити; о том случају у чему ће се састојати реформа и чиме ће се она одликовати од постојећег стања динара како у земљи тако и у иностранству?

Одговориће ми се да да ће нов зајам на страни у довољној мери осигурати стабилност курса динара. Такво је стање већ сада са динаром али ја не осећам нарочите радости када хоће да ме обрадују са новим зајмом.

Из целокупног овог прегледа, а нарочито из критичког стања наше пољопривреде, јасно се види, да је економско стање Краљевине баш такво, када су опасни странци са својим даровима: када се има 56 милиарде држ. дуга, треба бити веома опрезан према новим дуговима, па ма и инвестиционим, док те инвестиције (железнице) доносе губитке.

Тај дуг ће опет пасти на терет држ. буџета, на сељака, а он је већ засићен до гуше са својим дуговима.

Закључак. Да сумирамо све изложено:

1. Тежина непосредног оптерећивања наше пољопривреде, не зависи толико од висине пореза, колико од малог дохода од земље. Наш сељак земљоделац добије годишње за једну душу три пута мање од Енглеца, пет пута мање од Американца и два и по пута мање од Француза. Па чак и побеђени Немац који плаћа репарације, и он добије два пута више него наш сељак. Није ни чудо што ти страни платиоци лакше подносе него наш сељак душло веће оптерећивање, они имају одакле да плате.

Па ипак наш сељак плаћа и сувише, пошт држ. буџет до сада није уређен: апсолутно несме да буде да држ. предузећа а нарочито железнице као најскупље предузеће доносе држави губитке, који се надокнађују од платиоца порезе. Сва државна предузећа морају доносити приход држ. буџету, да би се могло смањити пореско оптерећивање. У томе и јесте смисао држ. предузећа, у противном треба их ликвидирати и предати приватној експлоатацији.

Даље, ратне репарације, које је народ својом крвљу добио, несме да иду непознатим путем без држ. буџета. Сума тих репарација износи милиарде динара; ти крвави милијарди морају се пре свега употребити за покриће ратних зајмова и дугова Краљевине; они се морају за свакога јасно показати у држ. буџету.

Напослетку, време је, да се већ једном тачно утврде и регулишу сви државни дугови Краљевине. Већа половина тих дугова, остаје неодређена. Не треба се задовољити тиме што је у држ. буџет унета сума за исплату дугова од 800 милиона динара, када компетентни људи доказују да та исплата захтева 2 милиарде динара годишње. Одлагати утврђивање суме држ. дугова на неодређено време, то је политика ноја, пошто свака година повећава основну суму дуга, јер се истој додаје неисплаћена камата.

Када је стање држ. дугова у таквом хаотичном нередом, закључивати нове зајмове на страни веома је ризикантно за држ. газдинство па чак и за зајмове инвестиционе, т. ј. за каква корисна држ. предузећа, док сама та предузећа доносе губитке. Под таквим условима веома је опасно поставити се на клизави пут нових држ. зајмова, који прете главном платиоцу-сељаку са све новим и новим тешкоћама оптерећења.

2. Ради олакшања меничне задужености сељака, која изискује од прилике око 1 милиарде дин. годишње за исплату камате, потребно је одмах издати заложнице Хипотекарне Банке за ликвидирање тог меничног јарма сеоског становништва. Све сељачке меница морају се у одређеном року предати ради замене за заложнице-

Независно од тога неопходно је потребно предузети кораке да се те заложнице шире међу становништвом, доспу до берза и банака, како би се даље развијале операције сеоског кредита, мелиративног тако и дугорочног, и то без учешћа страног капитала, а искључиво уз припомоћ тих заложница Хипотекарне Банке. Без тих сигурних мера сеоски хипотекарни кредит неће никада да напредује; пошто тај кредит несме да се ослања на стране зајмове.

Свакако мора се променити у самој својој основи политика Хипотекарне Банке, путем преношење њених операција из вароши у села. Градови се могу сами побринути за организацију хипотекарног кредита за градске грађевине, оснивајући своје кредитне задруге са узајмље им капиталом на подлози својих заложница. Село није у стању то да учини, пошто су сеоске општине и сеоске задруге сувише мале за такве огромне кредитне операције. Вршење тог задатка сеоског хипотекарног кредита мора да прими држава, али треба озбиљно то да схвати, у великим размерама.

3. При садашњем стању држ. буџета и држ. финансија држава нема могућности да побољша у велико стање локалних путева, она нема средстава за то.

Локални путеви су у коментацији и обласних самоуправа. Али те самоуправе тек што су основане, те такође немају новчаних средстава. Стога се обласне управе морају побринути да се локални путеви доведу у ред кулуком, као што се то са успехом ради у малим државама на пр. у Финској, у којој

су локални путави у примерном реду само због кулука. Тај начин не захтева одједном великих трошкова, него дејствују постепено, методично и сигурно. Постоје такве сезоне, таквих времена у години, када становништво има слободна и кола и реденике: па ако се они у то време упуте, макар и на кратко време само на неколико дана за поправку локалних путева, онда би се могли добити задивљавајући резултати.

4. Независно од тих редовних мера, не можемо ћутке да пређемо преко малог прихода наше земљорадње.

Наравно тај се приход не може одмах повећати, већ само постепено. Али ипак потребно је признати, да је то питање основно у целом плану за уклањање економске кризе не само села већ целе државе.

Потребно је признати да су кредити одређени по буџету за пољопривреду претерано мали.

Обласне управе морају такође помоћи у том основном послу целокупне земаљске привреде.

Сељак и земљорадник сачињавају главни основ наше државе и нашег народног газдинства. Индустрија има своје задатке и своје заслуге. Без индустрије такође не може држава да егзистира. Али је немогуће негирати чињенице и затварати очи пред тиме да наше народно газдинство сада живи од земљорадње. Благостање села је и благостање индустрије, града и државе. И наша економска криза проћи ће тек онда када прође криза пољопривредника. Другог излази не може бити.

А. Еропкин

Стање Народне Банке

И ако се много раније знало, на каквој ће се бази извести реформа закона и статута Народне Банке, ипак се није осетио велики утицај на курс акција. — Напротив, после збора тражња је слабија и курс је пао на 6820 (понуда). Таква је, уосталом, ситуација уопште на тржишту ефеката. Не траже се акције и курс је слабији.

Метална подлога Народне Банке стално се топи. Пре три месеца (крајем априла о. г.) било је укупно девиза и метала 370,2 милиона, а на дан 22 јула свега 353,2 милиона.

Зајмови на менице нешто су се повећали. И ако је прошао рок за отплату сезонских кредита, већина је дужника пролонгирала и сада се већ улази у јаку житарску сезону. Укупна сума издатих зајмова по есконту и ломбарду износила је 1.576,4 милиона динара.

Остале су позиције без великог значаја. Једино се циркулација новчаница знатно смањила: 5.159,7 милиона на дан 22 јула о. г.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Самостална Монополска Управа Краљевине С. Х. С. Рачун изравнања и рачун губитка и добитка за буџетску 1926/27 годину. Београд 1928.

Министарство Финансија, односно Главно Државно Рачуноводство, не труди се и не жури, да нам после рата пружи завршне рачуне, и ако је на то обавезно по закону. То до сада није чинила ни Монополска Управа и овако се правда у предговору горње своје публикације:

»Несређене послератне прилике у државној администрацији, знатни проширени делокруг рада Самосталне Монополске Управе и са тим скопчана организација и реорганизација монополске администрације ометали су Самосталну Монополску Управу да раније склопи и публикује своје завршне рачуне. Уз то Самостална Монополска Управа по ослобођењу и извршеном уједињењу нових покрајина није била извршилац буџета прихода и расхода нових покрајина, већ су извршиоци буџета били Финансијски Делегати. Тек 1. децембра 1920. год. Самостална Монополска Управа била је у могућности да прими рачунске послове од Финансијских Делегата и пренесе их на ново основана Рачуноводства при Обласним Монополским Управама у Сарајеву, Љубљани, Загребу и Сплиту с тим, да доцније изврши централизацију финансијске администрације. То је и учињено 1. јануара 1922. год., од кога је дана Самостална Монополска Управа примила на себе извршење буџета прихода и расхода по струци монопола за целу територију Краљевине«.

Међутим, ово је једна од најважнијих финансијских установа наше земље. Њени приходи представљају четвртину свих државних прихода. Зато је овај завршни рачун од нарочитог интереса.

Из завршног рачуна за 1926/27 види се да је укупан приход износио 3.119 милиона, од чега више од половине долази на монопол дувана. Расходи износе 756,6 милиона, а чист приход 2.362 мил. Од тога 140 милиона иде на отплату предратних српских зајмова у иностранству, као и 8⁰/₀ зајма од 1922 (Блер). Према ануитету од 44,6 милиона на ажију и друге трошкове издато је 96 милиона. Министарству Финансија ставља се на расположење чист приход од 2.221 милион.

Осим података, који се односе на завршни рачун, дат је и један преглед о кретању прихода и расхода за све буџетске године од 1919—1927.

Похвална је намера Монополске Управе што се враћа старим, добрим обичајима предратним и уноси што више јавности у свој рад. Не можемо пропустити, а да овде не истакнемо, да заслуга за ово припада вредном и савесном челнику одељење Рачуноводства г. Св. Ђођевићу. Н. Ст.

Грујица Аџемовић; Здрав Задружни покрет, књига за народ. Павчево 1928.

Познати просветни радник и стари задругар г. Груја Аџемовић написао је једну књижицу под горњим насловом и сасвим умесно изводи, де је спас нашем земљораднику у задружном покрету.

У време, кад је ушло у моду да највише говоре о сељачким невољама они који најмање познају потребе земљорадње и који се целог свог века нису јаче и стварније интересовали животом на селу, — добро је да се чује реч једног човека који је највећи део свога живота провео радећи са сељацима у задругама и јавном животу уопште. Нарочито су интересантна опажања пишчева о француском сељаку, кога је видео за време избеглиштва у 1915/18.

Једна озбиљна опомена упућена је нашим политичарима, који су у Парламенту. Г. Аџемовић каже: »Они носе одговорност и пред својом савешћу и пред народном, као и пред културним државама што се никад, као и данас, неће да групишу, и буду солидарни без обзира на политичку подвојеност, у овом деликатном нитању: како треба уздигнути нашег сељака, те да и он што пре постане напредан, просвећен и културан« (стр. 18).

Н. Ст.

Славко Сиришћевић; Поморска статистика Трговачке и Обртничке Коморе у Сплиту за 1927.

Ново пријатно изненађење чини вам сва најновија публикација Сплитске Трговачке Коморе. Издање је за сваку похвалу колико у опреми, толико у садржини, али нарочито нам задовољство чини што је најзад дат један правац и један систем овим статистичким публикацијама и елиминирано дупло њихово издање у мало различитој форми а са скоро истом садржином од стране Управе Поморства (Дирекције за Поморски Саобраћај) и ове Коморе.

Пошто је садржина ове публикације од велике важности за посматрање и оцену развитка нашег поморства и трговине преко наших лука ми ћемо се позабавити њезиним резултатима. Први део је мање интересантан, и ако врло исцрпан, јер у њему се износе цифре о кретању лађа. Резултати су израђени у броју лађа и у броју регистарских тона т.ј. у простору или обиму лађа.

I.

У овој статистици изнети су извештаји 64 лучких уреда, док за друге 42 луке, које се воде код Поморске Управе као пристаништа, није уопшта објављен извештај, јер у тим пристаништима није било лучког уреда који би водио евиденцију о саобраћају. Међутим ова 42 пристаништа вредна су пажње јер сва су додиривана од пароброда редовитих линија,

а не само од једриља и слободне пловидбе. Нека од њих пак имају и доста знатан трговачки промет, поједина као на пр. Обровац, Опузен и т. д. имају чак врло живахну трговину, јачу него ли врло много лука за које Управа Поморства води сада евиденцију. За жаљење је зато што Управа Поморства ни до данас није била у стању да постави своје органе у тим лукама. Надамо се да ће се ти недостатци у што краћем року уклонити.

Свега је прошло кроз тих 64 лука 142 хиљаде лађа које су узимале бродски простор од свега 23,661.344 нето регистер тона. Свака нето регистер тона захвата простор од 2.83 m³. Ово може дакле донекле дати слику огромног бродског простора који је саобраћао у нашим лукама. Али у тој цифри рачунати су бродови који су ушли (допутовали) у луке и бродови који су изашли (отпутовали) из лука. Значи да је бродски простор дупло рачунат, пак је зато довољно узети и само цифру допутовалих или само цифру отпутовалих лађа. А те су две цифре разуме се приближне (допутовало 71,021 лађа, 11,839.858 тона, отпутовало 70,984 лађе, 11,821.486 тона).

Врло су лепо одвојене најважније врсти пловидбе и тако видимо да је једриља отпутовало 6740 са 295,113 тона, а параброда редовите пловидбе 58.947 са 9,020.503 тона, док параброда слободне (нередовите пловидбе) 5.297 са 2,505.870 тона. Упада у очи мали број једриља и њихов сразмерно минималан број тона, затим мали број лађа слободне пловидбе али њихов сразмерно велики број просторних тона. Ако даље загледамо видећемо да у 10 лука се у опште не појављује слободна пловидба, али само у већим лукама се појављује у броју вредном пажње. Њихов сразмер према редовитој пловидби је све повољнији у колико је лука већа.

Има само 4 луке у којима је целокупни број приспелих и отпутовалих лађа прелазио цифру 5000 и то: Сплит (15,036), Шибеник (7,254), Дубровник I. и II (7696), Сушак (6556), а само још 6 лука са преко 3000 тона, док само 9 од свих 64 има испод 1000 лађа годишње.

Пет лука имало је свега бродског простора преко 1,000.000 нето регистер тона и то Сплит (4,610.387), Дубровник (2,754.966), Шибеник (1,514.369), Сушак (1,446.044), Корчула (1,103.793). Бесумње да Корчула није примила овакову посету лађа на рачун њезиног трговачког значаја него једино због њеног положаја као пролазна додирна тачка из јужног у средње и северно приморје. Даљих 37 лука имало је преко 100.000 тона бродског простора.

Интересантнији од овог прегледа јесте преглед промета бродова по земљама доласка (т.ј. порекла) и одредишта (у коју земљу је лађа директно путовала из наше луке). Из овог прегледа се уверавамо да преко 70% бродског простора који се појављује у нашим лукама, саобраћа између наших лука

(а не са лукама иностранства) а то је свега 8,222.611 регистер тона (од свега 11,821.486). Посматрајући број лађа добија се још већа пропорција јер око 90% тог броја саобраћа између наших лука (63.193 лађе од свега 70 984).

Али од тог великог броја највећи део (55241 лађу и 1,529.759 тона) отпада на редовиту пловидбу а тек 3,471 лађу и 543.536 тона) отпада на слободну пловидбу.

Сем сасбраћаја са нашим лукама, дакле локалног (за разлику од интернационалног саобраћаја) појављују се још 32 земље као земље директног одредишта или поласка лађа за или из наших лука.

На Италију (у одласку и поласку заједно) отпада истина само 6.213 лађа (ни 10% наших лука) али 2,095.232 тона ($\frac{1}{4}$ саобраћаја између наших лука).

После Италије најзнатнија је Грчка са 824 и 376.251 тона, пак Енглеска (197.906 тона), Египат (109.412) и Аргентина (108.870) а остале су испод 100.000 тона бродарског простора и са малим бројем лађа (сем Албаније због 156 једрилица).

Још интересантнији, а нарочито с националног гледишта јесте преглед промета бродова *по заставама брода*. Јер у њему се огледа јакост наше заставе и нашег националног поморског бродарства у нашим лукама.

По броју лађа и по тонажи опет добијамо једну утешљиву слику јер под заставом наше краљевине пловило је у нашим лукама 64.324 лађе од свега 70.984 односно 9,023.814 нето регистер тона простора од свега 11,821.486. Али од тог великог броја наших лађа 55.811 и 8,038.853 тона припадало је редовитим пругама а то је већином каботажа (локална обалска пловидба), а тек 3945 лађа и 822.665 тона слободној пловидби. Италијанска се је застава међутим вијала на 6214 лађе и 2,233.632 тоне, од чега 3136 са 981.650 тона редовитих (отпутовалих) лађа, а 1056 са чак 1,124.586 тона слободне пловидбе, отпутовалих лађа (дакле за 50% више него ли наше сл. пл.)

После Италије најјача је Енглеска застава (333.127 тона), пак Холандска (81.989), Грчка (57,589), Немачка, Данска, Француски и још 9 застава између којих је вредно забележити да се налази и чехословачка.

У даљим двама прегледима понављају се предње две статистике изражене у перцентима што смо већ напред додирнули.

Врло користан јесте упоредни преглед бродова присталих у главнијим лукама и то у години 1913. (предратни саобраћај) и за читав период од 1922. до 1927. Упоредна статистика је изнета за свега 22 луке и то за 4 луке северног (хрватског) приморја, за 7 лука средњег приморја (северна и средња Далмација), за 5 лука Јужног Приморја (Јужна Далмација и Црна Гора) и за 5 острвских лука.

Не улазећи подробније у цифре, довољно је истакнути графички преглед на крају првог дела ове статистике који се

односи с једне стране на целокупни промет бродова у свим лукама, а затим за четири најживље луке. Тај графички преглед показује сталан и брз пораст промета у свима лукама од 1924. до 1927. док је 1923. била декаденција према 1922., а 1913. није потпуна јер недостају статистике за луке хрватског приморја. Напротив из графичког и из статистичког упоређења појединих великих лука види се да у односу према 1913. нису све луке напредовале. Биоград н. мору је много напредовао, има два и по пута саобраћај из 1913. (премда је према 1926. назадавао). Очито је на то утицао нестанак Задра као наше луке и појава Задра као стране луке што је дало подстрека овим заменама Задру, као што је Биоград на мору а још више Преко.

Дубровник напредовао је за 10⁰/₀. Хвар је на истом. Комижа је назадовала за скоро 50⁰/₀, Корчула је назадовала за 25⁰/₀. Котор је назадовао за 25⁰/₀. Макарска је напредовала преко 10⁰/₀. Метковић је назадовао за округло 10⁰/₀. Нови је спао на испод половине 1913. г. Омиш се подвостручио и перцертуално највише је (100⁰/₀) напредовао је према 1913., од свих наших лука. Раб је напредовао са 50⁰/₀. Сењ је мало назадовао. Сплит је напредовао са округло 30⁰/₀. Шибеник је назадовао. Тиват је назадовао са округло 20⁰/₀. Трогир са преко 50⁰/₀. Вис је спао на трећину предратног промета). Као што се дакле види велике су се промене десиле у саобраћају наших лука после рата.

II

Најинтересантнији део овог издања јесте други т. ј. статистика робе. Пре свега у њој је разрађена статистика не више за 64 него чак за 86 лука тако је изостављено још само 28 лука извесног значаја. Ово је ваљда зато што и царински органи помажу поморске власти у прикупљању података, али то се односи само на робу а не и на лађе.

И ова статистика се служи квинталом, центнером од 100 кг тежине уместо тоном (1000 кг) као јединицом тежине која је прихваћена од свију поморских држава за статистичке сврхе, пак то нешто омета упоређење с другим државама. Ми ћемо се зато служити тонама.

Свега је прошло морским путем (не железницом) кроз поменутих 86 пристаништа 2,234.624 тона разне робе. Од тога отпада на трговину с иностранством 1,698.888 тона, а на локалну, унутрашњу трговину 535.747 тона. На увоз из иностранства отпада 368.067 а на извоз у иностранство 1,330.821 тона тежине.

Изражене у перцентима од ове читаве количине робе прошло је (морским путем) кроз сплитску луку 37.2⁰/₀, кроз сушачку 18.6⁰/₀, кроз шибеничку 14.4⁰/₀, кроз дубровачку 9.5⁰/₀, кроз омишку 4.5⁰/₀, кроз метковићску 4⁰/₀, кроз Дугират (крај Сплита) 2.4⁰/₀, кроз Зеленику 1⁰/₀. Све су остале испод 1⁰/₀.

У прегледу увоза и извоза по врсти робе, земљи порекла и застави брода истакнуто је засебно 8 лука, а у 8. рубрици се налазе скупно све остале.

По количини највећи увозни артикли наших лука јесте добар енглески а могуће и немачки **угаљ** (кокс и антрацит) којег а уважамо 148.300 тона. Ниједан други увозни артикл не прелази сто хиљада тона.

Добро је што је најзад дошло до изражаја право порекло ове робе јер се у статистици показује као највећи увозник сама Енглеска са 130.758, али се ипак јавља и Италија, опет јамачно с енглеским угљем, (9.452 тоне) пак Холандија (8091), а ово последње је могуће и рурски угаљ.

Добро те је под нашом заставом превезено скоро половицу читаве количине (69.883 тоне).

Највише 75% га је увезао Сплит (99.185 тона), пак Шибеник (17.433), Дубровник (15.378) и Сушак (13.319).

Други увозни артикл био је **фосфат** (92.510 тона). Он је увезен из Алжира (31.823) Сједињених Држава С. А., Марока, Туниса и Палестине.

Већином је увезен под страним заставама (54.671 тона према 37.839 под нашом). Сав без изузетка је ушао преко Сушака.

За њим одмах долази други сушачки специјелитет: увоз **пирита** (27.653 тона). Највише из Кипра (16.516), пак из Шпаније и Грчке. Све под страном заставом, а с малим изузетком (за Шибеник) све је увезено у Сушак.

Онда долази **сô** (19.606 тона). И тога је највише увезено преко Сушака (11.715 тона) али је много (5.861) и преко Дубровника.

Затим долази **гвожђе** и израде (15.011 тона) и то 4.505 тона на Шибеник, 3.894 тона у Сушак, 2880 тона у Сплит, 2247 у Метковић, 818 у Дубровник. Највише је увезено из Италије (9.398 тона), Немачке (3437), Енглеске, Белгије, већином под страном (8.811 тона) заставом.

Жита, нарочито пиринца (10.526 тона) највише је увезао Метковић (4.478 тона) Сплит (1.601), Дубровника и Сушака (Већином из Италије, 55% под нашом заставом).

Минерално уље (9.779 тона) увезло се је из Румуније (7.150 тона) и поред дунавског пута, из Италије (посредно из Америке 1.561), Енглеске, са скоро 90% под туђом заставом и то највише у Сплит (4.566 тона), Дубровник (4.287) Сушак (350).

Колонијал (7.821 тона) највише је увезен преко Метковића (4.430), Сушака (2.440) Сплита и Дубровника. (Италија и нешто Бразил, 90% наша застава).

Опеке и друге израде од керамике, глине и цемента (5.990 тона) највише се је увезло из Италије (5.983), највише под нашом заставом (4.017). Шибеник је увезао 3.635 тона, Сплит 1.707.

Идући важан увозни артикал **асфалт** (4.545 тона) увезао се је преко Сушака (3.942), Сплита и Дубровника.

Други артикли од важности били су **мануфактуре** (2.419 тона). Метковић (1.180 тона), Дубровник из Италије и Енглеске, 60% наша застава; шећер (2.078 тона), Сплит, Метковић, Сушак из Италије, 75% наша застава. Воће (2.044 тона), специјално дрво за грађу (1.526 тона), сумпор (1.803 тона) први највише на Сушак и Сплит, други на Шибеник, Сплит, Дубровник, Метковић, Сушак. Код воћа наше и стране заставе заступљене су подједнако код дрва и сумпора великом већином (80%) стране. Поврће и вариво (1.814 тона) највише се увози у Сплит (1.313 тона) са $\frac{2}{3}$ под страним заставама. Сви се ови артикли увозе највећом већином или чак искључиво из Италије. Модра галица, вреће, сружје увози се у скоро подједнаким количинама (1.200 тона), прва два артикла из Италије, трећи из Француске, први већином под страном, други под нашом а трећи искључиво под страном заставом. Ово је све роба од које је увежено најмање 1.000 тона тежине.

Има много артикала са 600 до 900 тона. Ту је на пр. уље, земља, камен, песак, мермер, машине и апарати, електротехнички предмети и машине, превозна средства, хемијски и апотекарски производи, азбест.

Нема их баш много са 300 до 600 тона: метали, сирове коже, животињски производи, конзервирана риба, салнитар, експлозив.

По количинама извоз преко наших лука далеко надмашује увоз. Ради се већином о кабастој роби.

Највише се извози дрва за грађу. Прва је лука за ту нашу робу Сушак (156.637 тона). У малом одстојању одмах, за њом, Дубровник (146.428 т.), Шибеник (94.572 т.) је на трећем, а Метковић са тек 26.713 т. на четвртом, Зеленика са 10.292 т. на петом, а Сплит игра врло незнатну улогу у извозу дрва (3.027 т.) Највише се је, разуме се, извезло дрва у Италију (225.372 тоне), али интересантно је и утешно да је на другом месту увозника дрва Аргентина (43.922 т.). Онда долази Енглеска (37.035 т.). И у малом размаку (32.533 т.) Алжир. Грчка (25.376 т.) је на петом, Француска на шестом (15.489 т.) Тунис на седмом (12.742 т.) Белгија на осмом (10.356 т.), а Мароко на деветом месту (10.119 т.). Још има 11 држава које увозе мање од 10.000 т.

На жалост овај наш највећи извозни артикл са преко $\frac{3}{4}$ превезен је под туђом заставом (338.724 т. према 106.584 т. под нашом).

Други и трећи наш најважнији лучки извозни артикл то је чувени производ индустрије и мајдана сплитске околице: **цемент** и одмах за њим **камен лапорац**.

По статистици више се је извезло цемента (313.415 т.) С изузетком 6.580 тона сав је био извезен из Сплита и то нај-

више у Египат (74.319 т.) пак у Грчку (38.707 т.), Сирију (32.080 т.), а скоро подједнако у источну Индију и у Италију (20.950 т.), у Либију (16.255 т.) и у Палестину (11.199 т.) и још друге 43 земље увознице са испод 10.000 тона, између којих чак и Антиле, Чиле, Гуајану, Камерун, Канаду, Колумбију, Конго, Панаму, Того и т. д. Лапорац (тупина) се напротив извози само у Италију (296.842 тоне.) Само $\frac{1}{5}$ цемента и $\frac{2}{5}$ латорца преноси се нашим лађама. Све остало под туђом заставом.

Ово су једина три артикла која прелазе огромну количиде од 100.000 тона.

На четвртом месту појављује се **гориво дрво** и ђумур (62.557 т.) Највише у Италију (58.139) Либију, Египат, Грчку. Преко $\frac{2}{3}$ отишло је туђим застама.

На петом месту у извозу наших лука долази Шибенички специјалитет: **Бауксит** са 77,110 т. Највише у Холандију (49.550 т.) пак Сј. Државе Северо-амерички (15,250 т.), Немачку и Јужну Африку. Са $\frac{5}{6}$ под туђом заставом. Затим долази још специјалитет Шибеника: извоз нашег мрког угља из Сиверића сав у Италију (55,659 т.) са $\frac{4}{5}$ под туђом заставом.

На седмом месту налази се **калцијум цијанамид** (вештачко ђубре) са 14,746 т. од чега скоро 10.000 преко Омиша, 4.680 преко Шибеника.

На осмо извозно место долази опет један сплитски специјалитет: **азбестни шкриљевац** (11.994 т.) који се извози у 30 разних држава међу којима Холандску Индију, Кубу, Сенегал и т. д., али највише у Енглеску и Индију. Тек $\frac{1}{5}$ иде под нашом заставом.

Карбид заузима девето место (10.823 т.) а извози се највише из Шибеника (7,569 т.), Сушака (1,938 т.) и Сплита (892 т.)

После тога опет долази Шибеник на ред са његовим извозом **целулозе** (10.500 т.) највише у Сјед. Државе С. А. (3.125 т.), Италију, Француску, Холандију, Енглеску и Канадска Острва.

Остали артикли су далеко испод 10.000 тона укупне количине (земља, камен, печена тупина, животиње, хемијски и апотекарски производи прелазе још хиљаду тона, све остало испод тога.)

Из промета робе по мору са иностранством у перцентима видимо да смо просечно код увоза и извоза, имали највише посла са Италијом (44.8%) пак с Енглеском (10.8%), Египтом (4.9%), Алжиром (4.3%), Грчком (3.9%), Холандијом (3.8%), Мароком (3.1%), Аргентином (2.6%), Америчком Унијом (2%), Сиријом (1.9%) Источном Индијом, Турском и Либијом (1.5%), Француском (1.3%), Тунисом и Кипром (1.2%), остале земље раде са нашим лукама испод 1%.

У нашем лучком увозу међутим Енглеска има више но два пута (36.6%) већег учешћа него Италија (18%), а врло је јак

извозник у наше луке Мароко (10.6%) и Алжир (10%). Извоз међутим у својој већој половини (52.3%) иде у Италију, а далеко заостаје Египат (6.2%), Грчка (5.2%), Холандија (4.2%), Енглеска (3.6%), Аргентина (3.3%).

Просечно је под нашом заставом пренета непуна четвртина (24.6) промета робе наших лука, док 63.9% ишло је под италијанском заставом, а нешто преко 3% под енглеском и грчком док све остале 11 заставе су преносиле просечно испод 11%.

Код увоза је наша застава јача (43.4%) од италијанске (35.9), а осећа се и Енглеска (6.7%), слабије Грчка, Немачка, Норвешка, Данска, — док код извоза препондерантну улогу од 71.7% игра италијанска застава према 19.0% наше, 3.2% грчке, 2.9% енглеске и 1.2% холандске. Овом питању морамо дакле обратити највећу пажњу и заједнички са трговцима, бродовласника и осталим интересентима то нездраво и опасно стање наше заставе заједнички испитати и наћи му ефикасно решење.

Упоређења робног промета су нам дата за три последње и једну предратну годину у односу на 16 појединих лука. Из тог као и графичког прегледа који се односи на све луке и на четири највеће видимо најпре да се промет робе од 1925. до 1927. константно диже, а нарочити скок се запажа између прошле и 1926. г. Увоз је у 1926, био стао према увозу 1925. г., али је извоз увек истом мером растао.

Сплит је много (скоро 100%) напредовао у односу на предратну 1913., али скоро нема разлике између 1925 и 1927. док је у 1926. био чак назадовао.

За Сушак нема предратног упоређења јер је био део Ријеке, али и код њега је било назадовања у 1926. а не одвећ велике разлике између 1925. и 1927. г.

Шибеник је напредовао према 1913. (а и према 1295.) и то знатно 30% али тек у 1926. г., у 1927. међутим је назадовао.

Дубровник је и пре рата и сада скоро увек на истој висини.

Највише пропорцијално од свих лука је напредовао Омиш. Неке су луке напротив назадовале као Макарска и Трогир.

Цифре изложене у овом делу дају се много анализирати и врло лепо нам показују стање, развитак и изглед односних лука.

Графички приказ промета робе са иностранством лепо нам графички илуструје оно што смо о томе напред већ изнели.

На крају ове публикације садржана је још а исцрпна статистика о кретању путника и најзад статистика морског рибарства.

Пошто је тако успешно извршила унификацију њезине статистике са статистиком Управе Поморства, као даљи важни корак у овом корисном раду, — морала би трговачка комора у Сплиту још унифицирати ову статистику са статистиком Генералне Диреције Царина која је могуће најважнија јер указује и вредност робе која је царињена у нашим лукама.

Са извесним корекцијама и допунама била би онда ова статистика једно драгоцену дело и необично поучни основ за студирање нашег лучког саобраћаја и трговине. За добијање пуне слике требало би још додати статистику сувоземног промета и трговине у свим оним лукама које имају железничку везу, а аналогно подели поморског саобраћаја и трговине.

Тек онда бисмо имали једну заиста комплетну статистику трговине и саобраћаја у нашим лукама.

НЕКРОЛОГ

Љуба Срећковић

Гувернер Народне Банке Кр. С. Х. С.

Рођен 16. јануара 1860. године у Бранковини Ваљевској и по свршетку основне школе у Обреновцу пок. Љуба Срећковић, као свештенички син одгојен с идејом да треба да добије више васпитање, ступио је у гимназију, коју је завршио 1880. године и одмах се уписао на правни факултет тадање Велике Школе у Београду. Већ као студент, иако син једног паланачког свештеника, пок. Љуба је, својим лепим понашањем и добрим васпитањем задобио симпатије старих Београђана, који су га врло радо примали у своје друштво. Дружећи се нарочито са највећим привредницима онога времена, он је и нарочиту пажњу обраћао привредним питањима. То је продужио и по свршетку правног факултета, 1884. године, а то га је највише и препоручило да, кад је, после осам година због промене политичких прилика, био напустио државну службу, буде изабран за секретара Београдског Трговачког Удружења.

Нашав се, тако рећи, у свом елементу, пок. Љуба је сад тек могао да развије своју делатност. И он је то урадио. Потпомогнут од тадање управе, на челу које је био пок. Михаило Павловић, он се сав био посветио побољшању привредног стања, у колико је то зависило од Удружења, чији је секретар он био.

Своју активност пок. Љуба је ускоро имао да развије и то са најбољим резултатима. 1895. год., тадања моћна Аустроугарска, забрани увоз свиња из Србије из чисто политичких разлога. Везана у овом послу искључиво са том великом државом, Србија се од једном наша у једном врло тешком и готово безизлазном положају. Обори трговачки, као и сељачки, били су пуни дебелим свињама, које се нису имале куда да извезу. Потрошња у земљи је несразмерно мања од производње. Покушаји са Марсељем били су убиствени. Угојене свиње лежале су и трошиле храну бескорисно. Ово су најтеже осетили трговци који су се бавили тим послом. Од државе се није могла

очекивати никаква помоћ, јер је она била и сувише слаба да се ухвати у коштац са силном Аустроугарском. Њихови су погледи били оперени на њиховог највишег претставника — Трговачко Удружење у Београду. Трговачка Комора онда није ни постојала.

Такво стање ове наше, нарочито у оно време, врло важне привредне гране, бацило је у велику бригу пок. Љубу и као секретара Удружења, које је морало да води рачуна о трговини и трговцима, и као ретког родољуба. Он је знао да ће се то пигање ипак решити, али да би се имало оруђа, којим би се убрзало то решење, као и сачувало од поновних изненађења, требало је створити неку установу, која би имала да буде нека врста регулатора у нашим односима са Аустроугарском. И, он је дошао на сретну мисао: Створити друштво које ће подићи сточни трг и кланицу у којој би се, евентуално могло и прерађивати месо. Разумели су га, како привредници тако и државне власти. И, на јединственом збору привредника целе земље, одржаном у сали хотела Булевар, буде решено оснивање тога друштва, коме буде изабран за председника пок. Мих. Павловић, тада највиђенији београдски трговац, а за секретара пок. Љуба. Решење је муњевитом брзином приведено у дело. Под управом пок. Љубе почело се клати прво у Нишу а затим у Београду, где је у међувремену била подигнута модерна кланица.

Овај корак је заиста убрзао попуштање од стране Аустроугарске, а десет година касније, кад је Аустроугарска почела економски рат са Србијом, Кланично Друштво, које је пок. Љуба већ био поставио на здраве и чврсте ноге, омогућило је нашој влади да се храбрије одупире у тој неравној борби и да постигне задавољавајуће успехе у преговорима, у којима је учествовао и пок. Љуба, који је, нарочито после тако доказаног разумевања ових послова, увек водио једну од првих речи у овим и сличним питањима.

И при оснивању Извозне Банке пок. Љуба Срећковић имао је јаког удела као секретар Одбора, који је 1900. године вршио припреме за ово оснивање.

Таковећ регулисано питање извоза стоке и сточних производа, затекао је и велики светски рат. А кад је овај био завршен и храбра српска војска ослободила своју браћу с ону страну Дрине, Саве и Дунава, и када су границе Аустрије и Угарске повучене на стварно одговарајуће место и када је у присаједињеним крајевима затечен знатан број кланица и фабрика за прераду меса, пок. Љуба је сматрао, да се мора окренути и другим гранама извозне трговине, ако се жели осигурање народне привреде. С тога је прихватио идеју неколиких млађих извозника о стварању једног удружења, које би имало да поклони сву своју делатност извозној трговини. Та идеја је могла да буде остварена тек онда кад је њено извођење узео у чврсте руке пок.

Љуба Срећковић. Без икаквих личних интереса он је пуних 8 година био преседник Извозничког Удружења у коме је неуморно радио и које је дигао на завидну висину. На том положају он је дошао у додир са најширим кругом извозничког света наше земље. Чика Љуба, како су га они називали, умео је сваком извознику да каже по неку лепу реч, да га помогне, а и да га укори ако би овај ма у ком правцу учинио штогод, што је он сматрао да је за осуду. И, баш стога је он био не само поштован и уважаван, већ и вољен као прави отац.

Народна Банка, чије очи могу најпре да запазе и која најбоље може да оцени рад на привредном пољу, увидела је пуну вредност пок. Љубе и 1922. год. бира га за члана свог Управног Одбора, где је он такође могао да покаже своје савршно разумевање и овога посла, услед чега је 1927. изабран за Вице Гувернера, а 3. марта 1928 и за Гувернера ове наше највише новчане установе. Његов рад у Народној Банци био је врло плодан. Он је растресао оно заосталих застарелих појмова који су се кроз њу провлачили. Управа Народне Банке, увиђајући у њему човека широких погледа и дубоких појмова и разумевања, примала је увек његове предлоге. Њему се има захвалити за стварања ванредних — сезонских извозничких кредита и т. д.

Пре избора за Гувернера Народне Банке многа наша акционарска друштва, у жељи да се користе његовим богатим знањем и искуством, бирали су га у своје управе у којима је он најсавесније радио, не кријући да је он ту и да себе поучи и усаврши, што је и постигао.

28. јуна ове године у 4 часа изјутра склопио је занавек своје очи овај велики и заслужни син наше домовине, оставив најбоље успомене код свакога ко га је познавао и најдубље признање нашег привредног света.

Набавка разне хартије

Управа Државног Монопола набавиће путем прве оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 13. септембра 1928 године у 11 часова у канцеларији Управе

438.888 кгр. разне хартије за Државну Маркарницу.

Услови и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економског Одељења сваког радног дана од 8-12 часова. Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 16275 од 3. августа 1928. године у Београду.

Издавање под закуп права великопродаје соли

На дан 3. септембра, 1928. године одржаће се у Управи Државних Монопола у Београду прва офертална лицитација за издавање под закуп права великопродаје соли у ниже означеним продајним реонима (срезовима) у којима је до сада сама Управа Државних Монопола вршила продају, а према условима Самосталне Монополске Управе М. Пр. Бр. 18327 од 17. јуна, 1927. године, и то:

1.) Продајни реон Дарђански са великопродајом соли у Белом Манастиру. Годишња потрошња соли износи око 304.000 кграма у вредности 760.000.— динара, а снабдевање се каменом и минералном сољу из Монополског Стоваришта Соли у Новом Саду.

2.) Продајни реон Посавски са великопродајом соли у Умки. Годишња потрошња соли износи око 300.000 кграма у вредности 750.000.— динара, а снабдевање се каменом и минералном соли из Монополског Стоваришта Соли у Београду.

3.) Продајни реон Мориховски са великопродајом соли у Старовини. Годишња потрошња соли износи око 124.000 кграма у вредности 310.000.— динара, а снабдевање се морском сољу из Монополског Стоваришта Соли у Битољу.

4.) Продајни реон Струшки са великопродајом соли у Струги. Годишња потрошња соли износи око 270.000 кграма соли у вредности 675.000.— динара, а снабдевање се морском сољу из Монополског Стоваришта Соли у Охриду и Битољу.

5.) Продајни реон Бродски са великопродајом соли у Славонском Броду. Годишња потрошња соли износи око 584.000 кграма соли у вредности 1,460.000.— динара, а снабдевање се минералном сољу из Монополског Стоваришта Соли из Креке.

6.) Продајни реон Иришки са великопродајом соли у Иригу. Годишња потрошња соли износи око 280.000 кграма у вредности 700.000.— динара, а снабдевање се каменом и минералном сољу из Монополског Стоваришта Соли у Новом Саду.

7.) Продајни реон Румски са великопродајом соли у Руми. Годишња потрошња соли износи око 544.000 кграма у вредности 1,360.000.— динара, а снабдевање се каменом и минералном сољу из Монополског Стоваришта Соли у Новом Саду.

8.) Продајни реон Старопазовски са великопродајом соли у Старој Пазови. Годишња потрошња соли износи око 336.000 кграма у вредности 840.000.— динара, а снабдевање се каменом и минералном сољу из Монополског Стоваришта Соли у Београду.

9.) Продајни реон Земунски са великопродајом у Земуну. Годишња потрошња соли износи око 506.000 кграма у вредности 1,265.000.— динара, а снабдевање се каменом и минералном сољу из Монополског Стоваришта Соли у Београду.

10.) Продајни реон Грузански са великопродајом соли у Грузи. Годишња потрошња соли износи око 504.000 кграма у вредности 1,260.000.— динара, а снабдевање се каменом сољу из Монополског Стоваришта Соли у Крагујевцу.

Право закупа важиће од дана закључења уговора па до краја 1929. год., а закуп ће се уступити ономе ко се обавезе, да ће вршиги продају по најнижем проценту преко процента који се даје малопродавцима.

За право учешћа на лицитацији сваки надметац дужан је, да у смислу тач. 1., 2., 3. и 4. чл. 88. Закона о Државном Рачуноводству, претходно положити депозитној благајни Управе Државних Монопола у Београду на име кауције 1% од вредности предвиђене годишње потрошње соли за дотични реон и да означи за који продајни реон полаже кауцију. Кауција ће се примати најдаље до 10 часова на дан лицитације.

Услови за ову лицитацију могу се са потребним обавештењима добити у Одељењу Продаје Управе Државних Монопола у Београду сваког радног дана од 10—12 часова.

Понуде на штампаном формулару са потписаним условима и потребним документима имају се предати у запечаћеном завоју са прилепљеном таксом од 100.— динара најдаље до 11. часова на сами дан лицитације.

Уз понуду сваки надметац дужан је поднети:

1.) Уверење надлежне Коморе или Удружења о постојању фирме, исправности и поузданости, као и о његовој квалитативној и материјалној способности за извршење посла;

2.) Уверење о плаћеној порези за текуће тромесечје; и

3.) Уверење да је поданик Краљевине С. Х. С. и да није осуђиван за кријумчарске монополске кривице.

Понуде без докумената као и накнадне и телеграфске понуде неће се узети у оцену.

Из канцеларије Управе Државних Монопола Пр. Бр. 24.861 од 26. јула, о. г. у Београду.

Набавка моторних чамаца

Управа Државних Монопола расписује овим прву оферталну лицитацију за набавку

2 моторна чамца за Солане у Стону и Пагу.

Лицитација ће се одржати на дан 27. августа 1928. год. у 11 часова у канцеларији Управе Државних Монопола.

Услове као и сва остала обавештења могу се добити сваког радног дана од 8—12 часова у канцеларији Индустриског Одељења Управе Државних Монопола и канцеларији Обласног Монополског Инспектората у Сплиту.

Из канцеларије Индустриског Одељења Управе Државних Монопола ИМБр. 10.406 од 2. јула 1928. год.

Набавка инсталација

Управа Државних Монопола расписује другу оферталну лицитацију за набавку

инсталације централног и етажног парног грејања за нову подигнуту Фабрику Дувана у Нишу — Црвени Крст.

Лицитација ће се одржати на дан 20. августа 1928. год. у канцеларији Управе Државних Монопола у 11 часова пре подне.

Услове и ближа обавештења могу се добити у канцеларији Машинског Одсека Индустриског Одељења сваког радног дана од 9—12 часова пре подне.

Из канцеларије Индустриског Одељења Управе Државних Монопола ИМБр. 10.593 од 17. јула 1928. год.

Набавка електричне централе

Управа Државних Монопола расписује другу оферталну лицитацију за набавку

**једне електричне централе за новоподигнуту
Фабрику Дувана у Нишу — Црвени Крст.**

Лицитација ће се одржати на дан 21. августа 1928. год. у канцеларији Управе Државних Монопола у 11 часова.

Условe и ближа обавештења могу се добити у канцеларији Индустрijског Одељења сваког радног дана од 9 до 12 часова.

Из канцеларије Индустрijског Одељења Управе Државних Монопола ИМБр. 10.592 од 18. јула 1928. год.

Набавка специјалне хартије

Управа Државних Монопола набавиће путем прве оферталне лицитације која ће се одржати на дан 7. септембра 1928. године у 11 часова у канцеларије Управе

**500.000 табака, односно 11.956 кгр. специјалне хартије
за израду поштанских франко марака, заштићене
најновијим хемијским проналаском.**

Услови као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8 до 12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 16361 од 31. јула 1928. год. у Београду.

ИЗ ПОШТАНСКЕ ШТЕДИОНИЦЕ

Од данас (1. маја о. г.) може се преко Поштанске Штедионице директно и без икаквих формалности шиљати новац у иностранство

(до 3.000 динара).

Власници чековних рачуна код Поштанске Штедионице могу наређивати „налогом за исплату“ (образац 110 ш.) вирмане и исплате у готовом непосредно у Мађарској, Аустрији, Чехословачкој, Швајцарској и Италији (за Мађарску се за сада могу наређивати само вирманске дознаке). За остале државе у Европи налози ће се извршивати преко Италије или Швајцарске.

Исто овако може се преко Поштанске Штедионице дозначивати новац у Сједињене Америчке Државе и Канаду.

ЗА ОВАКВЕ НАЛОГЕ

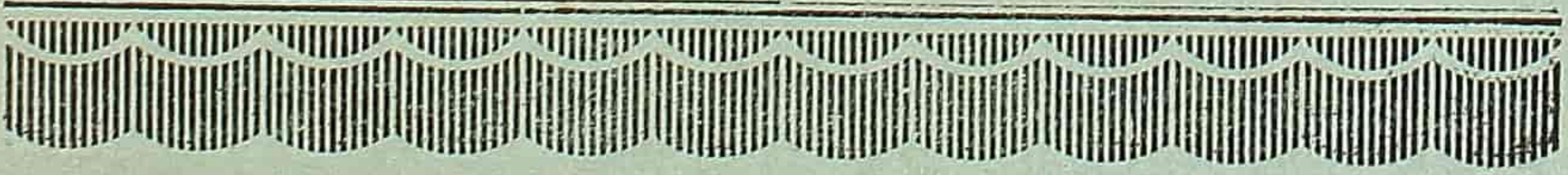
вирмане и исплате у иностранству) до означеног износа не треба никаква специјална дозвола од Генералног Инспектората Министарства Финансија.

ЧЕКОВНИ РАЧУН

код Поштанске Штедионице може отворити свако лице и свака установа.

УПУТСТВА И ОБАВЕШТЕЊА

дају бесплатно Генерална Дирекција Поштанске Штедионице у Београду и њене Филијале у Љубљани, Загребу, Сарајеву и Скопљу.

„ПУТНИК“

ДРУШТВО ЗА САОБРАЋАЈ ПУТНИКА И ТУРИСТА
У КРАЉЕВ. СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА А. Д.

Коларчева 1   **БЕОГРАД**   Телефон 19-16

Заступништва и билетарнице:

Београд, Краља Милана 7, Телефон 34-05. Загреб, Јелачићев Трг 5. Љубљана, Дунајска цеста 1. Марибор, Александрова цеста 35. Сушак, Средња улица 2. Сплит, Перистил. Дубровник, Пијаца Краља Петра. Шибеник. Сарајево, Трг фра Грге Мартића. Нови Сад, Краља Александра 20. Врњачка Бања. Беч, Цајлерштете 20. Софија, улица Мариј Лујза 71/74. — — Продаје билете за путовање железницом, за речну, морску и ваздушну пловидбу. — — Обезбеђује путнике и путнички пртљаг, :-: :-: :-: прибавља визе путних исправа. :-: :-: :-:

ДАЈЕ БЕСПЛАТНО СВА ОБАВЕШТЕЊА ЗА ПУТОВАЊЕ

ФИЛИЈАЛ

ПРАШКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ

У БЕОГРАДУ

у сопственој згради на углу
Краља Милана и Сремске ул.

ЦЕНТРАЛА У ПРАГУ

Акц. капитал Кч. 100,000.000
Рез. фондови Кч. 67,000.000

Филијале у Чехословачкој Републици: Братислава, Брно, Чешке Буђејовице, Колин, Кошице, Кралупи н/Влт, Литомјерице, Мост, Наход, Оломмоуц, Мор. Острава, Писек, Плзењ, Раковњик, Роуднице н/Л., Чешка Требова, Ухерске, Храдиште, Ути н/Л., Хруђим. — У Бугарској: Софија. — Обавља све банкарске послове; врши дознаке на сва места у Краљ. СХС, Чехосл. Републици и иностранству

Даје под закуп сефове у челичном трезору

УВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ИЗВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ТЕЛЕФОНИ БРОЈ: 19-80, 81, 82 и 83

Рачун код Поштанског Чековног Завода у Београду
број 51.005 у Загребу број 39.081